Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

203742

RAZVIJANJE GOVORA V PREDŠOLSKI DOBI

PRIROČNIK ZA VZGOJITELJICE

ZAVOD ZA ŠOLSTVO S R S

LJUBLJANA 1967

9. 2. 68

RAZVIJANJE GOVORA V PREDŠOLSKI DOBI

Priročnik za vzgojiteljice

Zavod za šolstvo SRS

Ljubljana, decembra 1967

203742

203742

Narodna in univerzitetna knjižnica - Ljubljana

O 845/968

V prizadevanjih za kvalitetno vsebino predšolske vzgoje varstvene dejavnosti se je del predšolskih vzgojiteljic, zbranih v strokovnih študijskih aktivih, pod vodstvom prosvetno pedagoške službe, v šolskem letu 1966/67 posvetil študiju nekaterih vprašanj s področja razvoja in oblikovanja govora predšolskih otrok. Aktivi so se trudili za izpopolnitev vsebine in metod razvijanja govora s tem, da so analizirali vzgojno dejavnost, jo ocenjevali, izbirali, kar je v praksi uspešnega, novega ali izvirnega, ter izmenjavali izkušnje in spoznanja.

Ob kolektivnem študiju se je zbralo gradivo - zapiski, analize , referati po različnih temah in drugo -, ki ga je zbral zavod za šolstvo SR Slovenije z namenom, da bi ga posredoval tudi tistim predšolskim zavodom, ki pri organiziranem skupnem študiju niso sodelovali.

Skupina sodelavcev zavoda za šolstvo SRS je gradivo temeljiteje proučila. Pri tem se ni pokazalo le, kar je v sedanji praksi najboljše in vredno, da se sprejme kot preizkušena oblika ali metoda dela, ter v praksi razširi. Odkrile so se tudi nekatere slabosti, npr.: premalo poglobljeno delo, nedosledno prilagajanje vsebine in metod psihofizičnim sposobnostim otrok, slaba izbira pripovednih tekstov in pesmi, neupoštevanje sodobnih literarnih virov in druge, ki naj bi jih v prihodnje odpravili iz naše predšolske vzgojne dejavnosti. Glede na to je bilo potrebno obravnavati osnovno tematiko tega vzgojnega področja v celoti. S priročnikom jo zavod za šolstvo SRS posreduje predšolskim zavodom, in sicer manj razvitim kot pomoč za kvalitetnejše delo, drugim pa tudi kot spodbudo za nadaljnje izpopolnjevanje vsebine, oblik in metod, ki v priročniku - pri nas prvem te vrste - še niso obdelane z vseh vidikov.

Gradivo, ki je služilo za osnovo, so poslali vzgojiteljski aktivi oziroma posamezne vzgojiteljice z območja zavodov za prosvetno pedagoško službo Jesenice, Kranj, Ljubljana-Vič, Maribor, Murska Sobota, Nova Gorica in Novo mesto.

Sestavke, ki so nastali na osnovi analize gradiva ali po problemih prakse, je prispeval širši krog sodelavcev. Nekateri sestavki so objavljeni v celoti, drugi pa so zaradi medsebojne vsebinske uskladitve prirejeni, skrajšani ali izpopolnjeni. Sestavke so napisali: prof. Breda Cilenšek (RAZVOJ GOVORA; DEKLAMACIJA; Otroci si izmišljajo pravljice), prof. Emil Navinšek (NEKAJ MISLI O PROBLEMIH KULTURE GOVORA ...), prof. Marija Lipužič (VLOGA VZGOJITELJICE PRI ODPRAVLJANJU IN PREPREČEVANJU GOVORNIH NAPAK IN MOTENJ), Miroslav Faletov, direktor zavoda za prosvetno pedagoško službo Dravograd (ANALIZA PRAVLJICE, ZGODBE ...), Breda Zemljič, vzgojiteljica (VZGOJITELJICA PRIPOVEDUJE - priredil in izpopolnil prof. Borut Stražar; UGANKE - priredila Anica Dolanc), Marjana Kovačič-Eleršek, vzgojiteljica (RAZGOVOR), Vida Herman, pedag. svet. (DRAMATIZACIJA - priredila Anica Dolanc), Anica Dolanc, pedag. svet. (IGRA, LUTKA, OTROCI PRIPOVEDUJEJO).

Redakcijo je opravila skupina: Anica Dolanc, prof. Breda Cilenšek, prof. Borut Stražar, Marjana Kovačič-Eleršek.

Lektor je bil prof. Borut Stražar.

Delo na priročniku je v imenu zavoda za šolstvo SR Slovenije vodila Anica Dolanc, pedagoška svetovalka za vzgojno varstvene ustanove.

Zavod za šolstvo SR Slovenije se vsem sodelavcem zahvaljuje.

Ljubljana, 1. decembra 1967

Pregled vsebine: Stran

R A Z V O J G O V O R A 1

1. Kako se razvija otrokov govor
2. Smotri in naloge pri razvijanju govora
3. Pogoji za uspešno razvijanje govora v vzgojno-varstvenem zavodu

Nekaj misli ob problemih
KULTURE GOVORA V NAŠIH VZGOJNOVARSTVENIH ZAVODIH 15

Vloga vzgojiteljice pri
ODPRAVLJANJU IN PREPREČEVANJU GOVORNIH NAPAK IN MOTENJ 29

S R E D S T V A IN N A Č I N I ZA
R A Z V I J A N J E G O V O R A

ANALIZA PRAVLJICE IN ZGODBE 42
v praksi vzgojnovarstvenih zavodov

VZGOJITELJICA PRIPOVEDUJE 61

1. Izbira pripovedne vsebine in planiranje
2. Izbira pripovedne vsebine glede na psihološko dojemljivost
3. Kako pripovedujem
4. Kako priredim pripovedno vsebino razvojni stopnji otrok
5. Kje bomo iskali tekste

OTROCI PRIPOVEDUJEJO 84
Otroci si izmišljajo pravljice

R A Z G O V O R 89

1. Organizacija razgovora
2. Vodstvo razgovora

D E K L A M A C I J A 96

1. Splošni vidiki za izbiro tekstov
2. Deklamacija v mlajši skupini
3. Deklamacija v srednji skupini
4. Deklamacija v starejši skupini
5. Kje bomo iskali tekste

D R A M A T I Z A C I J A 118

1. Kako z dramatizacijo vplivamo na govor
2. Od uprizarjanja do dramatizacije
3. Vsebine, primerne za dramatizacijo
4. Nekatere organizacijske in tehnične priprave za izvedbo dramatizacije
5. Zgodbe, ki jih dramatiziramo

L U T K A 147

I G R A 153

U G A N K E 176

RAZVOJ GOVORA

Razvoj otrokovega govora se povezuje in prepleta s celotnim otrokovim razvojem, še posebno z razvojem njegovega mišljenja, in zato igra pomembno vlogo pri oblikovanju otrokove osebnosti.

Govor je sredstvo za sporazumevanje med ljudmi; z njegovo pomočjo se prenašajo delovne in življenjske izkušnje, govor nam omogoča, da razumemo svet, ki nas obdaja. Pomembnost govora pri otrokovem vsestranskem razvoju moremo opazovati pri gluhonemih otrocih, ki kljub normalnim dispozicijam zaostanejo v razvoju, ker jim manjka pomemben vir za pridobivanje znanja. Beseda posplošuje in tako popelje otroka v svet abstraktnega. S tem da otrok z besedami izrazi svoje misli in vtise, postajajo le-ti trdnejši in jasnejši. Govor je hkrati rezultat občega razvoja otroka in vir za širjenje obzorja.

Razvit govor je velikega pomena za rast otrokove socialnosti, saj je skromen besedni zaklad ali kako drugače moten govor razlog, da se otrok ne more vključiti v otroško družbo in postaja osamljen, boječ ter zagrenjen.

Govor se izpopolnjuje vse življenje, njegov najintenzivnejši razvoj pa se vrši prav v prvih življenjskih letih; mnogi strokovnjaki zagovarjajo mnenje, da se jezika naučimo popolnoma le, če smo ga govorili v teh letih. Razlog za tako ugodne pogoje govornega razvoja v otroških letih je v prožnosti govorilnih organov, ki omogočajo prilagajanje na jezikovne posebnosti različnih jezikov. Če se otrok nauči nepravilno izgovarjati posamezne glasove ali če se navzame nepravilne intonacije, je to kasneje težko popravljati.

Otrok prevzema (= posnema) govorico odraslih, najprej staršev, bratov in sestra in kasneje v predšolskih zavodih prevzemagovor vzgojiteljice.

Ob vstopu v predšolski zavod večina otrok že zna govoriti, vendar se prav v času, ko ga otroci obiskujejo, otroški govor zelo intenzivno razvija v vseh smereh: bogati se besedni zaklad, otrok vedno bolj čisto izgovarja glasove, govor se gramatizira ter odsega naraščajočo sposobnost za logično povezovanje misli.

Mislim, da ni potrebno še posebej poudarjati, kako pomemben je v tej "zlati dobi" govora zgled vzgojiteljičinega govora in njena prizadevanja, da bi otrokov govor vsestransko razvijala.

1. Kako se razvija otrokov govor?

V prvem življenjskem letu, ki ga označujemo kot pripravljalno dobo, nastopajo vsi trije elementi govornega razvoja: oglašanje, posnemanje in razumevanje govora. Otrok se najprej oglaša z jokom, ki je na prvi stopnji n e d i f e r e n c i r a n, kasneje pa že i z r a ž a č u s t v e n a s t a n j a in otrokove p o t r e b e; mati po jakosti, kakovosti joka in po spremljajočih gibih spozna, kaj otroku manjka. Jok pojenjuje, ko pričenja otrok govoriti. Že v drugem mesecu se joku pridruži č e b l j a n j e, v katerem najbolj pogosto slišimo samoglasnike, aaa, eee, eu, eu ... iii... Samoglasnikom se kmalu pridružijo soglasniki; med prvimi slišimo zapornike b, p, m, t, zadnji nastopijo sičniki in šumevci. Čebljanje postaja vse bolj pogosto ter odseva otrokovo razpoloženje. V drugi polovici leta opazimo v čebljanju nekakšen ritem, čas čebljanja se podaljšuje in njegova fonetika postaja bolj raznolika.

Pri otrokovem prvem oglašanju gre le za funkcionalno ugodje, saj opazimo ta pojav tudi pri gluhih otrocih. Naslednja stopnja v razvoju nastopi, ko otrok posnema najprej sebe in nato odrasle. Bebljanje in čebljanje je velikega pomena, ker se na osnovi večkratnega ponavljanja enega in istega glasu in zloga

o b l i k u j e j o in u t r j u j e j o živčne zveze med slušnimi in gibalnimi centri v možganski skorji. Psihologi imenujejo to prvo posnemanje cirkularni ali krožni refleks. Otrok v drugi polovici prvega leta posnema ritem, intonacijo in tudi mimiko, ki spremlja materin govor.

Sem segajo že prvi temelji razumevanja govora. Najprej se otrok odziva na čustveni ton materinega govorjenja; nežna in prijazno izgovorjena beseda ga pomirja, jezen ton vznemirja. Otroka veseli, če se z njim pogovarjamo, in se k človeku, ki z njim govori, obrača.

Proti koncu prvega leta se pri otroku že oblikujejo prve asociativne zveze med predmeti in besedami, ki jih odrasli pogosto imenujejo, npr. pogleda na uro, če sliši tik-tak, pomaha z roko, ko sliši pa-pa, in se nasmehne, ko ga pokličejo po imenu.

Že v prvem letu je napredek na govornem področju odvisen od otrokovega okolja. Če ga starši, zlasti mati, ki je z njim najbolj tesno povezana, ne posluša, ne ogovarja in mu ne daje spodbud za čebljanje, bo otrok zaostal; manj pogosto se bo oglašal in ne bo posnemal.

Ko otrok okoli 1. leta prvič smiselno spregovori besedo, poteka nadaljnji razvoj zelo intenzivno in vsestransko. (Pojmovanje začetka govora je pri raznih avtorjih različno - glej razpravo S.Vasič - Pojava prve reči u razvitku naše dece. Savremena škola št. 5-6 1962). Deklice spregovore praviloma prej od fantkov.

V drugem letu, okoli 18. meseca, pride do ponovnega pomembnega premika v govornem razvoju: otrok se ob srečanju s predmeti zave, da jih lahko poimenuje. Tudi ob tem pojavu se mnenja psi-

hologov razhajajo glede na to, ali gre za prvo najpreprostejšo posplošitev, da lahko vsak predmet poimenujemo, ali samo za ugotovitev ob vsakem posameznem predmetu. To spoznanje s spremlja vprašalnica: "Kaj je to?" (otrok največkrat sprašuje "to?" in "kaj dela?"). V besedišču dveletnega otroka prevladujejo samostalniki, glagoli in onomatopoetični izrazi. Leti so otroku najbližji in lahko izgovorljivi; če otrok imenuje uro tik-tak, je to v bistvu le del zaznave ure in predstavlja tesnejšo zvezo s predmetom. Tudi pri starejšem predšolskem otroku zasledimo večkrat težnjo po iskanju tesne zveze med predmetom in njegovim imenom.

Otrokove p r v e b e s e d e so v psihološkem smislu e n o b e s e d n i s t a v k i, ker z njimi izraža veselje, želje, bojazen in podobno, ter imajo le malo intelektualnih primesi. V drugi polovici drugega leta opazimo že dvo- in večbesedne stavke, ki so seveda slovnično povsem nepravilni; besede, ki so zanj pomembne, pove dvakrat, na začetku in na koncu stavka, npr. "Bom lado, bom." (Hoče čokolado.) Po intonaciji, mimiki in po kretnjah spoznamo, če gre za trdilne, nikalne, vprašalne ali velelne stavke.

V tretjem letu se otrokovo besedišče naglo bogati s samostalniki, glagoli, ki so tvorili pretežni del besednega zaklada dveletnega otroka; z novimi interesi in zaradi napredovanja v zaznavanju nastopajo nove besedne vrste, kot pridevniki, številniki in zaimki. Zaimki, vezniki in predlogi otroku delajo še težave in jih rad izpušča oziroma jih nadomešča s pavzami. Sebe otrok še kliče po imenu, če nima starejših bratcev oz. sestra. V tretjem letu nastopi p r e l o m n i c a - besede niso več negibne, ker opazi in že pričenja upoštevati sklanjatev, spregatev, stopnjevanje pridevnikov in dejanja že postavlja v prihodnji in pretekli čas. Seveda njegovi prvi poskusi

še močno odstopajo od zakonitosti jezika. Enostavnim stavkom dvoletnega otroka se pridružijo zloženi, priredja in kasneje podredja. Med odvisniki opazimo krajevne, časovne, načinovne in vzročne.

V drugem in tretjem letu ima otroška govorica svojevrstno strukturo, ki jo morejo razumeti le svojci. Le redki otroci jo nekako hitro preidejo in pričnо kmalu govoriti razumljivo. Svojstvenost otroške govorice je pogojena s slabo razvitimi govorilnimi organi, ki še niso izurjeni za izgovorjavo vseh glasov, nadalje z otrokovo kolebajočo pozornostjo, ki povzroči, da otrok posebno daljših besed ne dojame natančno. Tudi šibkost otrokovega spomina in celostno zaznavanje prispeva svoj delež k omenjenemu pojavu.

Tako opazimo, da otrok do tretjega leta pogosto izpušča glasove in zloge, katerih izgovorjava mu povzroča težave, in jih nadomešča z laže izgovorljivimi, nrp. namesto krava pravi tlava, srnica - cinica; zamenjuje zloge v besedi: Zagreb - zabreg. Tuje zveneče besede prikroji tako, da mu zvenijo bolj domače in najde v njih nek smisel, tako npr. pravi ventilatorju vrtilator. Otrokov besedni zaklad tvorijo poleg besed, ki jih je prevzel od odraslih, tudi take, ki so nastale spontano, največkrat po analogiji. npr. po vzoru miza - mizar skuje besedo: obleka - oblekar. Tudi pri spregatvi in sklanjatvi je opaziti vpliv analogije. Včasih nas otrok preseneti z lastnimi skovankami za predmete, ki jim ne ve imena - npr. škatli vžigalic pravi - zaboj za lučke. Opazimo tudi strnitev besed z istočasnim izpuščanjem zlogov: si videl? - sidu?

Raba sklonov, časov, spreganje in sklanjatev, zgradba stavkov - vse to je še nebogljeno in se počasi, a vztrajno izpopolnjuje. Pri tem je odločilen vpliv okolja. govornih zgledov in čustvene klime, ki otroka obdaja. Otrok, ki mu primanjkuje ljubezni,

nežnosti in ki se ne čuti sigurnega, ali oni, ki mu starši ne odgovarjajo potrpežljivo na vprašanja in ne spodbujajo njegovega pripovedovanja, bo v govornem razvoju zaostal. Naj omenimo še to, da je razvojni tempo na področju govora r a z l i č e n ; nekateri otroci hitro napredujejo, drugi so počasni in kasneje dohitijo prve. Zanimiva so tovrstna raziskovanja v že omenjenem članku Smiljke Vasič, ki so jih napravili v SR Srbiji. Po teh podatkih nastopi prva beseda povprečno pri 15,6o meseca, pri deklicah povprečno pri 14,22, a pri fantkih pri 16,89 meseca.

Individualne razlike se kažejo tudi tako, da nekateri otroci veliko sprašujejo, drugi manj in si rajši sami poiščejo odgovor na to, kar jih zanima. Tudi glede spontanosti se otroci razlikujejo, zato so posamezni otroci bolj nagnjeni h kovanju besed. Pri nekaterih otrocih že zgodaj zasledimo željo, da bi se posameznih besed naučili, in zlasti prijetno zveneče besede ponavljajo tako dolgo, da si jo usvojijo. Pri drugih otrocih je posnemanje manj opazno in večkrat presenetijo starše z novimi, smiselno uporabljenimi besedami. Med otroki iste starosti so zelo v e l i k e r a z l i k e v besednem zakladu, ki se še poglobijo z otrokovim odraščanjem. Če otrok obiskuje vzgojno varstveni zavod, se posledice pomanjkljivega družinskega okolja blažijo, čeprav jih ne moremo povsem odpraviti.

Za vzgojiteljico je pomembno, da pozna do podrobnosti potek razvoja govora (o tem je danes že mnogo literature tudi v slovenščini), da ji bodo smotri in naloge jezikovne vzgoje postali jasni in da bo znala presoditi razvojno stopnjo skupine in s tem tudi oceniti svoje delo. Da bi vsem otrokom zagotovila uspešen razvoj govora, mora poznati zmogljivosti posameznih otrok in morebitne pomanjkljivosti in zastoje ter to poskušati odpraviti. Prav na tem področju je načelo individualnega ravnanja nujno.

Med analizami uresničitve nalog vzgojnega dela ne sme manjkati analiza dosežkov na področju govornega razvoja, tako skupine v celoti kot posameznih otrok, ki terjajo posebno prizadevanje.

Oglejmo si nekaj analiz govornih sposobnosti otrok v ustanovah. Navajam odlomke in to predvsem pomanjkljivosti.

Oddelek otrok do 5. leta:
Otroci še ne uporabljajo dvojine, pogosto nepravilno stopnjujejo pridevnike, npr. lep - še bolj lep; vrstni red besed v stavku največkrat ni pravilen, zlasti radi postavljajo glagol na koncu stavka, kar je vpliv narečja.
Mlajši, triletni otroci v skupini največkrat odgovarjajo na vprašanja z eno samo besedo. Njihovi stavki so kratki, zelo redko zasledimo razširjene. Pri starejših, petletnih otrocih pa že opazimo skrb za lep jezik, ki se kaže v tem, da se medsebojno opozarjajo na napake.
(Take ugotovitve so vzgojiteljico napotile, da je v vzgojnih načrtih predvidela odpravljanje pomanjkljivosti. Da bi otroke usmerjala k rabi dvojine, je razen poudarka na vsakodnevnem življenju otrok v ustanovi uvaja igre s pravili, ki temeljijo na rabi dvojine. Za dosego smotra, ki se povezuje z bogatitvijo stavkov, je vzgojiteljica izvedla več zaposlitev z vsebinsko bogatimi slikami, ki so jih otroci opisovali. Za dosego smotra: pravilno stopnjevanje pridevnikov se je razen pogoste in poudarjene rabe zatekla tudi k didaktičnim igram.).

Iz zapiskov za starejšo skupino:
Otroci govore preglasno..., nekateri govorijo prehitro in se jim zaradi tega rado zatika pri govorjenju; pri nekaterih otrocih šepa raba prihodnjega in preteklega časa.

V analizah drugih zavodov zasledimo poleg podobnih ugotovitev še naslednje: Nekateri otroci so v starejšem oddelku še vedno

nesproščeni pri govoru... neradi govorijo..., ne dokončajo stavka,... Pogostna je nepravilna raba sklonov, zlasti 6. sklona, zlogovno izgovorjen nezložni predlog, npr.: šla sem iz (z) mamo. Tudi v oddelku starejših otrok se nadaljujejo napake iz mlajših oddelkov, tako na primer otroci odgovarjajo z eno samo besedo,... v pripovedovanju otrok še ni logične zveze, preusmerjajo jih še asociacije... so nesproščeni, nepravilno dihajo in podobno.

Vzgojiteljice nekaterih srednjih oddelkov opažajo: otroci še pogosto uporabljajo pomanjševalnice, nekateri se motijo v spolih. Govorijo v kratkih stavkih, zgradba daljših ni pravilna. Izbor besed, s katerimi označujejo dejavnosti, je skromen, najbolj pogost glagol je delati. Nekaterim otrokom še delajo težave sičniki in šumevci. Pri obnavljanju pravljic skušajo otroci govoriti v pogovornem jeziku in so zategadelj manj sproščeni, kot kadar govore med seboj v narečju.

V opazovanjih vzgojiteljic v starejših oddelkih naletimo še na ugotovitev, da le malo otrok posluša vrstnike, kadar le-ti ne pripovedujejo res zanimivo.

In na koncu še razveseljiva ugotovitev: pri otrocih, ki izhajajo iz kulturno manj razvitega okolja, se pozitivno odraža obiskovanje ustanove; tudi v njihovih medsebojnih pogovorih je čutiti bogatejši besedni zaklad in splošen napredek v govoru.

2. Smotri in naloge pri razvijanju govora

Osnovni smoter pri razvijanju govora v vzgojno varstvenih zavodih je razviti otrokovo sposobnost izražanja do take mere, da bo znal, ko bo pred vstopom v šolo zapustil zavod, r a z u m l j i v o in p r a v i l n o izražati svoje misli, pripovedovati o dogodkih, da bo govoril t e k o č e in s m i s e l n o in se tako lahko sporazumeval z okoljem in da bo kasneje

v šoli uspešno sledil pouku.

Da bi dosegla ta namen, vpliva vzgojiteljica v več smereh:

1. razvija pravilno izgovorjavo - fonetično osnovo govora
2. bogati otrokov besedni zaklad
3. razvija otrokove sposobnosti za pogovarjanje in pripovedovanje
4. vpliva na slovnično pravilnost govora
5. goji polnost govora
6. odpravlja popačenke
7. vceplja zanimanje za knjige in otrokom dostopna literarna dela.

Ad 1. Razvijanje pravilne izgovorjave

Stremimo, da bi otroci izgovarjali vse glasove č i s t o ; z otroki, pri katerih se pomanjkljiva izgovorjava zavleče ter zamenjujejo glasove ali jih izpuščajo, vadimo izgovorjavo teh glasov s primernimi igrami. Pomanjkljivosti v govoru, ki jih s splošnimi pedagoškimi ukrepi ne moremo odpraviti, spadajo v območje specialista - logopeda.

Ad 2. Bogatitev otrokovega besednega zaklada

Besedišče narašča skladno z otrokovimi interesi, s pridobivanjem novih izkušenj in z vse bolj raznovrstnim udejstvovanjem. Otrok si zapomni besede, zlasti one, ki prijetno zvenijo, tudi mehansko in doume njihov pomen šele kasneje. Mehanskemu osvajanju besed se ne moremo povsem izogniti, trudimo pa se, da bi otrok hkrati z novo besedo dojel tudi njen pravilni pomen.

Besedni zaklad mlajših otrok v vzgojno varstvenem zavodu tvorijo pretežno besede, ki označujejo predmete, s katerimi se srečuje doma, v zavodu in na sprehodih, besede, ki označujejo dejavnosti, ki jih opravlja sam ali jih večkrat opazuje, ter

lastnosti predmetov, ki so zelo opazne ali imajo za otroka praktičen pomen. Ko otrok odrašča, se njegov besednjak obogati z besedami, ki označujejo abstraktnejše kategorije (npr. avto že uvršča v vozilo), opazi mnogo več lastnosti predmetov in pojavov in jih zna poimenovati, pozna že sinonime; bogatijo in diferencirajo se izrazi za prostorninske lastnosti in za časovne pojme. Vedno bolj natančno označuje dejavnosti in "zaloga" glagolov narašča: V pripovedovanje vpleta nevsakdanje izraze, ki jih je slišal pri čitanju pravljic ali v pesmih, v pripovedovanje že smiselno vplete kak pregovor.

Besednjak starejših predšolskih otrok ni več tako zelo pogojen z okoljem, ki jih obdaja, ker segajo njihovi interesi preko meja njihovih izkušenj.

Ne gre le za to, da bi otrok nove besede, ki jih sliši, le razumel; vzgojiteljica se trudi, da bi pasiven besedni zaklad pretvorila v aktivnega in zato spodbuja otroke, da skušajo pri pripovedovanju doživetij, obnavljanju pravljic in pri opisovanju slik govoriti čim bolj bogato.

Ad 3. Razvijanje sposobnosti pripovedovanja in pogovarjanja

Ohlika pogovora je za otroke manj zahtevna, ker se pri sproščenem pogovoru zadovoljimo tudi z enobesednimi odgovori. Pri tovrstnih zaposlitvah si vzgojiteljica postavlja smoter, da bodo otroci pazljivo sledili pogovoru, da se ne bodo od teme pogovora oddaljevali in da bodo pravilno odgovarjali na vprašanja. Pri pogovorih o skupnih doživetjih je naloga vzgojiteljice, da aktivira vse otroke, tako da sprašujejo ter dopolnjujejo odgovore vrstnikov. Pri tem gojimo kulturen odnos do sogovornikov: poslušamo jih, jih ne prekinjamo, govorimo dovolj glasno in razločno, da nas drugi lahko razumejo, in uporabljamo vljudnostne izraze.

Pri otrocih je teže doseči, da pripovedujejo svoja doživetja, opisujejo slike, ali obnavljajo vsebino, ker morajo govoriti v stavkih. Naloga vzgojiteljice je, da doseže pri otrocih, da bodo pripovedovali t e k o č e, za poslušalce zanimivo in da bodo pazili na logično povezavo misli. Pri uresničevanju te naloge upoštevamo tudi pomanjkljivosti posameznih otrok, tako na primer onih, ki se bojijo govoriti pri skupnih zaposlitvah.

Želeli bi doseči, da bi vsak otrok, ko zapušča zavod, zmogel pred odhodom v šolo s a m o s t o j n o, čeprav enostavno, a vendarle tekoče in logično pripovedovati o dogodkih, obnavljati zgodbe in opisovati predmete ali slike. Da bi dosegla ta smoter, mora vzgojiteljica zagotoviti dovolj priložnosti za vajo v pripovedovanju, tako pri skupnih zaposlitvah kakor tudi pri stikih s posamezniki. Pri postavljanju konkretnih smotrov upoštevamo n a č e l o p o s t o p n o s t i. Začenjamo pri neprisiljenem opisovanju igrače, živali in slike, ki jo vidimo. Pri mlajši skupini se bomo zadovoljili že z enim samim stavkom, ki ga bo povedal otrok, npr. o metulju, ki je sedel na cvetico. Sredinčki nam bodo znali povedati že v nekaj stavkih, kaj vidijo v gozdu, in kasneje že tudi opisati dogodke prejšnjega dne. Otroci starejše skupine bodo že omenjenim vsebinam in oblikam pridružili še samostojno izmišljanje pravljic.

Ad 4. Vplivanje na slovnično pravilnost

Med nalogami jezikovne vzgoje je pomembna tudi skrb za slovnično izpopolnjevanje govora. Tu mislimo na pravilno rabo sklonov, na spregatev, upoštevanje slovničnega števila, zlasti na rabo dvojine, na pravilno rabo časov in na odpravljanje drugih pomanjkljivosti, ki so pogosto pogojene z narečjem. Pri dosegaanju tega smotra igra vsekakor veliko vlogo zgled vzgojiteljičinega govora, njena doslednost pri popravljanju napak, v načrtih pa mora predvideti tudi primerna s r e d s t v a in o b l i k e z a p o s l i t e v, ki bodo ublažile omenjene pomanjkljivosti.

Ad 5. Gojitev polnosti govora

Pri stiku z vrstniki govori otrok živo, ker je neposreden in predvsem čustveno bitje, pri skupnih zaposlitvah, kakor so obnavljanje pravljic, deklamacije, opisovanje slik in pod., pa postaja njegov govor večkrat nenaraven, brezbarven in monoton.

Sproščeno vzdušje pri zaposlitvah in zgled živega pripovedovanja same vzgojiteljice, ki bosta pripomogla, da bo otrok ohranil svojo n a r a v n o l j u b k o s t in neizumetničenost govora.

Vzgojiteljica se bori proti surovosti izražanja in jokajoči cmeravosti, ki jo kažejo nekateri otroci, zlasti, kadar se pritožujejo zaradi vrstnikov.

Ad 6. Odpravljanje popačenk

je pri otrocih mlajših oddelkov mehansko s stalnim in doslednim popravljanjem. Pri starejših otrocih postaja skrb za lep jezik ob pravilnem vzgojnem postopanju že zavestnejša. Otroci postajajo občutljivi za grobe napake in se medsebojno opozarjajo.

Ad 7. Vcepljanje zanimanja za knjige in otrokom dostopna literarna dela.

Vzgojiteljica vzbuja zanimanje za knjigo že pri mlajših otrocih: gledanje slikanic in poslušanje spremnih stikov naj pomeni za otroka prijetno doživetje. Starejšim predšolskim otrokom beremo iz knjig pravljice in sestavke o življenju živali. Otrokom te starosti približamo tudi a v t o r j a, da se bo navadil pozanimati za tvorce literarnih del.

Otroke že zgodaj navajamo, da lepo ravnajo s knjigami. Smejo jih gledati le s čistimi rokami. V igralnici uredimo kotiček s knjigami, kjer ne sme biti nikoli raztrganih knjig. Poškodovane knjige s pomočjo otrok zalepimo in zavijemo. Za vzbujanje zanimanja za knjigo organiziramo ustvarjalne igre, kakor "knjižnica" in "knjigarna".

3. Pogoji za uspešno razvijanje govora v vzgojno varstvenem zavodu

Med najosnovnejšimi pogoji za uspešno razvijanje govora v vzgojno varstvenem zavodu je vsebinsko bogato življenje otrok, ki zagotavlja pestrost vtisov in prijetna doživetja. V tem obdobju značilna aktivnost sili otroka, da močne vtise izraža bodisi z igro, z risbo ali da o njih pripoveduje. Tako življenje otrok v družini in v ustanovi, opazovanja, igre in druge dejavnosti posredno bogate otrokov predstavni svet in hkrati njegov besednjak.

Z napredkom govora je neločljivo povezana skrb za razvoj sluha in za higieno govorilnega aparata.

Enako pomembno je sproščeno vzdušje v skupini, ki spodbuja otroke, da se pogovarjajo z vzgojiteljico in ji potožijo svoje drobne skrbi in težave ter delijo z njo svoje radosti.

Vzgojiteljica bo dosegala lepše uspehe, če bo potrpežljivo poslušala in odgovarjala na otroška vprašanja in če bo hrabrila otroke, ki slabše govorijo oz. so govorno moteni. Potrebno je posvetiti skrb manj sproščenim otrokom in jim zagotoviti enakovredno mesto med vrstniki. Za uspešno delo mora biti vzgojiteljica seznanjena z razvojnimi stopnjami otrokovega govora in mora pazljivo spremljati govor vsakega posameznega otroka v svojem oddelku, da bi lahko pravočasno pomagala tam, kjer otrok

zaostaja. Pri tem bo uspela, če bo sodelovala s starši in dosegla enotnost vzgojnih ukrepov. Starši imajo danes mnogo manj časa za pogovore z otroki in tudi babice vse bolj poredko pripovedujejo otrokom pravljice. Če dodamo k temu še žalostno ugotovitev, da prenekateri otrok preživi pretežen del dneva v ustanovi, se morajo vzgojiteljice v polni meri zavedati odgovornosti za otrokov uspešen napredek tudi na govornem področju. Vzgojiteljica mora skrbeti za nenehno kultiviranje lastnega izražanja, spremljati mora vse novosti na knjižnem trgu za predšolske otroke ter posegati po sodobnih sredstvih za jezikovno vzgojo, ki so dosegla pri nas že visoko raven, predvsem mislim na plošče in diafilme.

Čeprav se otrokov govor nenehno bogati ob vseh dejavnostih, poznamo v vzgojno varstvenih zavodih zaposlitve, kjer posvečamo posebno skrb prav tej plati otrokovega razvoja. Te naloge uresničujemo s pripovedovanjem in čitanjem zgodb ter z zaposlitvami, kjer otroci vsebino obnavljajo; otroci poslušajo in se nauče recitacije, z otroki se pogovarjamo o skupnih doživetjih; prav tako ta namen dosegamo z dramatizacijo in z ustreznimi didaktičnimi igrami, z lutkovnimi predstavami in z drugimi oblikami vzgojnega dela.

Nekaj misli ob problemih

KULTURE GOVORA V NAŠIH VZGOJNOVARSTVENIH ZAVODIH

Pri oblikovanju otrokovega jezikovnega čuta, odnosa do knjig (in kulture sploh) ter kasneje na branje vpliva vse okolje, v katerem otrok živi, posebno pa še šola in dom.

Razumljivo je, da ima prvenstven vpliv na otrokov jezikovni razvoj dom. Tu se otrok nauči osnovnih prvin govora, tu otrok kot žejna zemlja srka vase vsako besedo, tu začne posnemati očeta in mater in morda starejšega bratca ali sestrico in tvoriti iz zlogov, ki pravzaprav še zelo malo pomenijo, prve preproste besede. Seveda je njegov jezikovni razvoj odvisen od cele vrste dejavnikov. Na tem mestu seveda ne moremo govoriti o otrokovi telesni ali duševni razvitosti, ampak nas zanima predvsem okolje, v katerem otrok sprejema prvo jezikovno vzgojo. To okolje pa je lahko silno različno: vse mogoče pogoje imajo za svoj jezikovni razvoj otroci v svojem domačem okolju: eni izredno prizadevne starše, ki se z otrokom venomer pogovarjajo, mu pripovedujejo pravljice, pripovedke in druge zgodbe, deklamirajo pesmice, z njim pojejo; drugi pa take, ki se za svojega otroka ne zmenijo - hodijo svoja pota, skrbe za materialno blagostanje družine - otrok pa sameva in zlepa nima možnosti za normalen jezikovni razvoj. Učiteljice v prvem razredu pa ugotavljajo, da nekateri otroci skoraj ne znajo govoriti in obupujejo nad tem, da je teh otrok posebno v večjih mestih vse več.

Na otrokovo jezikovno vzgojo v družini vpliva seveda poleg prizadevnosti staršev in njihove ljubezni do otroka tudi njihova izobrazba, splošna razgledanost in kultiviranost. Saj je razumljivo, da je od tega odvisen tudi jezik, ki se bo otrok z njim v družini spoznal. Čisto gotovo je, da bo tudi v tem otrok deležen zelo različne jezikovne vzgoje. V eni družini bo-

do govorili izrazito narečje, v drugi lep pogovorni jezik, v kaki družini pa bo morda otrok celo slišal pravilen knjižni jezik. Gotovo bo imel več težav, preden se bo privadil na knjižno slovenščino, otrok, ki do prihoda v šolo še niti slutil ni, da kje govore še kakšen drugačen jezik.

Res pa je spet, da je danes takih družin, ki bi živele tako izolirano, že silno malo. Saj radijski aparat ima že skoraj vsaka slovenska družina - in mogoče imajo že tudi televizijske sprejemnike - in tako lahko otrok posluša vsaj pravljico za lahko noč in druge otroške oddaje, ki nedvomno pozitivno vplivajo na njegov jezikovni razvoj. Če ne drugega, vsaj eno pozitivno posledico ima: otrok se zave, da je poleg njegovega domačega narečja še drugačna govorica. Morda ta ugotovitev tudi ni zavestna, razumska, gotovo pa je, da otroku olajša prehod v skupnost, kjer se začne sistematično spoznavati z lepoto slovenske besede: to je v šoli ali pa že v vrtcu.

Res je sicer, da je zajetih pri nas v vzgojnovarstvene zavode še sorazmerno zelo malo otrok. In morda bo kdo pripomnil, da zato vrtec pač ne more imeti še tiste vloge, ki bi jo lahko imel pri jezikovni vzgoji naših otrok. Je pa tudi res, da pride marsikateri otrok prvič v stik s kulturnim materinim jezikom ravno v vzgojnovarstvenem zavodu.

Pri tej ugotovitvi seveda ne smemo mimo dejstva, da je otrok v predšolski dobi izredno dovzeten za vse vplive, saj rad in z lahkoto posnema /v tem času se najbolj učinkovito uči tujega jezika!/ - na žalost včasih rajši slabo kot dobro. Na vsak način pa drži, da moramo začeti jezikovno vzgajati našega otroka že v predšolski dobi v vzgojnovarstveni ustanovi. In pri tem opravlja najpomembnejše poslanstvo ravno vzgojiteljica.

Znano je, da otrok hitro posname celo težje izgovorljive značilnosti /glasove/ nekaterih slovenskih narečij. Zato - mislim - ni nelogična trditev, da prvenstveno otroka jezikovno vzgaja vzgojiteljica s svojim zgledom - s svojo govorjeno besedo.

Ta govorjena beseda pa je posledica vsega vzgojiteljičinega dela - rezultat njenega obvladanja knjižnega jezika in zborne izreke. Tega pa ne more biti, če ni vzgojiteljica temeljito opravila s svojim domačim narečjem in če ne obvlada jezikovnih zakonitosti slovenskega jezika. Poleg tega pa ne more vzgojiteljica uspešno delati, če ne veča svojega besednega zaklada, če ni splošno razgledana, če ne skrbi za vzoren izgovor /dikcijo/, estetsko izražanje, če ne skrbi za oblikovanje logičnih stavkov - če ne odpravlja pri sebi govornih napak - če je njen govor premalo temperamenten in če si ne šola glasu.

Poglejmo v oči dejstvu, ki ni prav nič razveseljivo: danes na žalost še pogosto srečamo vzgojiteljice, ki o sebi sicer mislijo vse najboljše, pa se ne zavedajo, kako pravzaprav zelo slabo obvladajo svoj materin jezik, kako malo poznajo zakonitosti našega knjižnega jezika - ali pa jih poznajo le teoretično, v svoji vsakodnevni praksi pa delajo po svojem jezikovnem čutu, ki pa je žal največkrat slabo razvit.

Vzgojiteljica otroka namreč neprestano jezikovno vzgaja: od trenutka, ko vstopi otrok v vzgojnovarstveno ustanovo, do takrat, ko ga mamica odpelje domov. Vzgojiteljica ne bi smela pozabiti na dejstvo, da otroka jezikovno vzgaja ne le pri pripovedovanju pravljice ali pri učenju pesmice, ampak tudi pri jutranjem razgibavanju, ko otrok posluša ne le popolne stavke, ampak tudi posamezne besede /npr. ukaze: pubêrte namesto poberíte, štetje: štér nam. štiri/, pri likovnih zaposlitvah /ko spozna-va nove izraze/, pri glasbenih zaposlitvah, na sprehodih /imena rastlin, živali itd./, pa tudi pri jedi in ob podobnih priložnostih.

In seveda vzgojiteljica ne sme pozabiti na to, da otroka lahko jezikovno vzgaja tudi preko staršev - na roditeljskih sestankih lahko z marsikaterim drobnim namigom o izbiri kakovostnih knjig /pravljic/, o uporabi slikanic ali otroških tekstov na gramofonskih ploščah, o diafilmih, ki so bili posneti po znanih otroških zgodbah, o otroških radijskih oddajah /npr. igre, pravljica/ ali o otroških televizijskih oddajah, v dobršni meri omogoči bolj uspešno jezikovno vzgojo tudi v družinskem krogu.

Vzgojiteljica mora torej vzgajati tudi sebe. Skrbeti mora za kulturo lastnega govora - če hoče z zgledom jezikovno vzgajati otroka, ki ji je zaupan.

Predvsem se mora vzgojiteljica izobraževati tudi še po končanem študiju, pa tudi po opravljenem strokovnem izpitu se mora poglabljati v zakonitosti slovenskega knjižnega jezika. Razumeti mora, da lahko le teoretično dobro podkovana vzgojiteljica - torej tista, ki ji slovnica materinega jezika ni španska vas - tudi v praksi uspešno dela na polju jezikovne vzgoje, Na žalost pa še in še ugotavljamo, da mnoge vzgojiteljice v svojem vsakodnevnem delu ne upoštevajo /morda tudi ne poznajo?!/ nekaterih najbolj osnovnih pojavov v slovenskem jeziku. Branje strokovne literature - knjig, revij - pogovori o strokovnih problemih, s katerimi se srečuje pri delu, udeležba na seminarjih - vse to ji bo nedvomno koristilo tudi pri poglabljanju jezikovnega znanja /slovensko strokovno izrazoslovje npr.!/.

Skrbeti pa mora tudi za to, da si ob branju leposlovja, pri ogledu gledaliških in filmskih predstav, ob poslušanju radijskih in ob gledanju TV oddaj neprestano širi obzorje. Kajti le razgledana vzgojiteljica - posebno tista, ki ji pomeni umetnost kaj več kot obvezno zlo - bo sposobna zares uspešno delati na področju jezikovne vzgoje.

Nujno si mora seveda večati besedni zaklad, kar je eden glavnih pogojev za uspešno jezikovno vzgojo. Tu bi posebej rad opozoril na štiri stvari:

1. čudovit jezik naših klasikov (Cankar, Finžgar, Tavčar itd.)
2. dela modernih pisateljev, ki pišejo sodoben slovenski jezik (Bor, Zupančič, Kranjec itd.)
3. počasnejše branje, ob katerem skušamo posebej dojeti vse jezikovne kvalitete literarnega dela, neznane izraze, fraze itd.
4. izpisovanje pomembnejših besed, fraz itd.

Jasno pa si ni mogoče misliti dobrega uspeha pri jezikovni vzgoji naših najmlajših brez temeljitega znanja zakonitosti slovenskega knjižnega jezika. Tu mislim seveda na slovensko slovnico, ki ne bi smela biti sodobni vzgojiteljici španska vas. Pa ne samo knjižni jezik - tudi narečja mora spoznavati vzgojiteljica. Vzgojiteljica, ki ne bi poznala podrobneje vsaj posebnosti svojega narečja /da lahko uspešno odpravlja tiste svoje narečne značilnosti, ki pri jezikovni vzgoji otroka v varstveno-vzgojni ustanovi najbolj motijo/ in narečja tistega kraja, v katerem dela. Ni si namreč mogoče predstavljati uspešne jezikovne vzgoje tam, kjer govori vzgojiteljica /skoraj/ svoje narečje /včasih le malce spremenjeno pod vplivom knjižnega jezika/, otroci svoje narečje. O tem, kakšen je knjižni jezik, kaj pogovorni - kdaj se uporablja - kako je odvisen pogovorni jezik od narečja, pa se nobenemu ne sanja.

Vzgojiteljica se mora zavedati svojega velikega vpliva na jezikovno kulturo otrok in mora poskrbeti za to, da se znebi morebitnih govornih napak /r, s, z/ ali drugih pomanjkljivosti /pogosta raba mašil: npr.: ne, no, a ne itd./.

Seveda bo morala vzgojiteljica tudi vežbati, da bo sposobna gladko, tekoče, razumljivo, spretno pripovedovati. Šele potem bo namreč z uspehom pritegnila zanimanje svojih varovancev. In seveda mora stalno spoznavati nove, zanimive otroške tekste pa tudi nove načine in sredstva za delo pri jezikovni vzgoji /govorne gramofonske plošče, magnetofon, diafilmi, diapozitivi itd./

Vzgojiteljica, ki se bo tako pripravljala za svoje delo v vzgojnovarstveni ustanovi, bo morala upoštevati, da je otrok kot film, ki je silno občutljiv za tudi najmanjši sled svetlobe: iz leta v leto sprejema vse, kar sliši - dobro in slabo. Ne zna še namreč vrednotiti - zato posnema - tudi slábo. Zapomni si cele fraze, cele pregovore. Petleten fantiček je frazno iz dobro znane povesti o Martinu Krpanu uporabil takole: tetino grajo zaradi razbite posode za rože je zavrnil z besedami: "Kaj bi zvonili, ko je pa toča že pobila!!" Mislim, da bo to dejstvo vzgojiteljica morala imeti stalno pred očmi; posebno takrat, ko bi bilo nevarno, da otrok posnema nekaj nepravilnega, slabega. In če se vzgojiteljica tega izrednega vpliva zaveda, mora skrbeti, da bo otroku s svojim zgledom samo pomagala pri oblikovanju jezikovnega čuta. Še bolj pa bi si morala prizadevati, da ne bi z nobeno besedo, nobenim stavkom, z nobeno trditvijo otroka zavajala, jezikovno kvarila.

Če vzgojiteljica na javnem nastopu kaže, kako slabo obvlada svoj jezik, potem se lahko zaskrbljeni vprašamo: kakšno slovenščino govori šele takrat, ko je z otroki popolnoma sama, brez prič? V strahu smo lahko za naše otroke, za njihov jezikovni razvoj, saj vemo, kako so ravno leta, ki jih otroci preživijo pred vstopom v šolo v vzgojnovarstveni ustanovi, izredno važna za oblikovanje njihovega občutka, kaj je v jeziku lepo, kaj ne.

In katere so tiste najpogostejše napake, ki bi morale čimprej izginiti iz prakse vseh, ki jezikovno vzgajajo naše otroke v vzgojnovarstvenih ustanovah?

Lahko bi jih razdelili v več skupin.

Začnimo kar s prvo - s skupino tistih napak, ki izvirajo iz vzgojiteljičinega domačega narečja.

Vzgojiteljica mora dobro poznati vsaj tisto narečno skupino oziroma narečje, na katerega področju vzgojiteljica dela, predvsem zato, da lahko uspešnejeuvaja otroke v zakonitosti knjižnega jezika in zborne izreke /mislim na besedni zaklad, poudarek, samoglasniški sistem/.

Vsi vemo, da nekatera narečja vzbujajo precej pozornosti - posebno tam, kjer teh narečij ne govore. Štajercem je često čudna gorenjska vokalna redukcija /trav'ca, dekl'ca, lip'ca itd./, Gorenjcem se zdi posrečeno štajersko zategovanje oziroma podaljševanje samoglasnikov, pa še premaknjen poudarek /smo príšli, pês, lépo, húdo: za prišlí, pȅs, lepó, hudó itd./, Korošču nenavadno zveni dolenjščina /méi̯stu oz. mai̯st, mléi̯ku, gaspúd itd./ zaradi dvoglasnikov, akanja /prehod nepoudarjenega o > a/, prehoda o > u itd. Enako nenavadno zvenijo prekmurske narečne značilnosti /priša za prišȅ̯u itd./ na Notranjskem, ali pa primorske na Štajerskem /naj omenim le premalo intenzivno izgovorjeni G /okolica Gorice, Grgar/, ki prehaja že skoraj v H.

Razumljivo je, da pri našem obravnavanju nekaterih narečnih značilnosti ne gre za vrednotenje narečij /saj je lepota narečja hudo relativna stvar/, ampak za preprosto dejstvo, da

a) nenavadno v človeku /tudi v otroku!/ pogosto vzbudi vtis smešnega;
b) ne moremo pristati nakombinacijo narečja in knjižnega jezika - posebno ne v naših vzgojnovarstvenih ustanovah;

c) moramo zahtevati od vzgojiteljice, naj svoje narečje obvlada v korist zborni izreki.

Posebno vzgojiteljica, ki dela daleč stran od domačega kraja, mora spoznati, da je zanjo knjižni jezik tisti, ki se bo v njem najbolj pogosto obračala na svoje varovance.

Človek se namreč ne more sprijazniti z dejstvom, da lahko danes otroci v vzgojnovarstvenih ustanovah poslušajo take "cvetke": dôns /danes/, jêst /jaz/, ribce /ribice/, mórte /morate/, šótor /šôtor/, ponêsel /ponésel/, dežéla /dežêla/, vesélje /vesêlje/, sem šêl /š u/, tovaršico /tovarišico/, beuga /bélega/, pejmo /pojdímo/, ne mormo /ne móremo/, tko /takó/, po hódniku /po hodníku/, luštno itd. - itd. Ob takih živih zgledih se otrok seveda ne more pravilno jezikovno vzgajati. Na žalost ugotavljamo, da mnoge vzgojiteljice v svojem vsakodnevnem delu ne upoštevajo /morda tudi ne poznajo?!/ nekaterih najbolj osnovnih pojavov v slovenskem jeziku.

Naj trditev dokažem z nekaterimi primeri: zelo pogosto v govoru ne uporabljajo dvojine /dve čebele, dve deklice itd./; napačno sklanjajo: z otroci /pravilno: z otroki/, pri otrokih /prav: pri otrocih/; narobe zanikajo /vse živali ne morejo sprejeti zajčka: nobena žival ni mogla sprejeti zajčka/; prepogosto uporabljajo deminutiv tudi takrat, ko ni ne smiseln ne lep /učki, sonček itd. narobe uporabljajo predloge /bluza iz /z/ dolgimi rokavi; bom pokrivala na velik karton (na velikem kartonu); napačno uporabljajo vprašalni zaimek "kdo" in "kaj" /s kom lovimo ribe? - s palico - prav: s čim lovimo ribe/; nepravilno uporabljajo nedoločno in določno obliko pridevnika /ta krog je rdeči/.

Naj bo naštevanja dovolj. Dejstvo je, da šele odlično obvladana teorija, ki človeku preide skoraj v podzavest, omogoči vzgojiteljici sproščeno rabo pravilnega materinega jezika.

Če hoče vzgojiteljica otrokom z lastnim zgledom predstaviti knjižno slovenščino, mora skrbeti za to, da njena izreka ne bo prisiljena, nesproščena, preveč napeta in počasna - otroci naj dobe vtis, da je knjižni jezik nekaj normalnega, vsakdanjega.

Zato pa mora poznati in obvladati prvine pogovornega jezika. Vedeti mora, da je pogovorni jezik odvisen od poznavanja knjižnega jezika, da vpliva na podobo pogovornega jezika človekova splošna izobrazba, da je pogovorni jezik odvisen od narečja, ki se v določenem kraju govori, da to narečje daje pogovornemu jeziku svojsko barvo in melodijo. Seveda mora poznati vzgojiteljica nekatere zakonitosti pogovornega jezika:

a) hitrejša, bolj dinamična, bolj sproščena, bolj temperamentna dikcija,
b) nekatere redukcije vokalov /kratki nedoločnik, deležnik tudi v množini na -l, npr. delat, delal smo/ v nenaglašeni poziciji,
c) nekatere premike poudarkov /odvisno od narečja!/,
č) besedni zaklad in izgovarjava nista odvisna od narečja, ampak v skladu s knjižnim jezikom in zborno izreko.

Logično je seveda, da bo vzgojiteljica lahko uspela na področju jezikovne vzgoje le, če bo stalno širila svoje obzorje, če bo splošno razgledana, kar bo dosegla z rednim branjem, ki bogati njen besedni zaklad.

Enako pa mora skrbeti vzgojiteljica za svoje splošno in strokovno znanje. Tudi znanje biologije, kemije, fizike in drugih ved je nujno za uspešno jezikovno vzgojo. Ne morem si namreč predstavljati vzgojiteljice, ki ne pozna slovenskega izrazoslovja in je zato prisiljena zateči se k nekim improviziranim in nepravilnim oznakam za rastline, živali itd. /ježek - bodi-

časta ovojnica - pri kostanju/.

Od njenega znanja je namreč odvisna vsebina njenega pripovedovanja. In zdaj naj še povem, da si ne morem predstavljati kulture govorjene besede, če je vzgojiteljičino pripovedovanje vsebinsko pomanjkljivo. Kaj namreč pomaga vsa jezikovna dovršenost, lepa in doživeta interpretacija, če je to, kar vzgojiteljica pripoveduje, vsebinsko problematično. Oziroma - če povem po domače: ali naj bomo zadovoljni z lepo, slovnično pravilno povedanimi neumnostmi?

Primer: Vzgojiteljica, ki je sicer lepo, slovnično pravilno, ob občudovanja vrednih pripomočkih otrokom razložila, da vino nastane iz mošta potem, ko se ta skisa, je napravila več škode kot koristi, saj je otroke prevarala z nesmiselno trditvijo, ki je pa otroci niso ovrednotili, ampak so vzgojiteljici slepo verjeli.

Mislim, da vsakemu človeku postane ob tem edinem primeru /med mnogimi, ki dokazujejo precej pomanjkljivo splošno znanje naših vzgojiteljic/ jasno, kako pomembna je za kulturno pripoved tudi vsebina. In kako važno je, da vzgojiteljica neprestano veča svoje znanje - in to ne le na specifičnih področjih - ampak povsod.

Delo si bo vzgojiteljica olajšala - pa tudi bolj uspešno bo!
- če si bo ob prebranih knjigah zapisovala zanimiva rekla, nove besede, pregovore, zanimive ideje, izraze - skratka vse, kar lahko obogati njen jezik. Poleg tega pa bo zelo koristno, če si bo zapisovala svoje mnenje, oceno o knjigah, ljudeh, saj se bo na ta način vadila v formulaciji misli, utemeljevanju sodb, kar bo le pozitivno vplivalo na njeno sposobnost logičnega izražanja.

Nadvse koristne so tudi debate - morda organizirane v debatnih krožkih, kjer človek lahko uri svojo spretnost dokazovanja in utemeljevanja.

S tem pa smo že prešli na vprašanje, kako pripovedovati, kako brati, kakšna naj bo idealna interpretacija teksta.

Nedvomno namreč drži, da tudi slovnična pravilnost in enovna neoporečnost še nista vse.

Ena od najhujših napak je gotovo enolično, monotono branje oziroma pripovedovanje, ki je posledica nepravilnega naglašanja. Tu seveda ne mislim na besedni poudarek, ampak na smiselni poudarek, ki stavku šele da pravo melodijo. To najlepše vidimo ob sledeči vaji: Stavek "v tistih časih naša mačka je imela mlade tri" preberemo tako, da izmenoma poudarimo vsako besedo - razen predloga in pomožnega glagola -, seveda vedno le eno. Ugotovili bomo dvoje:

1. da se s premikanjem smiselnega poudarka spreminja pomen stavka,
2. da postane branje, če upoštevamo miselni poudarek, bolj razgibano - ne enolično.

Ne smemo pa - razumljivo - zanemariti tudi besednega poudarka. Saj vemo, da se lahko spremeni pomen besede, če jo drugače poudarimo /pêt - pét, rèk - rék/. Tu je seveda jasno, da mora vzgojiteljica dobro poznati slovenski vokalizem. Predvsem mora ločiti dolge samoglasnike od kratkih - in jih pravilno izgovarjati /bìk - ne: bík/.Praktično je, če vzgojiteljica ve, da kratki a, i, u v nekaterih narečjih /npr. gorenjsko/ prehajajo v polglasnik /krùh - krȕh/. Enako mora vedeti, da se često ȃ podaljšuje v e /Štajerska: mêgla, pês/ in da je za to zelo občutljiv pretekli deležnik -l glagola iti: šel - š u.

Tudi mora vzgojiteljica vedeti, da imamo v slovenskem jeziku široke in ozke samoglasnike /e, o: répa - rêpa, móra - môra/, ki se v narečjih često spreminjajo.

Vzgojiteljica naj bi otroke tudi seznanjala /z zgledom/ z nekaterimi izginjajočimi a lepimi poudarki: goré, z rokó itd.

Poleg pravilnega poudarka mora upoštevati vzgojiteljica, da nima smisla nobeno branje ali pripovedovanje, če ni razločno. Posebno, če beremo otroku, je nujno, da vsak glas razločno artikuliramo, da ne požiramo zlogov, da tudi pravilno artikulira-
mo /s - z - r - g!/.

Šele potem si lahko privoščimo za vajo <u>hitro</u> branje. To namreč omogoči, da se jezik razgiba, da postane govor gladek in tekoč, kar je ena osnovnih lastnosti dobrega govornika. Človek namreč, ki mu je govor poklic, mora biti gospodar svojega jezika. Jezik se mu ne sme zatikati, zanj ne sme biti težko izgovorljivih besed in stavkov /vežbajte čim hitreje izgovoriti stavek: V krepkem klopotu prek polj peketajo kobile s kopiti!). To pa lahko doseže le z vajami /branje, recitacije, deklamacije s pretiranim poudarkom, branje pesmi v stakatu, vaja v razločnem izgovoru samoglasnikov, branje samo z ustnicami in jezikom itd./.

Komičnost v Župančičevi "Lenki"bomo - na primer - nakazali, če bomo menjavali tempo govora, poudarek in mimiko. Drugače bomo povedali vrstice, ki govore o Lenki, kot one, ki nam predstavijo "narobe svet". Pri slednjih bomo z glasom izrazili presenetljivost in neverjetnost. Če se bomo odločili za "Maškare" (avtor Jože Humer; glej dodatek k poglavju o deklamaciji), bomo vrstico "maškare gredo" povedali veselo, presenečeno; vrstici "fiju, fiju, fiju" tako, da bomo posneli glas instrumenta (morda piščali); vrstico "s škornji cepetajo" počasi, s stakatom; vrstico "mene pa je strah" bomo povedali z malo prizanesljivim smehljajem.

Ko pa človek doseže dovolj spretnosti v izražanju, mora posvetiti svojo pozornost tudi premorom /pavzam/. Upoštevati mora, da premor ni nujen le takrat, ko pripovedovalcu zmanjka sape, ampak s premorom nakažemo konec neke miselne celote - stavka /premor pri ločilih/. Upoštevati mora tudi, da vsi premori niso enako dolgi,kar pogosto pokaže že ločilo v tekstu. Včasih pa je premor le psihološke narave: poslušavca pripravi na neko pomembnejše dejstvo. /Nazadnje ga stakne, ki bil ji je || kos!/

Pavze razumljivo vplivajo na hitrost branja, ki pa je še odvisna od vsebine, od poslušavcev /npr. otroci/, pa tudi od našega namena /npr. umetniško branje, branje le za informacijo/. Čisto jasno je, da vzgojiteljica v vzgojnovarstveni ustanovi ne bo mogla pripovedovati /brati/ hitro, ampak se bo odločila za počasnejšo interpretacijo teksta.

Če hočemo res dovršeno interpretirati /povedati/ tekst, pa moramo tudi gledati, kako glasno bomo recitirali oziroma brali. Logično je, da običajno začnemo tiše. Res pa je tudi, da moramo upoštevati vsebino povedanega /prebranega/. Vemo tudi, da tekst v premem govoru beremo glasneje, ostalo manj glasno. Torej tudi na ta način skrbimo, da naše podajanje teksta ni preveč enolično.

Skoraj odveč je omeniti, da ni dobrega branja, če recitator ne upošteva ločil, ki vsebinsko določajo stavke: pri vprašaju na koncu stavka se z glasom dvigamo /prideš ?/, pri klicaju pa padamo /ne boj se !/. Tudi upoštevanje teh dejstev omogoča lepše in bolj razumljivo podajanje teksta.

Pri recitaciji pesmi pa se srečamo še z novim problemom: konci verzov se ne ujemajo vedno s konci stavkov, ampak se često stavek nadaljuje v naslednjih verzih. Tako se pojavi napaka,

ki silno moti poznavavca pesmi: pogosto recitator, ki pesem bere po verzih, napravi pavzo na koncu vsakega verza, ne upošteva torej prestopa, kar vpliva na razumevanje pesmi in tudi neprijetno prekinja ritem:

Srce, zakaj drhtiš?
Česa, povej, se bojiš
v tej minuti?

Seveda pa ne bo nobeno branje vredno počenega groša, če ne bo besedilo pravilno prebrano! Že ena sama napačno prebrana beseda lahko uniči razpoloženje - in branje nima nobenega učinka. Tako se je zgodilo, ko je recitator v pesmi Knezov zet bral namesto "po Kolpi plaval je mrlič" - "po klopi plaval je mrlič", da so poslušalci kljub tragični usodi mladega kmeta bruhnili v smeh - recitacija pa je izgubila vsak smisel.

Zato je treba mnogo vaditi - posebno vaje v branju /še posebej otroških tekstov!/ so nenavadno koristne, Danes pa imamo še čudovito pomoč in kontrolo: ob govornih ploščah se lahko ob pravljicah, pesmih, črticah, ki jih pripovedujejo naši najboljši gledališki umetniki, od njih učimo, se popravljamo - skratka: konfrontiramo svojo interpretacijo in interpretacijo umetnikov naše besede ter se na ta način izpopolnjujemo. Pri tem pa seveda ne bo uspešna, če se ne bomo v tekst vživeli in ga razumeli.

Nedvomno bo vzgojiteljičino prizadevanje kronano z uspehom, če se bo stalno zavedala, kako dragocena je jezikovna vzgoja, ki jo nudi otroku - da se z njeno veliko pomočjo ta razvije v osebnost, ki ji ne bo težko stopiti v življenje, saj bo obvladanje materinega jezika omogočilo vsestranski razvoj mlademu državljanu.

Vloga vzgojiteljice pri

ODPRAVLJANJU IN PREPREČEVANJU GOVORNIH NAPAK IN MOTENJ

Govor je najvažnejše sredstvo za sporazumevanje med ljudmi, hkrati pa tudi najpopolnejše sredstvo za pridobivanje znanja in kasneje za pismeno izražanje. Ker je torej govor tako važen dejavnik v človekovem razvoju, nam ne more biti vseeno, kako se bo govor razvijal in kakšno vlogo pri govornem razvoju odigra načrtna vzgoja v predšolski ustanovi.

Govor predšolskega otroka pove pozorni vzgojiteljici več, kot morejo starši predvideti. Ne gre tu le za vsebino otroških pripovedi. Če ocenjujemo otrokov govor po tem, kakšen besedni zaklad ima, kakšno izreko, se nam pokažejo velike razlike med posameznimi otroki.

Zakaj take razlike?. So vse le rezultat delovanja otrokove najbližje okolice /staršev, bratov, sester, starih staršev/? Ne vse, vendar pa največ. To dokazujejo tisti zanemarjeni otroci, ki niso doživljali skoraj nobenih govornih spodbud in zato ne govore. Prav za razvoj govora je predšolska doba zlata doba in zato zamujenega v tem času sploh ni več mogoče popraviti. Govor se ne razvije sam, je naučena funkcija in se ji zato najbolj pozna, kako in od koga se je otrok govora naučil.

Vpliv otrokove okolice na njegov govorni razvoj se pokaže zgodaj. Ko dojenček z jokom izraža svoje neugodje, mu mati pomaga s tem, da ga nahrani, previje, vzame v naročje, to pa že zadostuje, da se jok spremeni v izražanje ugodja, bebljanje, ki je najboljša vaja govoril. Za jok trde strokovnjaki, da kvari nastavo za lep, mehak govor. Govorno spodbuja tista mati, ki dojenčku nežno govori, mu poje. To je obdobje, v katerem otrok

začne posnemati to, kar sliši. Od prve izgovorjene besede dalje je rast otrokovega slovarja odvisna predvsem od njegove okolice, čeprav se otrok nauči najprej tega, kar ga zanima, vendar bi bilo vse zanimanje zaman, če bi mu nihče ne pripovedoval imen, simbolov. Doba učenja govora ni kratka, skrajšamo jo pa s tem, da posredujemo kot govorni zgled le pravilen govor in navajamo tudi otroka na tako izreko.

Za <u>normalen razvoj</u> so potrebne:

1. normalno razvite psihične funkcije /pozornost, volja, mišljenje in spomin, posebno slušni/,
2. zdrav živčni sistem,
3. zdrava in pravilno razvita govorila,
4. zdravi čuti, posebno sluh,
5. pravilne govorne spodbude.

Če katerikoli od navedenih pogojev za zdrav razvoj govora manjka, se razvije <u>nepopoln govor</u>, ali pa se brez posebnega strokovnega vodstva sploh ne razvije /na primer pri gluhem otroku, ki govora okolice ne sliši in ga zato tudi ne ponavlja, čeprav ima zdrava govorila, zdrav živčni sistem in pravilne govorne spodbude/.

V vrtec navadno ne pridejo otroci, ki sploh ne govore ali pa imajo zaradi okvar centralnega živčnega sistema zelo slabo razvit govor. Ker pa je v vrtcih mnogo otrok z nepopolnim govorom, je zelo važno, da vzgojiteljice poznajo vsaj nekaj osnovnih načinov, s katerimi lahko preprečijo, da se nepopoln govor ustali in postane govorna napaka.

Prav v obdobju vrtca, v starosti do šestih let, je razvoj razumevanja govora in govorne izreke najživahnejši. Otroci, ki v tem obdobju žive preveč osamljeni, zanemarjeni, težko kasneje

dohite svoje govorno razvitejše vrstnike. Prav ta ugotovitev narekuje vzgojiteljici posebne naloge.

Vrtci zelo uspešno spodbujajo otrokov govorni razvoj, vendar bom vseeno skušala opozoriti na nekaj najpogostejših govornih napak in predlagala tudi preproste vaje za odpravljanje teh napak.

Ko sem opisovala otrokov govorni razvoj, sem omenila b e b l j a n j e kot obdobje rasti otrokovega govora. Bebljanje imenujemo govorno napako, ki jo pogosto povzroče starši, če sami prevzamejo otroški način govora z željo, da bi se otroku čimbolj približali. Tako otrok govorno ne raste, saj vsa njegova okolica beblja, zamenjuje glasove in govori agramatično. /"To avto. Pupa papala. Daj lokico!" namesto: "To je avto. Janja, jej! Daj roko!"/ Če starši tak govor podaljšujejo tako dolgo, da se ustali, se mali otrok z njim osmeši pred vrstniki, takrat pa odpravljanje te govorne napake traja dalj časa, saj je tudi učenje govora dolgotrajen proces.

Torej mora biti govor staršev in vzgojitelja čim pravilnejši in izreka natančna, da ne zavaja z napačnim zgledom. Če starši sami tega ne vedo, jim svetuje vzgojiteljica. Seveda mora izbrati dober način svetovanja, da staršev ne odbije in preveč ne prestraši. Vseeno pa opozorilo le mora biti dovolj resno. Ni napak, če vsebuje svarilen zgled.

Na primer: Starši male Janje so podzavestno želeli, da bi njihova mala punčka ostala čim dlje majhna in na ta način čimbolj njihova. Zato so tudi govorili z njo le v jeziku dveletnega otroka. "Idiš muciko! Gej, epa punčka, mita." /Ali vidiš muco? Poglej, kako si lepa zdaj, ko si umita./ Hčerke niso puščali na dvorišče, v družbo, da je ne bi otroci "pokvarili" in tako je šele šestletna prišla v stik z vrstniki. Ti

so pa kruto zasmehovali Janjin govor. Deklica, ki je bila vse do takrat v središču pozornosti, ni mogla razumeti, kaj njenemu govoru manjka. Zaprla se je vase in sploh nehala govoriti. Šele strokovnjak logoped ji je z načrtnimi vajami, pri katerih so pridno sodelovali tudi starši, pomagal do pravilnega govora.

Take vaje lahko v vzgojni skupini uspešno vodi tudi vzgojiteljica. Otroci, vsi, tudi oni s pravilno izreko, pri njih radi sodelujejo in ne vedo za smoter vaje.

Vse vaje delamo v igri, z igračami, na način, ki je za otroka privlačen in zanimiv. Seveda otroci ne vzdrže dolgo pri eni vaji, zato moramo skrbeti tudi za pestro menjavanje vaj.

Vaje za razvoj motorike govornih organov

Otroci posnemajo naša govorila. Pri teh vajah otroci radi tekmujejo.

Ustnice razgibamo tako, da jih oblizujemo, da držimo med njimi paličice, svinčnik. Ustnice tresemo in posnemamo brnenje motorja, letala, ladijskega vijaka. Pred ogledalom spreminjamo lego ustnicam od najbolj odprte za glas A do najbolj zaprte za glas U. Če to vajo dopolnimo z navodilom, da moramo ostati čimbolj resni /kdor se smeje, iz igre odpade/, bodo otroci z veliko vnemo sodelovali, a se kljub temu tudi zabavali. Torej vadimo zaporedi A-U, I-U, O-E, I-O, A-O.

Dobra vaja je tudi, da napihujemo usta in nato z udarcem po licih izpustimo zrak iz ustne votline.

Za razgibanje jezika je vrsta zabavnih vaj:

Vozimo avto, tako da damo konico jezika med zobe in vse tresemo.

Vozimo vlak in posnemamo šume s ŠŠŠŠŠŠŠŠ. Zebe nas v roke, zato jih ogrevamo s HHHHHHHĤ.

Jezik iztegnemo čim dlje moremo in to ponavljamo.

Jezik vrtimo.

Zelo dobre in uspešne so razne dihalne vaje in igre. Pihamo v milne mehurčke, vato, razne kroglice, papirnate ladjice, v vodo, v vetrnice. Govorimo izmenoma šepetaje in glasno.

Napihovanje, žvižganje, vsrkavanje in smrčanje so koristne vaje za razgibanje mehkega neba. Tu mislim na napihovanje balonov, gumijastih igrač, kar oboje lahko vključimo v tekmovanje. Vsrkavamo s cevko razne drobne predmete /koščke blaga, papirja, zrna graha, fižola ali celo majhne igrače/ in jih prenašamo.

Vse omenjene vaje služijo izreki, hkrati pa zaposle malega predšolskega otroka in poskrbe za pestro menjavo zaposlitve.

Razne govorne napake - dislalije

Dislalije označujejo govor, v katerem so posamezni glasovi ali pa skupine glasov nepravilne. Pogosto mislimo, da so vzrok tem govornim napakam razne napake govornih organov, vendar v večini primerov ni tako. Strokovnjaki trde, da ima organski vzrok le približno 3o % govornih napak.

Organski vzroki:

Volčje žrelo - to je preklano ali luknjičavo ustno nebo.
Zajčja ustnica
Pareze, paralize mehkega neba
Nepravilno zraščene čeljusti, zobje, trdo nebo
Prekratek, odebeljen jezik
Piraščen jezik

Če organski vzrok ni prehud, kot je na primer volčje žrelo, otrok sam pogosto najde način, da kljub organski napaki /pri npr. prekratkem jeziku/ poišče zadovoljivo izreko. Pri večini teh napak pa mora pomagati do pravilne izreke strokovnjak za odpravljanje govornih napak in motenj - logoped.

Za tako imenovane funkcionalne napake, kjer ni najti organskega vzroka, pa s primernimi vajami, ki morajo biti izvedene dovolj rano, lahko zelo uspešno pomaga prav vzgojiteljica v vrtcu.

Napake pri izgovarjavi glasu S

Te napake so pogoste. Za pravilno izreko glasu S je važna natančna lega konice jezika. Zelo uspešna vaja je piskanje v votel ključ ali cevko. Pri predšolskem otroku, kjer napačna izreka glasu S še ni ustaljena, pomaga že tudi dosledno opozarjanje na pravilnost govora. Razne pesmice in izštevanke pa nudijo priložnost, da je to opozarjanje le v veseli obliki /tekmovanje, izpadanje iz igre/. Oponašamo piskanje ekonom lonca SSSSSSS. Te vaje je mogoče delati v skupini in vendar individualno. Na primer: Poznam govorne sposobnosti svojih varovancev. Pripravim slike predmetov, katerih imena vsebujejo glasove, ki posameznikom delajo težave. Za glas S pripravim slike sita, sove, sank, sekire, sukanca, psa ter vasi, mesta in podobne /napačni glas imajo besede v začetku, v sredi in na koncu besede/. Slike razdelim otrokom, nato pa vprašujem: "Kje je sito?" Otrok mora odgovoriti: "Sito je tu!" /namenoma uporabim prvi sklon/. Za vsak pravilen odgovor dobi otrok novo sliko. Zmaga tisti, ki ima največ slik. Tako v eni vaji lahko popravljam izgovor različnih glasov, da pa opogumim slabše "govornike", jim dajem tudi besede, pri katerih bodo uspeli. Na podoben način namreč pripravim slike še za druge glasove.

Glas Š

Za pravilno izreko tega glasu lahko s pridom uporabimo vajo, kjer podimo kokoši hš hš hš. Omenili smo že vajo, v kateri otroci vozijo vlak in posnemajo lokomotivo ŠŠŠŠŠŠŠ.

Za vse napačno izgovarjane glasove je važno, da jih v začetku popravljanja vadimo v taki glasovni zvezi, ki je blizu želene lege, torej napačnega glasu. Za glas š je zato zelo primerna zveza z vokalom u /šum, šunka, šupa/ in vokalom o /šola, šotor, šopek, šoja, šofer/.

Če izgovarja otrok več glasov napačno, tedaj vedno izberemo samo take nove besede, ki imajo en sam napačen glas, tako da laže usmerjamo pozornost.

Glasova Z in Ž sta običajno že dobra, če smo uspeli popraviti izgovarjavo S in Z. Znana je uspešna vaja za izgovor glasu Z. To je igra s čebelicami, v katere se spremene predšolski otroci. Za pestrost so lahko nato še komarji, ki brenče z višjim glasom ZZZZZZZ. Ker otrok zven lahko občuti vrh glave, na temenu, je prav, če se drže otroci pri tej vaji za teme.

Za Ž prav tako, kot za Š izbiramo besede z vokalom U /žulj, žuga, žužek/.

Večkrat otroci tudi zamenjujejo sičnika S in Z s šumnikoma Š in Ž. V takem primeru izbiramo slike zdaj s sičnikom, zdaj s šumnikom /šipa-sipa, sapa-šapa, kos-koš, sva šla, Sava šumi, žaba sedi/. Tudi te besede in stavke lahko povežem s slikami, ki jih otroci kažejo drug drugemu ali vzgojiteljici.

Najpogostejša govorna napaka je slab izgovor glasu R /rotacizem/. Za dober izgovor tega glasu je potrebna dovolj prožna jezična konica. Če je podjezična vez prekratka, otrok teže pride do pravilnega izgovora. Sami lahko ugotovimo, če morda ni potrebna prav nedolžna operacija podjezične vezi: Otrok naj s konico jezika oblizne trdo nebo. Če mu uspe, potem ni organskega vzroka za to govorno napako in lahko začnemo s predvajami za R.

Otroci se zelo radi vključijo v igro, pri kateri posnemajo brnenje avta, ki ga ponazarjajo s tresenjem ustnic. Tisti otroci, ki jim to tresenje ne uspe, naj si pomagajo s prstom.

Še bližja izgovoru R je vaja, ko otroci vozijo motor. Pri tej vaji vtaknejo med ustnici še jezik in ga tresejo z ustnicami vred. Tudi tu naj v začetku pomaga prst. Ko tako razgibamo jezično konico, otrok mora samo še umakniti jeziček v usta, pa bo kmalu izgovarjal R. Pri trdovratnejšem napačnem izgovoru lahko uporabimo še en način za razgibanje jezične konice.

Igrico imenujemo telegrafiranje. Posnemamo poštnega uradnika, ki telegrafira: dz dz dz dz dzdzdzdz. Pri tej igrici udarjamo po mizi, sporočamo živalim razne novice in podobno.

Otroci radi posnemajo tudi papigo, ki govori: brbrbrbrbrbrbrbram brbrbrbrbrišem, brbrbrbrijem in drdrdrdrdram, drdrdržim, drdrdražim.

Tu smemo prepustiti marsikaj tudi otroški fantaziji, ki vključi v tako igro tudi svoje elemente, mi igro vodimo le toliko, da tistim s slabšim izgovorom sugeriramo izgovor predlaganih besed.

Če po vseh opisanih vajah šestletni otrok še vedno napačno izgovarja glas R in druge glasove, svetujemo staršem, naj ga peljejo k najbližjemu logopedu. Tako svetujemo tudi staršem tistih mlajših otrok, ki napačno izgovarjajo več glasov.

Glas B

Napake pri izreki tega glasu niso pogoste. Uspešna vaja za pravilno izreko je izgovarjanje bbbbbb v napihnjen balon. Pri tem se tresenje čuti po vsej površini balona. Vajo lahko spretno vključimo v igro z balonom, kjer pri napihovanju balona hkrati tudi razgibavamo mehko nebo.

Glas K

Precej pogosta napaka je zamenjavanje glasu K s T. Otroci izgovarjajo: Tapa namesto kapa, tip namesto kip... Tu se moramo najprej lotiti dobre izgovarjave glasu T. Ko je glas T res utrjen, oster, smemo poskusiti, vendar to le na samem otroku, ne v skupini. Otrok naj z umitim prstkom potisne konico jezika nazaj, pri tem naj pa poizkuša izgovoriti ta. Če bo konico jezika potisnil dovolj nazaj, bo rekel ka in ne ta. To vajo poskusimo najprej sami, da vemo, kaj bomo zahtevali od otroka. Tudi jeziček mu najprej lahko potiskamo nazaj sami, kasneje otrok, ki bo kmalu nato kazalec le približal jeziku in že izgovarjal ka namesto nameravanega ta. Za to vajo lahko pridobimo kot pomočnike tudi starše, ki jim seveda moramo svetovati, naj ne bodo nestrpni. /Tudi mi to ne smemo biti/. Utrjen glas K nato le še vključimo v druge zveze /kapa, kupa, kopa, kepa, oko, moka, mak, lok/.

Napačna izreka drugih glasov ni tako pogosta, velja pa poudariti, da mora vzgojiteljica posredovati pri vsaki nejasni izgovarjavi v predšolski dobi že s samim opozarjanjem in smotr-

no izbranim govornim gradivom, podobno kot sem opisala za pogostejše govorne napake.

Pri vsaki taki obravnavi ima dragocenega pomočnika: ritmične vaje.

Ritem je bistveni sestavni del govora, hkrati pa otrokom zelo blizu. Vsaka ritmična struktura jih pritegne, jim nudi ogrodje, kjer ni treba misliti, kjer je vsebina pogosto manj važna kot menjavanje naglašene in nenaglašene enote. To velja tako za pesmice, ki jih pojemo ali pripovedujemo, kot za razne izštevanke in uganke. Spretni pedagogi znajo tako vsako novo besedo vključiti v razne ritmične enote. Tu naj ne gre le za pojmovno obravnavo, temveč tudi za čistost izreke.

Primeri: Šime naš je miš lovil,
stopil je na šilo,
miš ušla je v luknjico,
Šime joče milo.

Pesmica je primerna za utrjevanje izreke glasu Š, hkrati pa ob njej otroci pridobe pojmovno: šilo, ime: Šime, joče /ker verjetno poznajo le joka/ itd.

Že sije sije sončece
in čriček zacvrči
od rožice do rožice
čebelica brenči.

Utrjujemo težje soglasniške zveze čr cvrč br. Pesmica je uporabna za ilustracijo pomladnega razpoloženja in za izhodišče vaj za pravilno izreko glasu Z. /Posnemajmo čebelice! Kako brenčijo?/

Takih primerov je mnogo v naši mladinski periodiki /Ciciban, Pionir, Kurirček/. Ne bi bilo napak, če bi vzgojiteljice v svojih aktivih začele zbirati primere take ritmične obravnave in poiskale način, da bi boljši primeri postali bolj znani.

Kako ravnamo z otrokom, ki ima govorno napako?

Vse omenjene govorne napake, ki so sicer precej pogoste, vzgojiteljica popravlja in preprečuje s skupinskim delom, kjer opozarja vse otroke, da ponovijo posamezne stavke ali besede, bodisi da so jih izgovorili površno, pretiho ali napačno. Prevelike pozornosti ne sme posvečati le enemu samemu otroku, tudi če samo on slabo govori.

Zelo škodljive so primerjave, ki jih glasno izrekamo: "Vsi lepo govorijo, le ti ne. Ti si najslabši od vseh. Mami bom povedala, kako slabo govoriš," in podobno. Mnogo boljše so spodbude: "Glej, kako si lepo povedal. Daj, ponovi še enkrat, da bova pozneje razveselila s tem še mamico! Včeraj še nisi znal, danes pa tako lepo govoriš."

Nobena neučakanost pri popravljanju govora ne rodi sadu. Vedno moramo misliti, da je učenje govora dolg proces in da lahko vzgojiteljica v njem pomeni zelo važnega dejavnika.

Posebno poglavje pri govorni prizadetosti pomeni JECANJE. To je govor, kjer se otroku neprestano zatika, kjer je napačen predvsem govorni ritem, sami glasovi so pa pravilni. V predšolski dobi je sicer jecanje pogosto, je pa mnogo več upanja, da se bo ob pravilnem odnosu okolice do jecavca in ob pravočasni strokovni pomoči logopeda uredilo. Kasneje ima jecavec vedno slabšo prognozo.

Pozanimajmo se najprej za vzrok jecanja, če je to nastopilo nenadoma. Če se je malčku rodil bratec, svetujmo staršem, naj večjega otroka zato ne zanemarjajo, naj mu posvete malo več časa, pa bo morda že pomagano. Premislimo, če nismo morda mi tisti, kogar se otrok boji, če smo prezahtevni, prestrogi, krivični? Skratka: Skušajmo v otrokovi okolici odstraniti morebitni vzrok jecanja.
To se ne posreči vedno.

Morda imamo pred seboj že zakrknjenega jecavca, ki se zaradi pogostega zasmehovanja že boji govoriti, ker govori v neprestanem strahu, kdaj se mu bo zopet zataknilo. Strokovnjaki menijo, da je šele tisti, ki se boji govoriti, pravi jecavec. Res je pa tudi, da mnogi starši s pretiranim strahom za govor povzroče, da otrok govori vse slabše in slabše.

V vrtcu takega otroka moramo le ohrabriti za govor. Za razliko od govornih napak, o katerih smo prej govorili, jecavca ne opozarjamo na izreko, ne zahtevamo ponavljanja. Poiščemo take okoliščine, v katerih bo doživel govorno ugodje. Jecavec lahko z uspehom sodeluje pri ritmičnih igricah, pri govoru v skupini, pri petju. Ne smemo dovoliti, da bi se vrstniki iz jecavca norčevali. Poiščimo vrline malega logopata in jih podčrtajmo! Skušajmo ga ritmično razgibati pri telesni vzgoji, kjer naj gibe spremlja govor, zopet v skupini.

Nujno se moramo pogovoriti z otrokovimi starši, Opozoriti jih moramo, naj otroku ne kažejo zaskrbljenosti, ki bi le še škodovala. Napotimo starše z otrokom k logopedu. Zelo nam bo koristilo, če tudi mi utegnemo poiskati stik z logopedom.

To je le kratek opis nekaterih najpogostejših govornih napak in motenj.

Če se otroku govor po naravni poti ne more razviti - če ga namreč ne sliši in zato ne more ponavljati, mora obiskovati posebne vaje pri avdiopedagogu na zavodu za usposabljanje slušno in govorno prizadete mladine, ali pa ga na zavodu vključijo v poseben oddelek, kjer se z aparati uči poslušati in govoriti. Vse pogosteje so taki otroci v prostem času gojenci vzgojno-varstvenih ustanov.

Kako postopamo s takim varovancem?

Predvsem zahtevajmo od njega prav vse, kar zahtevamo od ostalih otrok. Vključimo ga v vse aktivnosti, tudi v govorne. Z njim s a m o g o v o r i m o , ker tako ravnajo tudi v zavodu. Govorimo razločneje, a ne prepočasi. Ne smemo dovoliti, da se sporazumeva samo s kretnjami! Vključimo ga, naj sodeluje pri vseh ritmičnih vajah! Skušajmo pojasniti ostalim otrokom, da Janko ne sliši in da se zato na drugačen način /z aparati/ uči govoriti. Vsi mu moramo pri tem pomagati na ta način, da ga opozorimo, ko je treba v vrsto, spat, v umivalnico itd. Tudi tega gluhega ali naglušnega otroka skušajmo dvigniti in pohvaliti za tisto, kar mu bolje uspe: risanje, modeliranje, oblikovanje. Če ima mali varovanec slušni aparat, se moramo naučiti, kako se z njim ravna. Če je le mogoče, obiščimo zavod, kjer se otrok slušno usposablja.

Spremljamo otrokov razvoj. Srečni smo, ko vidimo, da uspeva in vemo, da smo k napredku prispevali tudi mi. Dvakrat smo srečni takrat, če smo pomagali preprečevati ali preprečiti tako gorje, kot je govorna in slušna prizadetost /včasih smo temu rekli defektnost/. Tega nam pa ne narekuje le naša poklicna vest. Dejstvo, da je za razvoj govora in sluha najvažnejša prav predšolska doba, nas za to dejavnost obvezuje.

ANALIZA PRAVLJICE IN ZGODBE V PRAKSI VZGOJNOVARSTVENIH ZAVODOV

(Del študije, ki jo je opravil zavod za prosvetno pedagoško službo Dravograd v šolskem letu 1965/66)

Analiza nima namena odkrivati vsega tistega, kar o pravljicah, zgodbah ... že vemo iz teorije in prakse. Njen namen je predvsem ta, da potrdimo pravilnost prakse, ugotovimo določene razsežnosti, izbiro in ustreznost pripovednih vsebin, napravimo nekatere posplošitve in opozorimo na probleme.

Opozoriti je treba, da so pri posnetku prakse sodelovale samo kvalificirane vzgojiteljice.

Delo s pravljico in zgodbo je bilo posneto v 22 skupinah, od tega v 4 mlajših, 7 srednjih, 8 starejših in 3 mešanih. Posnetek obsega:

- v 4 mlajših	skupinah	41	pravljic in zgodb
- v 7 srednjih	"	78	" "
- v 8 starejših	"	101	" "
- v 3 mešanih	"	65	" "
Skupaj		285	pravljic in zgodb.

Frekvenca obdelanih pravljic in zgodb v posameznih skupinah kaže v nekaterih primerih na precejšnje razlike:

- v mlajših skupinah 7 - 7 - 13 - 14
- v srednjih skupinah 9 - 9 - 10 - 11 - 14 - 19
- v starejših skupinah 7 - 7 - 9 - 12 - 18 - 19 - 21
- v mešanih skupinah 16 - 18 - 31

Opomba: Ni všteto gradivo ene vzgojiteljice, ki je med letom delala nekaj časa v eni, nato v drugi skupini.

Podatki govorijo o enkratnih in dvakratnih razlikah, kar nas opozarja, da imamo opravka s skrajnostmi na spodnji, še bolj pa na zgornji meji. Kaže, da se bo potrebno v republiškem okviru le dogovoriti, kje je normalna meja, kajti s premajhnim številom pravljic in zgodb najbrž prikrajšamo predšolskega otroka, s pretiravanjem pa ga morda nehote potiskamo samo v svet pravljic in zgodb.

Zanimivo je videti, kakšen je izbor pravljic in zgodb po posameznih skupinah.

Analiza pravljice, zgodbe v praksi vzgojno-varstvenih zavodov.

Na področju zavoda za prosvetno-pedagoško službo Dravograd so v letu 1965/66 analizirali uporabo pravljice, zgodbe in dramatizacijo v jezikovni vzgoji:

Zap. št.	Naslov pravljice ali zgodbe	Obravnavana v				
		mlaj. sk.	sred. sk.	star. sk.	meš. sk.	skup
1.	Hruška debeluška	1				1
2.	Debela repa	2	2		3	7
3.	Mojca Pokrajculja	1	1	3	2	7
4.	Muca copatarica	2	4	3	2	11
5.	Deklica pomlad - Deklica mala	1	2	4	1	8
6.	Marjetica in pomlad Medved in deklica - Polonca in Medved	1	1	2	1	5
7.	Kužek in muca	2				2
8.	Pozabljena buča - Razbita buča	1	1	2	2	6
9.	Vesela ježka	1	1	1		3
10.	Ptička in Metka	1				1
11.	Marko išče bratca	1				1
12.	Žogica Nogica	1				1

Zap. št.	Naslov pravljice ali zgodbe	Obravnavana v				
		mlaj. sk.	sred. sk.	star. sk.	meš. sk.	skup
13.	Hu, hu, hu - zima je že tu	1				1
14.	Deklica z rdečo žogico	1	1		1	3
15.	Putka Kokot	1				1
16.	Pomlad prihaja	1				1
17.	Mali zvonček je zbolel	1				1
18.	Trije medvedi	3	2		2	7
19.	Žabica Kvaka	1				1
2o.	Kako sta kužek in muca čistila hišo	1				1
21.	Rdeča Kapica	1		1		2
22.	Ptice in grm	1		1		2
23.	Hlebček kruha	1	1			2
24.	Medenjakova hišica (Janko in Metka)	1	1		1	3
25.	Dedek Mraz prihaja	1	3	2	1	7
26.	Jelen Jarko	1		2	2	5
27.	Peter in volk	1			1	2
28.	Kdo je Vidku sešil srajčico	1			1	2
29.	Pika Nogavička	1		1		2
3o.	Zrcalce	1		1		2
31.	Bolni zajček	1				1
32.	Tačka	1				1
33.	Žabice v rdečih kapicah	1	2	1	3	7
34.	Hišica iz kock	1	3	2	1	7
35.	O goskici, ki se je učila peti	1	3	1	2	7
36.	Neubogljivi petelinček	1				1
37.	Ježeva hišica		1	3	1	5
38.	Izgubljeni zajček - Zajček Uhač se je izgubil		2			2
39.	Živali prihajajo k babici zimi po toplo obleko		2	1	1	4

Zap. št.	Naslov pravljice ali zgodbe	Obravnavana v				
		mlaj. sk.	sred. sk.	star. sk.	meš. sk.	skup
4o.	Živali iščejo sonca		1			1
41.	Polonca in lisička		1		1	2
42.	Moj dežnik je lahko balon		1	1	1	3
43.	Zajček Rjavček se umiva		1			1
44.	Mamica muca z malo mucico		1			1
45.	Hvaležni medved		1			1
46.	Topli potok		1	2		3
47.	Zajčkova hišica		1	6	1	8
48.	Tetka Jesen v gosteh		1	2		3
49.	Pujskov bratec		1	1		2
5o.	Drvarjev Jure		1			1
51.	Trmasti maček		1	1		2
52.	Koza		1			1
53.	Oglarjev medvedek		1			1
54.	Zajček in koza		1			1
55.	Jesen v gozdu		1			1
56.	Rokavička - Rdeča rokavička		1	1		2
57.	O šivilji in škarjicah - Šivilja in škarjice		1	1		2
58.	Ena z lune		1			1
59.	Kukavica		1		1	2
6o.	Palček Vseznalček		2			2
61.	Mali Smolček		1		1	2
62.	Čebela - rešiteljica		1			1
63.	Jakec zaspane		1		1	2
64.	Radovedni Leonida		1			1
65.	Ajataj		1			1
66.	Medved Pu		1			1
67.	Maršal Tito in njegov pes		1			1
68.	Ostržek		1	1		2
69.	Bata in miličniki		1			1

Zap. št.	Naslov pravljice ali zgodbe	Obravnavane v				
		mlaj. sk.	sred. sk.	star. sk.	meš. sk.	skup.
7o.	Tete Lize rojstni dan		1	3	2	6
71.	Deklica v travi		1			1
72.	Deček Jarbol		1			1
73.	Pepelka		1			1
74.	Zgodbe o Tacku		1			1
75.	Jurček na počitnicah		1			1
76.	Srečno pot, dedek Mraz		1			1
77.	Pomlad na travniku		1			1
78.	Veliki in mali zajec		1	1		2
79.	Zajčkov zvonček		1	2	1	4
8o.	Doktor Jojboli		1		1	2
81.	Nejček		1	1		2
82.	Jesenka je prišla		1			1
83.	Palčki		1			1
84.	Živali prihajajo k tetki Jeseni - Tetka Jesen			2		2
85.	Pikapolonica			1		1
86.	Novoletna zgodba			1		1
87.	Lisička sestrička in sivi volk			3	1	4
88.	Medved in čebela			1		1
89.	O pastirčku			1		1
9o.	Pust			1		1
91.	Zlata ribica			1		1
92.	Grad gradič			1		1
93.	Črno jezero			1		1
94.	Nataša in Jelka			1		1
95.	Brkonja Čeljustnik			1		1
96.	Snegulčica			1		1
97.	Puhek v Benetkah			1		1
98.	Juri Muri v Afriki			2		2
99.	Deklica z junaškim srcem			1		1

Zap. št.	Naslov pravljice ali zgodbe	Obravnavane v				
		mlaj. sk.	sred. sk.	star. sk.	meš. sk.	skupaj
loo.	Krojaček - Hlaček			1		1
lol.	Deščica, ali smem			1	1	2
lo2.	Zgodbica v kateri dežuje			1	1	2
lo3.	Povest o pametni in trmasti muli			1		1
lo4.	Zaspani Jurček			1		1
lo5.	Kurirčka Tine in Bine			1		1
lo6.	Anka je zbolela			1		1
lo7.	Ptičke			1		1
lo8.	Koštrunček			1		1
lo9.	Marjetka ima rada svojo mamico			1		1
llo.	Hankina igla			2	1	3
lll.	Mrtva ptička			1		1
ll2.	Budilka v gozdu			1		1
ll3.	Metulji			1		1
ll4.	O čebeli in rožici			1		1
ll5.	Mamica, saj bom pridna!			1		1
ll6.	Deklica s palakata			1		1
ll7.	Medved Brumček			2		2
ll8.	Zgodba o dedku Mrazu			1		1
ll9.	Žena Snežena			1		1
l2o.	Martin Krpan			1		1
l2l.	Titi v pragozdu			1		1
l22.	Zvezdica Zaspanka			1		1
l23.	Zgodba o Titu			1		1
l24.	Kričavi petelinček			1		1
l25.	Postal sem ciciban				1	1
l26.	Dva Andreja				1	1
l27.	Moje igračke				1	1
l28.	Zgodba o jeseni				1	1
l29.	Metka je položila šopek na gomilo padlega partizana				1	1

Zap. št.	Naslov pravljice ali zgodbe	Obravnavane v				
		mlaj. sk.	sred. sk.	star. sk.	meš. sk.	skupaj
130.	Kurirček Drejček				1	1
131.	Snežinke in dedek Mraz				1	1
132.	Pacek in Packa				1	1
133.	Ježek prespi zimo				1	1
134.	Peljemo se v deveto deželo				1	1
135.	Iglica				1	1
136.	Moj avto				1	1
137.	Rdeča lokomotiva				1	1
138.	Trije metuljčki				1	1
139.	1. maj				1	1
140.	Jež in lisica				1	1
141.	Povodni mož				1	1
142.	Dva brata				1	1
143.	Lahko noč, ptička!				1	1
144.	O kurirčku Matjažku				1	1
145.	Obisk v trgovini z inštrumenti				1	1
146.	Tonček Balonček				1	1
147.	Gospod in hruška				1	1
148.	Pikapolonica				1	1
	Skupaj	41	78	101	65	285

V vseh skupinah je bilo pripovedovanih 148 različnih pravljic in zgodb, od teh pa je bila:

- 1 (Muca copatarica) uporabljena 11 krat;
- 2 (Mala Marjetica in Pomlad, Zajčkova hišica) uporabljena 8 krat;
- 7 (Mojca Pokrajculja, Debela repa, Trije medvedi, Dedek Mraz prihaja, Žabice v rdečih kapicah, Hišica iz kock, O goskici, ki se je učila peti) uporabljene 7 krat;

- 2 (Razbita buča, Tete Lize rojstni dan) pripovedani 6 krat;
- 3 (Medved in deklica, Jelen Jarko, Ježeva hišica) uporabljene 5 krat;
- 36 pravljic in zgodb so vzgojiteljice pripovedovale 2 - 4 krat;
- 97 so jih pripovedovale samo po enkrat.

Če pregledamo podatke še glede na to, v katerih skupinah so vzgojiteljice uporabile posamezne pravljice in zgodbe, potem lahko izločimo tako podobo:

- Muca copatarica v skupinah		Ml, Sr, St, Mš
- Mala Marjetica in Pomlad	"	Ml, Sr, St, Mš
- Zajčkova hišica	"	- Sr, St, Mš
- Mojca Pokrajculja	"	Ml, Sr, St, Mš
- Dedek Mraz prihaja	"	Ml, Sr, St, Mš
- Žabice v rdečih kapicah	"	Ml, Sr, St, Mš
- Hišica iz kock	"	Ml, Sr, St, Mš
- O goskici, ki se je učila peti	"	Ml, Sr, St, Mš
- Debela repa	"	Ml, Sr, - Mš
- Trije medvedi	"	Ml, Sr, - Mš

Navedli smo le nekaj najpogostnejših pravljic in zgodb, med katerimi je bila večina uporabljena v vseh skupinah. Sklepamo lahko, da so te pravljice in zgodbe take, da dejansko tudi ustrezajo vsem starostnim skupinam. V vseh starostnih skupinah, toda z manjšo frekvenco, so vzgojiteljice uporabile še Razbito bučo, Medveda in deklico.

Če bi želeli na tem našem sorazmerno majhnem vzorcu ugotavljati frekvenco posameznih pravljic in zgodb znotraj posameznih skupin, bi to presegalo namen te analize, sicer pa nam te podatke da prejšnji pregled.

Pri vsem tem se nam zdi vredno pripomniti, da je seznam uporabljenih pravljic in zgodb res precej obširen (148), kar kaže na določeno pestrost. Sicer pa nas sorazmerno majhno število visoko frekventiranih, ki se, kot vemo, ponavljajo navadno leto za letom, opozarja, da bo potrebno "železni" repertoar pravljic in zgodb razširiti in vanj vključiti nove kvalitetne. Pregled nas tudi opozarja, da bo potrebno pri izbiri še bolj izostriti posluh za psihološko plat. V seznamu je nekaj pravljic in zgodb, ki so prezahtevne za mlajše ali premalo zahtevne za starejše skupine (po trajanju, številu dogajanj, oseb, uvajanju pojmov itd.), pa bi zaradi tega kazalo v aktivu vzgojiteljic obravnavati izbor še posebej s tega vidika. Posebej pa bi kazalo urediti izbor še glede na moralne in druge kategorije, ki nam jih pravljice in zgodbe dajo, da jih ne bi podpirale enostransko ali s premočnim poudarkom (na pr. samo pravičnost, junaštvo ipd.).

Še kratka pripomba: Iz posnetega gradiva je razvidno, da del vzgojiteljic ne loči pravljice od zgodbe, oziroma zamenjuje obe vrsti, pa bi kazalo osvežiti določeno znanje. Sploh se nam zdi, da bi morali prozne kategorije v vzgojno-varstvenih zavodih ostreje ločiti (to seveda velja za vzgojiteljice) in vedeti, kdaj gre za bajko, pripovedko, pravljico ali basen oziroma za realistično zgodbo. Opozoriti velja še na dejstvo, da v več kot polovici VVZ ni bila uporabljena niti ena zgodba iz NOB.

Snemanje prakse je pokazalo, kako intenzivno vzgojiteljice s to obliko iščejo tudi ustrezne vzgojne smotre. Ker bi bil celotni pregled preobširen, navajamo te smotre samo za manjše število primerov:

- Muca copatarica: navajanje na red, smisel za red

- Mala Marjetica in pomlad: pogum, prijateljstvo, tudi majhni lahko premagajo velike, s trdno voljo in dobrim srcem se lahko veliko doseže, v slogi je moč (vzbuditi pomladno razpoloženje?)
- Zajčkova hišica: tudi najmanjši premosti težave; ne jemlji, kar ni tvoje; leni nikoli nima ničesar; pomagaj prijatelju v nesreči; vzgoja k skromnosti, pravičnosti; kaznovano posmehovanje (doživetje; zapomnitev; spoznavanje novih pojmov?)
- Mojca Pokrajculja: tovarištvo in medsebojna pomoč; kazen za nepoštenost; kazen za slabo in plačilo za dobro; hudobnežev nihče ne mara; poštenost in pravičnost; kritično presojanje negativnih postopkov (pripovedovanje v premem govoru; razvoj govora; veliko dogovorov?)
- Dedek Mraz prihaja: varujmo se prevare; medsebojna pomoč;
- Žabice v rdečih kapicah: poslušnost; prevzetnost (seznaniti z žabami; z življenjem živali; doživetje; zapomnitev; dogajanje v naravi).

Že same na podlagi nekaterih gornjih navedb moramo ugotoviti, da zna večina vzgojiteljic pravilno poiskati vzgojne smotre, del vzgojiteljic pa čisto izobrazbene smotre zamenjuje z vzgojnimi. Ne bi mogli trditi, da je to napaka zaradi neznanja, temveč prihaja do napačne opredelitve nehote, ker govorimo v vzgojno-varstvenih zavodih vedno le o vzgojnih področjih, vzgojnih smotrih, nalogah itd.

Pri snemanju prakse so vzgojiteljice odgovorile še na nekatera vprašanja, odgovori nanje pa naj to prakso še bolje osvetlijo:

1. Po kakšnih kriterijih izbirajo pravljice ali zgodbe:

a) v mlajših skupinah: starostna stopnja, letni časi, okolje, koliko bodo prispevale k razvoju govora, razvoju kulturnih in higienskih navad, za to skupino morajo biti krajše, vsebina zgodb pa zajeta iz življenja otrok in njihovega okolja; ustrezati morajo otroškim interesom; biti morajo dovolj dinamične; vplivajo naj tudi čustveno; morajo imeti poudarjene vzgojne smotre; poleg resnih so potrebne tudi vesele in smešne zgodbice; upoštevati je treba tudi različna praznovanja.

b) v srednjih skupinah: starostna stopnja; letni časi; nastopajo naj osebe in živali, ki so otroku najbližje; po obsegu naj bodo kratke, potek živahen, dovolj naj bo premega govora; dajejo naj možnost za razvijanje moralnih in estetskih čustev; upoštevati je treba praznike; včasih narekujejo izbiro tudi negativni pojavi v skupini; dialogi se naj ponavljajo; zgodbe morajo imeti vzgojno vsebino, ni pa nujno, da imajo na koncu tudi moralni nauk; dogajanje naj bo pestro.

c) v starejših skupinah: pravljica ali zgodba mora biti kratka; v njej naj nastopa malo oseb in živali; vse osebe morajo biti otroku blizu; ustrezati morajo starostni stopnji; nudijo naj možnost za različne zaposlitve; naj bodo primerne letnim časom in praznovanjem; pomagajo naj razvijati moralna in estetska čustva; pri negativnih pojavih v skupini si je treba tudi izmisliti primerno zgodbo; imeti morata veliko dogajanj in premega govora;

izbor narekuje tudi to, ali želimo pravljico pozneje dramatizirati, likovno izraziti ipd.; normalno je izbor v skladu z vzgojnim načrtom, včasih pa tudi priložnosten.

d) v mešanih skupinah: biti morajo take, da omogočajo povezovanje z različnimi vzgojnimi področji; primerne razvojni stopnji otrok; vsebina mora biti kratka, zgoščena; dialogi pa se naj ponavljajo; prilagojene naj bodo letnim časom in praznovanjem; otroka naj pritegnejo tudi čustveno.

Kriteriji so torej v praksi taki, da ustrezajo znanim načelom o izboru pravljic in zgodb v vzgojno-varstvenih zavodih. Glede na dolžino pravljic in zgodb v posameznih starostnih skupinah je treba pripomniti, da je ta v glavnem ustrezna, dogodi pa se tu in tam, da je posamezna le predolga na pr. za mlajšo skupino (na pr. Žogica Nogica, Jelen Jarko).

2. Postopek pri obdelavi:

a) mlajše skupine:

- pravljico vedno pripovedujem s ponazoritvijo, izpreminjam barvo glasu, pripovedujem v premem govoru; vsako zgodbo ali pravljico večkrat utrjujemo in ponavljamo na flanalografu, peskovniku, s senčnim gledališčem, lutkami;
- ko pripovedujem, vzporedno ponazarjam z različnimi ponazorili;
- pripovedujem ob slikah iz knjige, flanelografu, peskovniku, leseni televiziji, vrtljivem odru, z lutkami, ob diafilmu; otroci najbolj aktivno sledijo, če se liki iz pravljic gibljejo in če se dialogi glasov-

no ustrezno izpreminjajo, še bolj pa, če jih dopolnjujem z glasbenimi in ritmičnimi efekti;

- pripovedovanje spremljam s slikami, lutkami, flanelografom, ritmičnim ponazarjanjem, spreminjanjem barve glasu itd.;

b) srednje skupine:

- otroke moram za poslušanje zainteresirati; potrebno je ponazarjanje (diafilm, flanelograf, lutke, slikanice) zaradi boljših predstav;
- vedno ponazarjam, da bi otroci laže razumeli (diafilmi, flanelograf, lutke, senčno gledališče, peskovnik, ritmika);
- posredujem često brez ponazoril (to uporabim le pri uvodu, da otroke zainteresiram); pripovedujem z živahno mimiko in niansiranjem glasu, ponazorila pa uporabljamo navadno šele pri obnavljanju;
- pripovedujem s ponazorili;
- uporabljam ponazorila, upoštevam pa še izpreminjanje glasu in mimiko;

c) starejše skupine:

- najbolj mi uspeva pripovedovanje s pomočjo flanelografa in s senčnimi lutkami;
- potrebna je psihološka priprava otrok in njihova čustvena zainteresiranost; uporabljam različna ponazorila, mimiko in spremembe glasu;
- v starejši skupini lahko pravljico berem ali prosto pripovedujem brez ponazoril, obnavljam pa z njimi; večkrat sem pripovedovala pravljice na prostem, pa se to ni obneslo zaradi motenj;

- otroke najbolj pritegne doživeto pripovedovanje (pri zgodbi z žalostno vsebino so otroci jokali);
- najprimernejše je vzgojiteljičino pripovedovanje ob posameznem ponazorilu (diafilmu, lutki, senčnem gledališču - to je še posebno primerno) ; manj uspešno je, če vzgojiteljica pripoveduje in vzporedno riše, ker se mora skoncentrirati na oboje, otroke pa takrat tudi bolj pritegne risanje; proti koncu leta v starejši skupini pravljico včasih tudi berem, ne sme pa biti predolga;
- otroci si pravljice hitreje zapomnijo, če jih ponazarjamo in če jih obnavljamo na več načinov;
- pripovedujem največkrat s prostim pripovedovanjem, za spremembo tudi berem, ker je nujno, da se že pred vstopom v šolo navadijo slediti; včasih pripovedovanje ponazarjam;
- pripovedovanje popestrim z ritmičnim ponazarjanjem, zvočnimi efekti, diafilmom, sliko, flanelografom itd.;

d) mešane skupine:

- poslušanje pravljice brez pripomočkov in pripravljenosti otrok za poslušanje ni uspešno; nikoli ne smemo ugoditi otrokom (kljub njihovi želji), da bi jih pripovedovali več pravljic po vrsti; kopičenje pravljic navaja na površno poslušanje;
- predvsem so dobro uspele tiste pravljice, ki sem jih dobro pripovedovala (otroci so jih želeli ponovno poslušati, čeprav brez ponazarjanja), pri ponavljanju ponazorujemo;
- pripovedujem prosto in uporabljam pripomočke.

K tem podatkom velja pristaviti nekatere praktične ugotovitve:

- Večina vzgojiteljic v vseh starostnih skupinah pripoveduje pravljice in zgodbe tako, da vzporedno ponazarja, izpreminja glas, uporablja mimiko, ritmiko ipd.
- Vzgojiteljice, ki so dobre pripovedovalke, dobro uspevajo tudi brez ponazarjanja.
- V starejši skupini je umestno tu in tam primerno kratko pravljico ali zgodbo tudi prebrati, ker je to pomembno v okviru priprave za šolo.

3. Izvrednotenje pravljice in zgodbe:

Vse vzgojiteljice zatrjujejo, da že pri izboru pravljic ali zgodb mislijo na njihovo izvrednotenje v različnih vzgojnih področjih (jezikovna, moralna, estetska, telesna vzgoja). Vse so si tudi edine, da sta pravljica iz zgodba še posebno primerni za moralno vzgojo, toda brez "pridiganja" in nasilnega poudarjanja vzgojnih momentov. Vzgojiteljice uvajajo obnavljanje pravljic ne le v skupne, ampak tudi v individualne zaposlitve. Zgodb, ki jih včasih uporabijo izven vzgojnega načrta ob različnih prekrških in vedenjskih problemih, ne izvrednotijo širše, temveč predvsem v okviru moralne vzgoje. Tu in tam je dobro izbrati takšno pravljico ali zgodbo, ki jo je mogoče širiti, dopolnjevati in izpreminjati.

Vzgojiteljice pripovedujejo pravljice in zgodbe tudi izven načrta, priložnostno (po malici, na sprehodu, pri individualnih zaposlitvah ipd.), vendar pri tem ne predvidevajo izvrednotenja v različnih smereh. Pri tem gre predvsem za zadovoljevanje otroških interesov in prošenj.

4. Izkušnje glede obsega pravljic in zgodb:

Deloma so na to vprašanje vzgojiteljice odgovorile že pri kriterijih za izbor. Pravljice in zgodbe za otroke mlajših skupin morajo biti kratke, z manjšim številom slikovnih dogajanj in manjšim številom nastopajočih oseb ter živali. V srednjih skupinah so lahko v drugi polovici leta daljše, ker se otroci že lažje skoncentrirajo, za otroke starejših skupin pa je obseg lahko večji, z večjim številom oseb. Posebno preudarnost zahtevajo seveda mešane skupine. Od teh ugotovitev odstopajo le osamljene vzgojiteljice, ki v mlajših skupinah pripovedujejo daljše pravljice in zgodbe (celo v nadaljevanjih) ali pa sodijo, da mora biti pravljica tudi za starejšo skupino kratka, z manjšim številom dogajanj, oseb itd. To so izjeme, pri katerih pa ne bi kazalo vztrajati.

5. Ustvarjanje vzdušja za poslušanje pravljic in zgodb:

Vzgojiteljice so prepričane, da lahko k uspehu pri pripovedovanju pravljic in zgodb bistveno pripomorejo motiviranost otrok za poslušanje, intimno urejeno okolje, bližina otrok in pripovedovalke, razen tega pa seveda še kvaliteta pripovedovanja, ponazarjanja idr., o čemer je že bilo govora. Trdijo, da je večkrat prav umestno, če še pred pripovedovanjem, ko otroke motivirajo, predstavijo le-tem nastopajoče osebe, da se nato lažje skoncentrirajo na pripoved. Zlasti pride to v poštev, če uporabijo pri pripovedovanju lutke ipd.

Važna je tudi razporeditev otrok. Najbolje je, če sedijo v krogu ali polkrogu (na stolčkih ali na tleh). Dobre pripovedovalke pravijo, da otroci kar zlezejo k njim. Ugodno vpliva še dekoracija prostora, ki je včasih že kar prava scena (uporabijo jo seveda pozneje pri dramatizaciji).

6. <u>Mnenje o pravljicah in zgodbah na gramofonskih ploščah, magnetofonskem traku in radiu:</u>

Slaba tretjina vzgojiteljic nima izkušenj s poslušanjem pravljic s plošč, ker nimajo gramofonov ali ne ustreznih plošč. Vse druge razen dveh pa zatrjujejo na podlagi izkušenj, da se poslušanje pravljic z gramofonskih plošč ne obnese. Najprej nimamo ustreznih plošč. Pri pravljicah, ki pa so posnete, otroška pažnja zelo hitro pade, otroci se naveličajo. Morda bi bilo bolje, če bi bile posnete pravljice dramatizirane, še tako kvalitetno pripovedovanje ene osebe (v monologu) pa jih ne pritegne do konca. Ena izmed vzgojiteljic je uporabila pravljico na plošči. Otroci niso dovolj razumeli pripovedovanja in so popolnoma popustili pri poslušanju. Ko pa je isto pravljico sama pripovedovala, so otroci poslušali prav lepo in z zanimanjem ter jo tudi razumeli.

Z magnetofonskimi posnetki ni veliko izkušenj. Če je vzgojiteljica posnela sebe, zgodba pa je bila kratka ter dobro interpretirana, je še šlo. Sicer pa odklanjajo uporabo magnetofona.

Najugodnejše mnenje imajo še o radiu, pa še za radijske pravljice pravijo, da so uspešne le, če so kratke in kvalitetno pripovedovane. Boljše so seveda dramatizacije oz. radijske igre.

<u>Tako so si vzgojiteljice skoraj edine, da je najuspešneje, če pravljico ali zgodbo pripovedujejo same, t.j., da imajo neposredni kontakt s poslušalci, otroci pa hočejo pripovedko videti (vizualni tipi).</u>

Pravljica in zgodba imata v naših vzgojno - varstvenih zavodih pravo mesto in sta večinoma v pravi rabi. Zato ta

analiza samo potrjuje pravilnost in uspešnost prakse, ki je v skladu s pedagoškimi in psihološkimi zahtevami vzgojnega načrta. Izjem in odstopanj je tako malo, da jih ne bo težko odpraviti.

Zap. št.	Naslov dramatizacije	Izvedena v				
		mlaj. sk.	sred. sk.	star. sk.	meš. sk.	skupaj
1.	Debela repa	1	3		3	7
2.	Mojca Pokrajculja	1		3	2	6
3.	Muca copatarica	2	2	3	2	9
4.	Kužek in muca	1	1	1		3
5.	Pozabljena buča - Razbita buča	1	1	2	2	6
6.	Marko išče bratca	1				1
7.	Hu, hu, hu - zima je že tu	1				1
8.	Putka Kokot	1				1
9.	Mali zvonček je zbolel	1				1
1o.	Polonca in lisička	1	2		1	4
11.	Ježeva hišica	1		1	1	3
12.	Volk in sedem kozličkov	1				1
13.	Zajčkova hišica	1	1	6		8
14.	Kdo je sešil Vidku srajčico	1			1	2
15.	Trije medvedi	1	2		1	4
16.	Tačke	1				1
17.	Žabice v rdečih kapicah	1				1
18.	O goskici, ki se je učila peti	1	2	1	2	6
19.	Pujskov bratec		1			1
2o.	Deklica z lončkom		1			1
21.	Izgubljeni zajček		2			2
22.	Kako so prihajale živali k babici zimi po toplo obleko		4	1	1	6
23.	Živali iščejo sonca		1			1

Zap št.	Naslov dramatizacije	Izvedena v				
		mlaj. sk.	sred. sk.	star. sk.	meš. sk.	skupaj
24.	Zajček Rjavček se umiva		1			1
25.	Hruška debeluška		1	1		2
26.	Polževa hišica		1			1
27.	Deček in cvet		1			1
28.	Jaz pa vrtec bom kopala		1			1
29.	O požrešnem medvedku		1			1
3o.	O deklici - mali Marjetici		1	4	1	6
31.	Veliki in mali zajec		1			1
32.	Zajček in koza		1			1
33.	Rokavička		1			1
34.	Palček Vseznalček		1			1
35.	Hišica iz kock		2	1		3

VZGOJITELJICA PRIPOVEDUJE

Otroško leposlovje je za otroka neprecenljive vrednosti. Brez pretiravanja smemo reči, da je med drugim tudi leposlovje tisto, kar ob vsakodnevnih otrokovih doživljajih otroka oblikuje v osebnost, kar ga vzgaja. Literarna umetnina uči otroka vrednotiti tisto, kar je lepo, pošteno, plemenito; ustvarja mu etična merila, čeprav jih otrok še ni sposoben sprejemati zavestno. Prav tako otrok rad pobegne svoji vsakdanji realnosti in se vživlja v novo, namišljeno okolje. Medtem ko je prvo za otroka koristno, je drugo predvsem prijetno; oboje pa mu je treba omogočiti, seveda brez pretiravanj in s pravo mero. Otrok čuti potrebo po knjigi. To nam dokazujejo tisti, ki so se brati že naučili, in tudi tisti, ki še niso odkrili vseh skrivnosti abecede in se samo "delajo, kot da čitajo". Tem je treba pomagati s pripovedovanjem. Pripovedujemo jim mnogo. Včasih jim pripovedujemo samo zaradi pripovedovanja samega, zaradi zgodbe same, še večkrat pa jim moramo pripovedovati zato, da bolj neprisiljeno uvedemo novo zaposlitev. Otrokom pripovedujemo pravljice, bajke, pripovedke, basni in druge zgodbe.

Danes marsikdaj za posamezne tekste ne moremo z gotovostjo povedati, ali gre za pravljico, pripovedko, basen ali kaj drugega. Najraje govorimo o pravljicah ter tako poimenujemo tudi sestavke, ki imajo s pravljico le malo ali sploh nič skupnega.

Najmanj nam pravzaprav pove oznaka "zgodba". Zgodba je vsak sestavek, v katerem se nekaj godi oziroma zgodi. Vendar pa se nam za pravljico taka oznaka upira, ker ima kar preveč realističen prizvok. Zato z zgodbo poimenujemo navadno pripoved ali sestavek, ki govori o dogodku, ki se je zares zgodil ali bi se vsaj mogel zares zgoditi. Taka zgodba se torej praviloma sploh ne oddaljuje od resničnega sveta.

Drugače je s pripovedko. V pripovedki je dogajanje še vedno postavljeno v realni svet in tudi osebe so vsaj po svojih karakterističnih lastnostih še vedno realne; dogodki v pripovedki pa so že izredni, nenavadni, vendar se še vedno odvijajo po zakonih neke objektivne logike. Posebna zvrst pripovedke je živalska pripovedka. V živalski pripovedki so osrednje osebnosti živali, človek more biti v njej prisoten samo v izrednem primeru in še takrat vedno kot nekakšen tujek, kot nekaj, kar je prišlo iz povsem drugega sveta. Le lovec more biti kolikor toliko vidnejša osebnost in le malokateri je deležen v živalski pripovedki razveseljive vloge. Običajno svoje probleme urejajo živali same brez človeškega vmešavanja.

Namen je pravzaprav samo oblika živalske pripovedke. Od nje se loči predvsem po dolžini in po tem, da ima zelo izrazit moralni nauk. Le-ta je bil včasih dobesedno prilepljen na zgodbo, danes pa tudi to ni več nujno.

Bajka se že zelo približa pravljici. V bajkah je okolje sicer še dokaj realno, osebe pa so večinoma že take, da bi jih le težko postavili v pripovedko, ker imajo nadnaravno moč in so sposobne spreminjati naravo. Bajk poznamo sorazmerno malo, znane so nam le iz ljudskega izročila.

Najbolj priljubljena oblika je nedvomno pravljica. Pravljica se med vsemi leposlovnimi deli najbolj oddaljuje od realnosti in ima med vsemi temi deli v svetu nemara najdaljšo zgodovino /tradicijo/. V pravljici se menjavata resnični in izmišljeni svet, kraj in čas dogajanja nista določena, pravljične osebe imajo nadpovprečno dobre ali nadpovprečno slabe lastnosti. Junaki pravljice so tipizirani /kraljevič, lovec, čarovnica, mačeha, najbolj neumen in najbolj uspešen tretji brat itd./. Pogostne so čudežne reči /mizica pogrni se, zlata ptica, živa

voda, neizpraznljiva mošnja itd./; narava je vsemogočna /ljudje okamene in znova ožive, zlate palače in kristalni gradovi zrastejo čez noč/. Pravljice z izredno etično obarvano vsebino še posebej ljubijo črno-belo tehniko. Vse to velja v prvi vrsti za ljudske pravljice. Umetne pravljice se navadno bolj približajo realnosti, kar je najbolj očitno v bolj plastično izdelanih značajih. Morda je prav v tem vzrok, da v novejšem času /po Andersenu/ pritikamo naziv "pravljica" včasih tekstom, ki imajo s pravljico le malo skupnega /na primer živalskim pripovedkam/.

Zmota je misliti, da so pravljice namenjene izključno otrokom. Nasprotno, najstarejše pravljice /predvsem orientalske/ so ljubezenske zgodbe ali vojaške dogodivščine; prepletene so z življenjsko modrostjo svojih ustvarjalcev in v njih ni mogoče iskati otroške naivnosti. Take pravljice so si morali otroci šele prisvojiti, nemalokdaj nekoliko prirejene.

Na splošno preteklost ni bila naklonjena otroški književnosti, kakor jo pojmujemo danes. Literatura je služila izobrazbi, ne pa zabavi. Pravljice so pripovedovale samo dojilje. Paul Hazard piše o tem: "Odrasli so opazovali sebe in videli, da so kar lepi; zato so dajali otroku knjige, ki so kazale njih same z vsemi njihovimi atributi, z vso zmesjo in znesjo njihovih pogledov ter z njihovim praktičnim čutom, z njihovo znanostjo in njihovimi otrplimi sklepi." Potem so francoski otroci leta 1697 dobili Perraultove pravljice. Prvi korak pri razumevanju otroške duševnosti je bil storjen, potrebnih pa je bilo še mnogo; da je dobila otroška domišljija peroti.

Seveda ni vsaka pravljica enako primerna; marsikatera stara otroška pravljica danes ni več priporočljiva. To velja za prenekatero Perraultovo pravljico in tudi za nekatere pravljice bratov Grimm. Včasih je v teh pravljicah preveč grozljivega, da bi ne zmedlo občutljive otroške duševnosti.

Prav tako pravljica ni vedno primerna za kateregakoli otroka. Izbor se pri predšolskem otroku zelo zoži. Razen nekaterih najnovejših ustvarjalcev pišejo vsi za bralca, torej za šolarja. Zato imamo pravljic sorazmerno malo, več je kratkih pripovedk, ki jih moremo posredovati predšolskemu otroku. Staršem, pisateljem in založnikom je treba pojasnjevati, da ni vse, čemur pravimo pravljica, primerno za predšolskega otroka.

Najbolj pogosta pomanjkljivost današnjih tekstov za otroke je v tem, da so to navadno zgodbe o otrocih, vrednotene pa so z merili odraslega avtorja, ki vse skupaj rad obarva z rahlo nostalgijo za brezskrbnimi otroškimi leti. Mi pa vemo, da otroška leta niso brezskrbna, ampak nasprotno, da današnji otrok preživlja vse bolj pogosto skrbi, ki so mnogo večje od njega. Prav zato pogrešamo zgodbic, ki bi otroke razveselile in prinesle več sproščenega smeha v naše igralnice. Zato prosimo naše pisatelje: kadar pišete za otroke, se ne spominjajte "srečnih otroških let", postanite raje za hip sami otroci, veseli, nagajivi in hudomušni otroci.

1. Izbira pripovedne vsebine in planiranje

Pri planiranju vzgojnega dela delim pripovedne vsebine na:

1. take, ki so vsebinsko povezane z vzgojnim delom na raznih področjih, in na
2. take, ki jih ob različnih priložnostih samo pripovedujem ali berem.

Ad 1. Pri izbiranju vsebin, povezanih z vzgojnim delom, upoštevam, da mora biti zgodba primerna razvojni stopnji otrok. To se pravi, da mora biti po vsebini, slogu in jeziku blizu otroku, ki mu namenjam pripoved, predvsem pa današnjemu otroku. V vsebini ne sme biti elementov, ki so v nasprotju z otrokovim poznavanjem okolja. Sam element fantastičnosti ne

nasprotuje otrokovemu spoznavanju okolja, pač pa so to mnoge situacije in nazori, ki so morda resnični, so pa zgodovinsko /torej časovno/ preveč odmaknjeni, kakršni so na primer odnosi med gospodarji in tlačani v fevdalni dobi. Slog in jezik morata biti jasna in neoporečna. Paziti je treba, da slog ne bi bil preveč zahteven. Dogodki naj bodo opisani kratko in jasno. Čim več naj bo premega govora, čim manj obširnih /in zato nemalokrat dolgočasnih/ opisovanj. Zelo primerno in priljubljeno je ponavljanje, kot ga srečujemo pri narodnih pravljicah, kar nam bo v veliko pomoč pri dramatizaciji. Pri starejših otrocih bomo ponavljanje stopnjevali tako, da bomo o istih stvareh in dogodkih pripovedovali z nekoliko drugimi besedami in na ta način bogatili otrokov besedni zaklad.

Pripovedna vsebina ne sme biti v nasprotju z letnim časom, v katerem jo pripovedujem. Mnogih zgodb ni mogoče posredovati otrokom v kateremkoli letnem času. Nekatere /predvsem mislimo na pravljice/ so zelo primerne, da z njihovo pomočjo širimo znanje otrok o prirodnih pojavih, o življenju živali in podobnem.

V vsebini ali nastopajočih osebah mora imeti zgodba, povezana z vzgojnim delom, možnost za nadaljnje razvijanje in kombiniranje. Če je s tega stališča zgodba pravilno izbrana, nam odpira možnost, da skoraj vse vzgojno izobraževalno delo povežemo z osrednjo osebnostjo. Tako postanejo prehodi iz ene zaposlitve v drugo bolj neprisiljeni, zaposlitvam z manj privlačno vsebino pa dajemo čustven poudarek. Seveda pri tem ne smemo pretiravati in iskati povezave tam, kjer ni mogoče.

Ad 2. Tudi "priložnostne" pripovedi planiram oziroma sistematično izbiram. Izbor je širši; otroci si te vsebine zapomnijo ali jih pozabijo. Te pripovedi /vmes naj bo tudi mnogo klasičnih pravljic/ pripovedujem zato, ker so otroci fantazij-

ska bitja in jih zgodbe /predvsem pravljice/ veselijo. Ni pa manj pomembno tudi to, da pri tem otroke jezikovno vzgajamo.

Pri izboru upoštevam ista načela kot pri vsebinah, ki so povezane z vzgojnim delom. Čeprav je izbor, vsaj kar zadeva materialno stran, lažji, mora biti skrben. Včasih si moramo pravljico za kako posebno priložnost /ožigosanje kakšne otroške razvade, odpravljanje pogoste jezikovne napake/ posebej izmisliti, ker primerne v literaturi ne najdemo. Tako izmišljeno pravljico si je najbolje zapisati, da jo moremo jezikovno obdelati z vso pazljivostjo in jo potem pripovedovati tako, kot jo imamo zapisano. Zelo razširjena je razvada, da vzgojiteljica pravljico, ki jo je morda slučajno enkrat nekje prebrala in jo pozna samo vsebinsko, nepripravljena pripoveduje otrokom. V takem položaju dela napake celo dober pripovedovalec. Vsebino, ki jo nameravamo pripovedovati, se je treba naučiti na pamet kakor, na primer, vlogo za lutkovno igro. Priporočljiva je samokontrola z magnetofonom.

Pri izbiri pripovedne vsebine je zelo veliko odvisno od okolja, v katerem žive otroci. V nekaterih vrtcih v starejši skupini otrokom smemo čitati zgodbe v nadaljevanjih /Deček in gozd, Neznalčkove dogodivščine, Ostržek, Pika Nogavička in podobne/. Pri tem pa je treba analizirati rezultat vsakega čitanja. Da morejo slediti takemu branju, morajo imeti otroci bogat besedni zaklad in morajo biti sposobni, da si ob branju predstavljajo situacijo, za kar pa predšolski otrok navadno še ni sposoben. Čitanje otrokom, ki samo pasivno poslušajo besede, nima pomena. Ob čitanju naj otrok spozna, kaj je knjižni jezik. Začuti naj lepoto besede. Zgodbe, ki jih beremo, morajo ustrezati razvojni stopnji otrok. Razlaganje besedila med branjem je groba napaka.

Med priložnostne pripovedne vsebine sodijo tudi komični teksti. Ko jih izbiramo, moramo presojati komiko z otroškega stališča. Pripoved deluje komično, kadar si smešnost situacije lahko predstavljamo. Zato otrok besedne komike navadno ne razume. V komični zgodbi za otroke mora biti "nekaj narobe". Paziti pa moramo, da kot komično ne predstavljamo tistega, kar je nenavadno. Za otroka so pijanci, duševni bolniki, običaji raznih narodov in podobno smešni, vendar jih kot smešne otrokom ne smemo prikazovati. - Lepe primere komične vsebine najdemo v Čapkovih zgodbah o kužku in muci pa tudi v že omenjeni Piki Nogavički. Disneyeve zbirke so s tipično ameriškim humorjem manj razumljive.

2. Izbira pripovedne vsebine glede na psihološko dojemljivost

Kadar izbiramo vsebino, ki jo bomo otrokom brali ali pripovedovali, ne smemo prezreti, kako bo otrok to pripoved sprejel. Otrok se v vsebino ne vživlja tako kot odrasli. Otrok se vživlja vanjo dobesedno. Sam se postavi v vsebino, navadno na mesto osebe, ki mu je najbolj simpatična. Čim manjši je otrok, tem bolj popolno je tako vživljanje. Zato triletnim ali štiriletnim otrokom ne pripovedujemo vsebin, v katerih mora glavni junak prestati dosti hudega, preden pride do srečnega konca. Prav to je tudi vzrok, da malček še ne ljubi pravljic. "Pravljično" obdobje je nekako od četrtega do osmega leta. Mlajšim pripovedujemo realistične zgodbe. Te mu morajo govoriti o njem, njegovih igračah, njegovi obleki in vsakodnevnih dogodkih. Tudi o živalih mu pripovedujemo. Dobre so in ljubeznive; nekje na meji so med živimi in tistimi, ki jih ima otrok doma iz blaga in ki jih jemlje s seboj v posteljo.

Starejši otrok pa se že rad vživlja v junaka, ki je nekoliko boljši kot otrok sam. Že se pojavlja potreba po vzornikih.

Zato mora biti junak močan in brezpogojno vedno zmagovit. Šele sedaj se pojavlja element negativne sile, ki jo junak vselej premaga. Triletnik te elemente odbija, ker jih ne razume.

Jezikovni razvoj gre vedno sporedno s stopnjo umskega razvoja. Beseda mora izzvati predstavo, če naj tvori del aktivnega besednega zaklada. Predšolski otrok ob besedah za abstraktne pojme večinoma še nima nobenih predstav. Takih pojmov navadno tudi z množico besed ne moremo pojasniti; otroka kvečjemu še bolj zmedemo. S takim razlaganjem ustvarjamo samo gostobesedje in vzgajamo klepetača. Gostobesednost je pri otroku le redko znak večje inteligence, pač pa zelo pogosto prvi alarmni znak nervoze. Seveda pa je tudi gostobesednost včasih potrebna, namreč tedaj, kadar hočemo otroku živo orisati situacijo, junaka. Taka gostobesednost je pomoč otroku, da dogajanje zgodbe vidi tudi takrat, kadar ni ponazoril. Ločiti je treba bogat besedni zaklad od zgolj formalne gostobesednosti klepetavih otrok.

Triletnik ali štiriletnik ne more vedeti, kaj pomeni beseda "plemenito", "mogočno", "bajno" in podobne. Za otroka bogat jezik ni enak bogatemu jeziku, kakor ga pojmuje odrasli. Ko pripovedujemo otroku, moramo izbirati enostavne, toda lepe in knjižno čiste besede. Okrog petega leta se pojavi pri otrocih nagnjenje do nenavadnih besed. Prav je, če take izraze vpletamo v pripovedovanje, da otroku pomagamo pri aktivnem osvajanju takih besed. Popolnoma razumljivo pa je: to moramo delati s pravim posluhom za jezik in s pravo mero.

Otroški želji po kupu zgodb naenkrat ne smemo nikoli ustreči, Če smo prepričani, da otroci še niso utrujeni, ponovimo raje isto vsebino. Kopičenje zgodb vzgaja k površnemu poslušanju. Če smo prvo zgodbo dobro povedali, jo otrok nekaj časa še zelo intenzivno podoživlja in zato novi, četudi je mikavna, ne

more dovolj intenzivno slediti. Tudi odlomek, ki ga beremo iz daljše vsebine, naj ne bo nikoli predolg. Merilo naj ne bo le čas, temveč predvsem reagiranje otrok. Prvi znak utrujenosti so bleščeče oči, nato premikanje na stolu, končno pa sitnarjenje: "Še, še!"

Predšolski otrok, zlasti mlajši, ne zmore dveh opravil hkrati. Zato ne more slediti pripovedovanju pravljice in istočasno jesti, se oblačiti ali kaj izdelovati. Tudi na poslušanje "priložnostne" pripovedi moramo otroka duševno pripraviti.

3. Kako pripovedujem

Že v prejšnjem poglavju smo opozorili na nekatere zahteve za dobro interpretacijo pripovednih vsebin. Vendar pa je potrebno povedati še to in ono. Marsikdaj namreč najdemo lepo, prikupno vsebino, ki pa taka, kakor je zapisana, pri pripovedovanju ne more povsem zaživeti. Takrat moramo zgodbo prirediti.

O priredbi vsebine razvojni stopnji otrok bomo spregovorili v naslednjem poglavju. Tokrat samo nekaj splošnih navodil.

V pripovedi se mora neprestano nekaj dogajati. Vsak drugi stavek mora prinesti nekaj novega. Dogodki si morajo hitro slediti. Opisovanje in pojasnjevanje otroke zelo hitro zdolgočasi. Zato se bomo temu, če bo le mogoče, izognili. Seveda, v pravljici bomo nekoliko natančneje opisali na primer obleko junaškega kraljeviča ali lepe kraljične, zunanjost steklenega gradu, ki ves sije v mavričnih barvah. Toda tudi ta opis mora biti živahen, plastičen, kontrasten. Živahnost ugaja otrokom zato, ker ustreza njihovi nenehni aktivnosti in razgibanosti.

O ponavljanju in premem govoru smo mimogrede že povedali nekaj misli. Tokrat opozorimo, da marsikdaj smemo to ponavlja-

nje potencirati. Prijetna zgodbica "Lonček, kuhaj" /Čebelica št. 111/ je napisana za branje, zato ne bomo storili napak, če bomo pri pripovedovanju z besedo ilustrirali, kako se je kaša valila, valila, kako je naraščala, naraščala, torej bomo to storili na način, ki ga poznamo iz zgodbe "Dedek in repa" /Vlečejo, vlečejo/. Ponavljanje malemu otroku olajšuje napor pozornosti in ustvarja občutek zadovoljstva, ker se znani elementi pojavljajo v množici novih. Tako ponavljanje pomeni oddih, razen tega pa naj bo tudi lepa umetniška beseda figura.

Premi govor prav tako ustvarja živahnost pripovedi. Seveda premega govora ne bomo mogli vstavljati kamorkoli. Otroške zgodbe ga večinoma že imajo povsod, kjer je možen. Kljub temu pa moremo pripovedovanje obogatiti z uporabo medmetov. - Na primer: Priskakljala je žabica hop - hop, potrkala na piskrček trk - trk in vprašalaI "Kdo je tu notri?" Iznajdljiva vzgojiteljica bo s tako onomatopoijo zelo uspešno ilustrirala marsikatero zgodbo. Seveda, staro pravilo: pretiravanje bolj škodi kot prava mera koristi.

Ob zaključku pripovedovanja estetskega doživetja nikakor ne smemo razbiti ali oslabiti s formuliranjem kakšnih moralnih naukov, ker s tem postavimo otroke iz emocionalne sfere in fantazijskega doživljanja, ki smo ga vzbudili, prehitro na realistična tla. Moralni nauk morajo otroci dojeti /občutiti/ iz vsebine sami; tega moralnega nauka namreč zaradi svoje razvojne stopnje niso sposobni formulirati. Tudi kadar otroku pripovedujemo basen /basni sicer po možnosti ne bomo pripovedovali/, bomo moralni nauk izpustili, ker je za otroka preveč abstrakten in preveč racionalističen. Starejšemu predšolskemu otroku morda smemo povedati basen o volku in jagnjetu / v vezani ali nevezani besedi/, vendar bomo moralni nauk izpustili. Seveda pa pri tem zadenemo ob nevarnost, da se bo otroku jagnje pač zasmililo, volkove krvoločnosti pa ne bo mogel oceniti.

Na splošno velja načelo, da pripovedovanje zaključimo s koncem dogajanja, a tudi takrat ne prekinemo otrokovega emocionalnega doživetja, ki še dalj časa traja, temveč to doživetje /otrokovo psihično aktivnost/ preusmerimo v oblikovanje, ponazarjanje zgodbe, ples, igro ali drugo, vsebini primerno dejavnost.

Kadar je mogoče, pripovedovanje spremljamo z lutko, senčnim gledališčem ali diafilmom. Pri tem se moramo zavedati, da je to komplicirano delo, ker moramo deliti pozornost na pripovedovanje in na rokovanje s sredstvom. Pomagamo si tako, da sredstvo /lutko, senčne lutke, film/ prenesemo na pomočnika /šolar, kdo od staršev/. Če pa rokujemo sami, mora biti pripovedovanje še toliko bolj dobro uvežbano, da ne pozabimo na jezikovno in izrazno pravilnost in uspešnost pripovedovanja.

Največkrat pripovedujemo /posebno pravljice/ brez pomagal, tako kot so jih pripovedovale babice. Toda, kakorkoli že pripovedujemo, moramo paziti, da bo naše pripovedovanje kar najbolj dobro. Biti mora umetniško izraženo, jezikovno na višini, z bogatim besednim zakladom. Predvsem naj bo beseda tisto, kar deluje na otroke. Če ne znamo pripovedovati odlično, raje berimo. Branje je manj primerno od pripovedovanja, ker pri branju otroci ne vidijo vzgojiteljičinih oči, njene mimike, kajti sklonjena je nad knjigo. Upoštevajmo, da otrok ne dojema samo s sluhom, ker tudi samo glas še ni popoln govor. Spontani govor ima vedno močno emocionalno obeležje in pri njem vedno sodelujejo tudi roke. obrazne mišice, da, mišice celega telesa. Vzgojiteljica mora pripovedovati plastično, živahno, ustvarjati mora videz spontanega pripovedovanja. Vzgojiteljica mora biti kot gledališka igralka, če hoče res dobro pripovedovati. Tekst mora doživljati, vendar otroško doživljati.

Važna je psihološka priprava na poslušanje pripovedi. Če vzgojiteljica "posadi" otroke v polkrogu in izusti "čarobne" besede /Povedala vam bom pravljico. Glejte, da boste čisto mirni/, to še ne zadostuje, da bi se otroci pripravili na naporno poslušanje in mirno sedenje /čeprav se napornosti ne zavedajo/. Otroku moramo omogočiti, da si sami izberejo, kako bodo poslušali zgodbo. Nekdo bo sedel na tla, drugi na stolčku, običajno ali okobal, tretji bo legel na trebuh. Svobodo jim omejimo le toliko, da morajo biti vsi obrnjeni k vzgojiteljici, da ji vidijo v obraz, da so tihi in mirni. Posebej poskrbimo za nervozne otroke. Zdrav otrok je živahen in zato bo živahno pripovedovano zgodbo marsikdaj spremljal s kretnjami, morda se bo celo premaknil bliže k vzgojiteljici. Dokler to ne bo oviralo pripovedovanja, vzgojiteljica ne bo reagirala. Če bo mogla spremljati reakcije otrok, ji bo to celo v veliko pomoč, ker bo tem reakcijam mogla prilagojevati svoje pripovedovanje.

4. <u>Kako priredim pripovedno vsebino razvojni stopnji otrok</u>

Triletnim otrokom pripovedujem zgodbice o igračah, o predmetih iz njihovega okolja, o znanih živalih in otrocih.

Mamica muca je imela mlado mucko. Mladi mucki je bilo ime Mucica. Bojan je pozabil zapreti vrata. Mucica je šla na hodnik. Bojan je pozabil zapreti tudi vežna vrata in Mucica je šla na cesto. Mirno in lepo je hodila po pločniku. Mimo sta pritekla Darko in Boris. Boris ni gledal okoli sebe in je stopil Mucici natačko. Mucico je zabolelo in je zamijavkala mijav, mijav. Jokala je in si lizala tačko. Po cesti je peljal avto. Nič ni pazil na luže in je Mucico poškropil. Mucica je zbežala domov in ni več hodila sama na ulico.

Štiriletnim pripovedujem podobne zgodbice, le daljše so. Več je nastopajočih oseb. Stavek postaja zahtevnejši, predvsem pa daljši.

Peterček je imel lepega, mehkega medvedka. Toda ta medvedek ni bil prav nič priden. Ponoči, ko je Peterček spal, je smuknil skozi okno in šel na sprehod. Hodil je kar po sredi ulice in zelo glasno in grdo brundal: brunda, gunda - brunda, gunda. Skakal je po lužah, metal kamenje in se pačil. Sosedov kuža Pazi se je razjezil in je hotel porednega medvedka kaznovati. Zapodil se je za medvedkom. Medvedek je pobegnil na drevo. Pazi je sedel pod drevesom in lajal. Mačka Tačka je bila huda, ker njene mucke niso mogle spati. Splezala je na drevo in začela praskati porednega medvedka. Medvedek je padel z drevesa. Pazi ga je pograbil in ga odnesel v svojo hišico. Toda medvedka ni kaznoval. Medvedek se je moral lepo umiti in počistiti, potem pa se je vrnil k Peterčku. Pazi je medvedku obljubil, da ga bo prihodnjič z repom našeškal, če ne bo priden. Toda medvedek se zdaj ne potepa več.

Mlajšega otroka zelo pritegne pripoved, v kateri nastopajo osebe ali živali, ki jih pozna že iz drugih zgodb. V otroški reviji Ciciban je več takih zgodb, le da so žal vsebinsko bolj primerne za otroke srednje in starejše skupine ali celo za mlajše šolarje.

Otrok doživlja vsak dan marsikaj prijetnega in neprijetnega, predvsem pa mnogo novega. Zato mu ugaja, če tudi junak iz pripovedi, s katerim se je otrok poistovetil, doživi kaj novega in zanimivega.

Enako kot okrog glavnega junaka morejo nastajati zgodbice na istem prizorišču. Novi dogodki se ne odvijajo na nekem nezna-

nem kraju, temveč v "tistem" gozdu, na "onem" travniku. Otrok ima v tem oporo. Pozna prizorišče in si zato laže gradi druge predstave. Ob znanih osebah se pojavljajo nove, isto prizorišče se pojavlja v raznih dnevih, v raznih letnih časih. Kakor poistoveti otrok z glavnim junakom sebe, tako prizorišče zgodbe poistoveti z znanim realnim okoljem. Na ta način se laže vživlja v pripovedi. Če se v vsebino ne more vživeti, zanj ni zanimiva.

Najbolj primerne pripovedne vsebine, ki jih moremo uporabiti kot osnovo za nove z istimi junaki in istim prizoriščem, so znane ljudske pripovedke Mojca Pokrajculja, Trije medvedi, Debela repa in podobne. Posebno Mojca Pokrajculja more služiti kot zelo uporabna osnova za najrazličnejše zgodbe o živalih.

Pri prirejanju in izbiri vsebin se moramo, če hočemo s pripovedovanjem bogatiti otrokov besedni zaklad, ravnati predvsem po stopnji jezikovnega in duševnega razvoja otrok, ne pa samo po starosti. Kako prilagajamo zgodbe, naj pokažejo tri inačice zgodbe o razbiti buči.

Razbita buča /za mlajšo skupino/

Na njivi so ljudje pozabili bučo. Mimo buče je prišla miška in vzkliknila: "Kakšna velika buča! Stanovala bom v njej." Zglodala je luknjico in stanovala v buči.

Mimo je prišel ježek. Zaklical je: "Miška, pusti me v bučo, da bova skupaj stanovala." Miška pa je odgovorila: "Ne, ne pustim te. Ti bi me pojedel." Ježek je šel dalje iskat stanovanje.

Mimo buče je prišla muca. Zaklicala je: "Miška, pusti me v bučo, da bova skupaj stanovali." "Ne, ne pustim te," je od-

govorila miška. "Ti bi me pojedla." Muca je odšla dalje iskat stanovanje.

Mimo buče je prišel psiček in zaklical: "Miška, pusti me v bučo; skupaj bova stanovala." "Ne, ne pustim te. Ti bi me pojedel," je odgovorila miška. Psiček je šel dalje iskat stanovanje.

Potem je mimo buče prišel zajček. Vzkliknil je: "Kakšna velika buča!" Pograbil je bučo in miška se je prestrašila. Skočila je iz buče. Zajček je zagledal miško in se tudi prestrašil. Spustil je bučo in zbežal v gozd. Buča je padla na zemljo in se razbila.

Razbita buča /za srednjo skupino/

Na veliki njivi so ljudje pozabili bučo. Zvečer je prišla mimo miška.

"Kakšna imenitna buča!" je vzkliknila. "Stanovala bom v njej." Zglodala je eno luknjico za vrata in dve luknjici za okenci in se naselila v buči.

Ponoči je prišel mimo buče ježek.

"Miška, razširi vrata," je prosil. Prišel bom k tebi stanovat."

Miška pa je odgovorila:
"Ne, nočem. Ti bi me pojedel. Kar pojdi svojo pot!"
Ježek je odšel dalje iskat stanovanje.
Zjutraj je mimo buče prišla siva muca in prosila:
"Miška, razširi vrata, da pridem k tebi stanovat."
"Ne, nočem," je odgovorila miška. "Ti bi me pojedla, Kar pojdi svojo pot!"
Muca je šla dalje iskat stanovanje.
Opoldne je mimo buče pritekel majhen psiček in prosil:
"Miška, razširi vrata, da pridem k tebi stanovat."

Miška pa se je bala in je odgovorila:
"Ne, nočem. Ti bi me pojedel. Kar pojdi svojo pot!"
Psiček je odšel dalje iskat stanovanje.
Zvečer je mimo buče priskakljal zajček.
"Kakšna imenitna buča!" je vzkliknil zajček. "Domov jo ponesem."
Zajček je pograbil bučo. Miška se je prestrašila in zbežala. Zajček je zagledal miško in se prestrašil. Spustil je bučo in zbežal v gozd. Buča je padla na zemljo in se razbila. Tako je bilo konec imenitne buče. Kakšna škoda!

Razbita buča /za starejšo skupino/

Nekoč so ljudje na njivi pozabili veliko bučo. Proti večeru je mimo buče pridrobila miška.
"Kakšna imenitna buča!" je vzkliknila. Ogledala si je bučo od vseh strani in sklenila, da bo v njej stanovala. Zglodala je luknjico za vrata in dve za okenci in smuknila v bučo. Tam v buči si je uredila mizico, stolček in posteljico, prigrizovala semena in dremala.
Naslednjega večera je mimo buče prihitel ježek. Zagledal je veliko bučo in začuden obstal.
"Kakšna krasna buča! Ali kdo stanuje notri?" je vprašal.
Miška je pokukala skozi okence in odgovorila: "Miška Glodalka."
"Bodi tako prijazna," je prosil ježek, "in razširi vrata, da pridem k tebi stanovat. Dovolj bo prostora za oba.
"O ne! Ti bi me pojedel," je odvrnila miška. "Kar pojdi svojo pot!"
Ježek je hočeš nočeš moral oditi, miška pa je legla v svoje ležišče in zaspala.
Proti jutru se je do buče priplazila mačka. Dobro si je ogledala bučo in zamijavkala:
"To je pa res zelo lepa buča. Kdo pa stanuje tu notri?"
Miška je pomolila skozi okno levi brk in zacvilila: "Miška Glodalka."

"Razširi vrata!" je ukazala mačka. "Prišla bom k tebi stanovat. To je za eno samo miš dosti preveliko stanovanje."
Miška pa se ni ustrašila in je odgovorila:
"O ne! Ti bi me pojedla. Kar pojdi svojo pot!"
Mačka je bila zelo jezna. Zapihala je proti vratom in dvakrat proti okencema in se napotila drugam iskat stanovanje.
Proti poldnevu je pritekel kužek.
"Oho, to je pa odlična buča!" je zabevskal. "Kdo pa stanuje tu notri?"
Miška je pokukala skozi okno in zacvilila: "Miška Glodalka."
"Razširi vrata, da pridem k tebi stanovat!" je ukazal kužek.
"Ne bom potreboval dosti prostora."
"O ne! Ti bi me pojedel," je odvrnila miška. "Kar pojdi svojo pot!"
Kužek je glasno zalajal, ker je bil hud in odšel dalje.
Proti večeru je do buče priskakljal zajec.
"To je čudovita buča. Domov jo odnesem," je rekel.
Pograbil je bučo in jo dvignil. Miška se je prestrašila in švignila iz buče. Zajec ni vedel, da je v buči miška in se je tudi ustrašil. Spustil je bučo na tla in zbežal v gozd. Buča se je razbila na drobne koščke in miška je izgubila imenitno stanovanje.

Obrazložitev

Na prvi pogled je očitno, da se besede in stavki v prvi inačici ponavljajo. Mlajšega otroka motijo različni izrazi za isti pojem. Otrokom je prizorišče znano in tudi živali jim niso nove. Zgodba o buči je jesenska zgodba. Preden jo pripovedujem, sem se z otroki že pogovarjala o njihovih stanovanjih. Živali poznajo otroci iz slikanic.

Druga inačica je le za spoznanje drugačna. Dodali smo najpreprostejše oznake časa, ki jih otroci v tej starosti že

uporabljajo, čeprav si vsi še niso na jasnem, kaj pomenijo. V tej starosti ni več nujno, da isto vsebino ponavljamo z istimi besedami. Čim starejši so otroci, tem več različnih izrazov uporabljam za isti pojem. Sredinčki imajo radi nevsakdanje izraze /imenitna buča/.

Tretja inačica je obširnejša. Marsikje že stopa iz okvirov vsakdanjega pogovornega jezika. Isti pojmi imajo različna imena, razlikujemo vrsto gibanja živali, govor ima po svojem smislu, namenu in barvi različen naziv. Nastopajoče živali niso samo pojavi, ampak ima vsaka že svoj poseben značaj. Nekaj dobesednega ponavljanja je še vedno ostalo, predvsem v miškinih odgovorih. To smo storili zaradi tega, da otroku, ki bo pri dramatizaciji predstavljal miško, olajšamo napor. Če imamo jezikovno in spominsko dovolj dobro razvite otroke, smemo tudi pri tem bolj variirati. Vendar pa zgodba tudi v tretji varianti ostaja še dovolj enostavna, konkretna in otroku razumljiva. Takih zgodbic imamo danes dovolj, toda kadar iščemo, moramo vedeti, zakaj iščemo.

5. Kje bomo iskali tekste

Založba Mladinska knjiga, v nekoliko manjšem obsegu tudi založba Obzorja ter še nekatere založbe izdajajo dovolj otroškega čtiva, kjer more vzgojiteljica najti primerne tekste za pripovedovanje ob najrazličnejših priložnostih. Pričujoči seznam ni niti najmanj popoln, opozori naj le na nekatere tekste, ki jih vzgojiteljica mora poznati; zato naj bo to le osnova za nadaljnje iskanje. V spisku ni nekaterih knjig, predvsem del Ele Peroci in Branke Jurca; te knjige smo izpustili, ker menimo, da bi bilo odveč omenjati jih. Prepričani smo, da so znani vsaki vzgojiteljici. Prav tako v spisku ni pravljic, ki izhajajo v zbirki Zlata ptica. Posebej naj opozorimo na zbirko Najdihojca in Čebelica, ki jih za najmlajše izdaja Mladin-

ska knjiga. Nič manj primerne niso zbirke Zvezdica, Cicibanova knjižnica in zbirke velikih slikanic, ki jih izdajata založbi Mladinska knjiga in Obzorja.

Knjig nismo skušali razvrstiti po starostni stopnji. Razdelitev bi bila zgolj formalna, morda celo formalistična. Pri iskanju primernega teksta naj vzgojiteljica upošteva otroke, ki jih ima v skupini, in njihovo razvojno /ne samo starostno/ stopnjo. Poudariti je treba, da ne pripovedujemo vselej celotne vsebine; predvsem malčkom bomo pripovedovali samo del pripovedi, šele starejšim pa celotno vsebino.

Zajčkov zvonček /madžarska ljudska/ - MK, Čebelica št. 9
Lonček, kuhaj! /češka ljudska/ - MK, Č 14
/J.K. Erben/ - MK, Č 111
Hankina igla /Janina Porazinska/ - MK, Č 49
Dečki, deklice in odrasli /Dragan Lukić/ - MK, Č 57
Kdo bo zatožil? /Benjamin Rosin/ MK, Č 6o
Tri hčere /mongolska narodna/ MK, Č 62
Povestice o živalih /K. D. Ušinski/ MK, Č 7o
Šla kokoš je na semenj /srbska narodna/ MK, Č 75
Budilka v gozdu /Janez Krüss/ MK, Č 68
Kdo je napravil Vidku srajčico /Fran Levstik/ MK, Č 1o6

Deklica in kač /savinjska ljudska, Lojze Zupanc/ MK, Najdihojca
Samo za naše /Venceslav Winkler/ MK, Najdihojca
Volk in sedmero kozličev /iz ruščine/ MK, Najdihojca
Pravljica o Dravi /koroška ljudska/ MK, Najdihojca
Pravljica o šivilji in škarjicah /Dragotin Kette/ MK, Č 3
Ujka /Gartrude Champton/ MK, Č 5
Mojca Pokrajculja /koroška narodna/ MK, Č 8
Konjički iz krompirja /Major Nanda/ MK, Č 28
Miška si izbira ženina /indijska/ MK, Č 32
Zlata vrtnica /armenska/ MK, Č 34

Hruška /Janez Vipotnik/ MK, Č 39
Stavorenska gospa /nizozemska/ MK, Č 42
Pravljica o Katarini /sicilska/ MK, Č 45
Rdeča kapica /nemška, brata Grimm/, MK, Č 46
Deček Jarbol /Beno Zupančič/ MK, Č 48
Trije velikani /stara tolminska/ MK, Č 5o
Kje so stezice? /Ela Peroci/ MK, Č 55
Topli potok /Erna Starovasnik/ MK, Č 56
Podmornica na suhem /Slavko Krušnik/ MK, Č 63
Lahko noč, ptička (Vitalij Bianki/, MK, Č 73
Labodi /Marcel Aymé/ MK, Č 74
Pale sam na svetu /Jens Sisgaard/ MK, Č 97
Janko in Metka /France Bevk/ MK, Č 1o8
Zgodba o Ferdinandu /Munro Laef/ MK 1957 /Cicibanova knjižnica/
Srečni lev /Louise Fatio/ MK 1958 /Cicibanova knjižnica/
Lisica in volk /narodna, A.Tolstoj/ MK 195o /Cicibanova knjiž./
Kraljevič in obrt /bolgarska/ MK 1962 /Cicibanova knjižnica/
Konjiček kurirja Dragana /Andjelka Martić/ Naša djeca 1961
Pastirček /istrska/ MK 1956 /Cicibanova knjižnica/
Drevo tik-tak /Claude Aveline/ MK 1953
Sončna gora /kitajske/ Naša djeca 1959
Zrcalce (Grigor Vitez/ MK 1965 /Zvezdica/
Zlato srce /Dogmaja Štetinova/ MK 1965 /Zvezdica/
Hvaležni medved /koroška narodna/ MK 1966 /Zvezdica/
Radovanov dar /Andjelka Martić/ MK 1965 /Zvezdica/
Car Nespanko /Svetoslav Minkov/ MK 1961

Golobje, sidro in vodnjak /Kristina Brenkova/ MK 196o
To so zgodbe matere o otroku. Pri izboru je treba biti previden. Ni vse otroku dovolj dostopno.

Butalci /Fran Milčinski/ MK 1949
Morda bo katera zgodbica primerna tudi za malčke, nekaj pa bo primernih samo za starejšo skupino. Toda hrabro segajmo po knjigi. Humor je potreben in zdrav.

Zgodbe o zmešnjavah /Hans Fallada/ MK 1957
Morda bo treba večino zgodb prirediti /skrajšati/.

Doktor Jojboli /Kornej Čukovski/ MK 1963 /Cicibanova knjiž./
Dokaj dolga pripovedka v dveh delih je primerna za pripovedovanje ali branje v nadaljevanjih.

Ptice in grm /Vida Brest/ MK 1961 /Cicibanova knjižnica/

Zgodbe iz mesta Rič-Rač /Lojze Kovačič/ MK 1962 /Cicibanova knjižnica/
Večinoma so zgodbe že primerne za srednjo skupino, nekatere pa bodo ugajale šele starejšim.

Babica je najmlajša /Marija Vogelnik/ MK 196o /Cicibanova knjižnica/
Tudi za to zbirko velja isto kot za Kovačičevo. V njej je mnogo zgodb o šolarjih za šolarje, je pa tudi precej lepih, vendar dovolj enostavnih podob iz narave.

Sinička nas je obiskala /Zima Vrščaj/ MK, Najdihojca
Slavec /Hans Christian Andersen/ MK, Č 4
Mareličin sin /japonska/ MK, Č 11
Eskimček /Kathryn Jackson/ MK, Č 16
Pazi na glavo - glava ni žoga! /France Bevk/ MK, Č 18
Laž ima kratke noge /srbska/ MK, Č 21
Belko /Andjelka Martić/ MK, Č 22
Snegulǰcica /J. in W.Grimm/ MK, Č 22
Zakleti grad /ljudska, Fran Milčinski/ MK, Č 3o
O fantu, ki je znal žvižgati /Venčeslav Winkler/ MK, Č 35
Okameneli Cigani /Branko Čopić/ MK, Č 44
V obroču /Franček Mirtič/ MK, Č 47
Pravljica o rumenem žerjavu /kitajska/ MK, Č 6o
Kitajčkovo popotovanje okoli zemlje /Vladimir Nazor/ MK, Č 61

Levi devžej /Prežihov Voranc/ MK, Č 66
Pikapolonica /France Bevk/ MK, Č 71
Tonček-Balonček /Anton Ingolič/ MK, Č 72
Čarobna ribja kost /Charles Dickens/ MK, Č 76
Beli medved Fomka /V. Čapljina/ MK, Č 92
Pepelka (brata Grimm/ MK, Cicibanova knjižnica
Púhek v Benetkah /Mira Miheličeva / MK 1965 CicK
Ukradena svetilka /Venceslav Winkler/ MK 196o CicK
Aska in volk /Ivo Andrić/ MK 1963 CicK
Rojstni dan /Hans Fischer/ MK 1959 CicK
Beloglavček /A.P. Čehov/ MK
Kozlovska sodba v Višnji gori /Josip Jurčič/ MK 195o
Računar Rumenko /Branko Čopić/ MK 1965, Zvezdica
Trije lažnivci /Branko V. Radičević/ MK, 1964, Zvezdica
Neubogljivi robot /Milivoj Matošec/ MK 1961
Marjanka Vseznalka /Branka Jurca/ MK 1966
Črni muc vasuje /Josip Ribičič/ MK 1946
Martin Krpan /Levstik/
Krika /Alexis Steiner/ Obzorja 1958
Mojčkovi kamenčki /Janja Kastelic/ Novo mesto 1966
Žemlje /Ferdo Godina/ MK 1961
Rak Veseljak /Gustav Strniša/ "Sidro" Ljubljana 194o
Bavbavi in povodni možje /Josef Lada/MK 1962 CicK
Knjiga je primerna za branje v nadaljevanjih, omogoča pa vzgojiteljici, da ob osebah iz te knjige razpleta zgodbe s tematiko, ki bi bila v neposrednejši zvezi z vzgojnim delom.
Debelini in Suhokraki /Andre Maurois/ MK 1959
Za to knjigo velja isto kot za Bavbave in povodne može.
Palček v čedri /Lojze Zupanc/ MK 1959
Kolesar Matejko /Venceslav Winkler/ MK 196o CicK

Dvanajst pravljic /Mira Mareš/ MK 1957

To niso pravljice v klasičnem pomenu besede, temveč bolj zgodbe iz sodobnega mestnega življenja. V ospredju so tehnični predmeti, predvsem prevozna sredstva.

Dašenka in Minda /Karel Čapek/ MK 1959

Jezero na planini /Andjelka Martić/ MK 1957 CicK

OTROCI PRIPOVEDUJEJO

Kar otrokom pripovedujemo, kasneje z njimi obnavljamo z namenom, da bi otroci vsebino večkrat doživeli, da bi jo bolje doumeli in znali tudi obnoviti. Obnavljanje vsebin pa dela otrokom težave, zlasti če smo vaje v pripovedovanju zanemarjali ali se omejevali predvsem na obnavljanje vsebin po poprejšnjem pripovedovanju. Kako slabo nam take obnove uspejo, naj pokaže primer, ki so ga zapisali v nekem vrtcu mariborskega območja. Po vprašanjih so otroci pripovedovali takole: "V gozd. Po rožice. Volka. Za metuljčki. Volk. Vzel jo je. Zaprl v luknjo. Da mora delati. Ja. Na lov. Dobil. Luknjo je zaprl. Pa je Marjetica ven ušla. Pa je zvončke nabrala. Volk se je razjezil. Rožice. Zvončki." Taka je bila obnova zgodbe, ki jo je vzgojiteljica sicer dobro pripravila, živo pripovedovala in ponovila. Tudi primer, posnet v starejši skupini, ni pokazal boljših pripovednih rezultatov.

Pripovedovanje je treba že od mlajše stopnje dalje sistematično razvijati. Za spodbudo k pripovedovanju ter ponazoritev uporabljamo slike, flanelograme, diapozitive in diafilme, ponazoritve v peskovniku, posamezne figurice, lutke in druga podobna ponazorila.

Najpreprostejše "pripovedovanje" je naštevanje oseb, živali in predmetov, ki jih opazijo na sliki. S tem začno najmlajši oziroma govorno manj razgibani otroci. Nato pa pokažejo otroci, v skladu z razvojem zaznavanja, zanimanje za dogajanja v prikazani vsebini in že povedo tudi, kaj kdo dela. Bolj razviti otroci opazijo, kakšne so osebe, živali in predmeti, ugotavljajo odnose med njimi, odgovorijo na vprašanje, zakaj je tako in ugotavljajo posledice nečesa in o tem pripovedujejo. Spodbujamo jih k opazovanju in jim nakazujemo, kaj naj bi opazili in pripovedovali. Zadovoljimo se s posa-

meznimi besedami, ki jih povedo mlajši otroci, toda starejše moramo postopno voditi do večje pripovedovalne sposobnosti. Starejši otroci morajo že pripovedovati o raznih nadrobnostih na sliki in tudi o tem, česar ni videti, pa je kakorkoli v zvezi s prikazano vsebino, npr. kaj se je zgodilo, da je lonček razbit? Otroci pripovedujejo, kaj se je zgodilo prej, kaj bo kasneje. Včasih jim s pomočjo slike samo zbudimo zanimanje za pripovedovanje o raznih doživetjih, o tem, česar se spominjajo. Ali pa otroci na osnovi ene ali več smiselno povezanih slik spletejo zgodbo.

Vzgojiteljica daje otrokom večkrat tudi priložnost, da vprašujejo na osnovi slike; odgovarja sama ali drugi otroci. Pri tem pazi, da so otroci tako pri vprašanjih, kakor tudi pri odgovorih natančni, izčrpni in da upoštevajo potreben red v opisovanju slike.

Kakor slike tako uporabljamo še druga ponazorila. Vsaka spremenba pomeni novo spodbudo za miselno in govorno aktivnost otrok. Intenzivnost le-te pa je v veliki meri odvisna od kakovosti slike oziroma ponazorila, od tega, kako ga otroci sprejmejo. Tudi vsebina in oblika ponazoril te vrste se mora ujemati z otrokovimi zaznavnimi sposobnostmi in njegovimi interesi. Ker obseg otrokove pozornosti le počasi narašča, so slike in ponazorila za mlajše otroke preproste in jasne. Šele starejšim otrokom posredujemo bolj kompliciirane, vsebinsko bogatejše, toda nikakor ne prenatrpane, kakor so npr. nekatere Disneyeve. Otroka bodo k pripovedovanju bolj spodbudile znane in priljubljene vsebine, to, kar je dinamično, živo, poslikano z živimi barvami. Otroci se zelo sprostijo in radi pripovedujejo ob ponazorilih, ki nastajajo pred njihovimi očmi, ko npr. vzgojiteljica riše ali polaga na flanelograf, ali risbo dopolnjuje itd., otroci pa sproti opisujejo.

Otroci si izmišljajo pravljice

Prijetno spremembo v vsakodnevnem življenju otrok v starejši skupini dosežemo, če jih spodbudimo k izmišljanju pravljic. Pravzaprav se s tem naslanjamo na pojav, ki nastopi spontano že pri mlajšem otroku, ko se pogovarja z medvedkom in mu pripoveduje zgodbice. Tovrstne zaposlitve spodbudijo otrokovo domišljijo in težnjo, da bi se lepo izražali ter pomenijo hkrati priložnost za vajo v pripovedovanju.

Predstopnja k samostojnemu izmišljanju tekstov je poskus otrok, sestaviti zgodbo ob seriji slik po vzorcu "zgodbe brez besed". Vzgojiteljica aktivira vse otroke, upošteva njihove opise slik tako, da skupno sestavijo zgodbo. Veselje ob rezultatih njihovega skupnega dela stopnjuje vzgojiteljica tako, da pripovedujejo zgodbo ob episkopu ali povabijo k poslušanju vzgojno osebje ustanove in tudi otroke drugih skupin.

Zahtevnejša stopnja je sestavljanje zgodb brez slikovnih pripomočkov oziroma z eno samo sliko oseb ali predmetov, o katerih naj se odvija zgodba, npr.: na sliki so: medvedek, punčka in žoga. Spodbuda za aktivnejše sodelovanje je, če otroci vedo, da bodo njihovo zgodbo videli in poslušali starši, ko bodo prišli na roditeljski sestanek. Motiviramo jih lahko tudi na ta način, da jim vzgojiteljica pove zgodbo, ki so jo sestavili otroci bližnjega vrtca, ki si žele videti in slišati, kaj bodo sestavili oni. Tovrstne motivacije zagotovijo ustrezno ustvarjalno vzdušje, ki je nujen pogoj za uspešno delo. Vzgojiteljica pomaga pri izbiranju glavnega junaka zgodbe, pri razpletu dogajanja, opozarja na logičnost dogajanja, če otroci sami še niso dovolj pozorni na to. V začetku, ko otroci še nimajo izkušenj v sestavljanju zgodb, jim vzgojiteljica pomaga z lastno zgodbo. Naj govori primer iz prakse:

V uvodu v zaposlitev je vzgojiteljica zaradi motivacije povedala otrokom, da jo je obiskala deklica Nina, njihova vrstnica, ter jo poprosila, naj otrokom pove in nariše zgodbo, ki si jo je Nina sama izmislila. Nina želi, da bi tudi njej otroci sestavili in narisali svojo zgodbo.

S sočasnim ilustriranjem jim je vzgojiteljica nato pripovedovala zgodbo o plavajoči deski, na katero so zapored prihajale razne živali, ter o fantku, ki se je brez dovoljenja povzpel na desko in jo prevrnil.

Otroci so med predlogi izbrali za glavnega junaka svoje zgodbe mucko. Pod vplivom prejšnje zgodbe, je tudi njihova muca Miki padla v vodo. Na vzgojiteljičino vprašanje, kako se je to zgodilo, je nekaj otrok sestavilo začetek zgodbe: Miki se je sprehajala ob vodi, neprevidno je stopila na skakalno desko in padla v vodo. Na pripombo nekega otroka, da se mora muca rešiti, so nadalje gradili zgodbo: Po vodi je priplaval rešilni pas, ki je ušel Milanu, ki se je kopal, in muca se je rešila. Nadaljnji potek zgodbe, ki so jo otroci sestavljali dokaj samostojno: fantek je skočil po rešilni pas in ker ni znal plavati, se je pričel utapljati. Rešili so ga ribiči, ki so bili v bližini, potegnili so ga v čoln in ga peljali na reševalno postajo. Mamico je skrbelo, ker ga ni bilo domov (nekateri otroci so predlagali, da je bila huda, vendar so se zedinili, za prvo varianto), in bila je vesela, ko se je vrnil in se mu ni nič hudega zgodilo.

Otrok, ki si je izmislil nadaljevanje zgodbe, je med sestavljanjem zgodbe narisal prizor, tako da so zgodbo sproti ilustrirali.

Po krajšem odmoru je vzgojiteljica zgodbo snemala na magnetofon, da jo bo Nina lahko slišala. Da bi dosegla potrebno di-

sciplino, jim je najprej naročila, naj se premikajo na stolih. Nato jim je zavrtela posnetek ropota. Učinek tega ukrepa je bil, da so bili otroci brez kakršnekoli pridige izredno mirni.

Zgodbo so po vrsti obnavljali; magnetofon jim je pomenil veliko spodbudo, da so govorili jasno, brez zadrege in se pri tem potrudili. Ko otroci vedo, kaj od njih pričakujemo, in smo že večkrat skupno sestavljali zgodbe, lahko preidemo na zahtevnejšo obliko: da si otroci samostojno izmislijo vsak svojo zgodbo in jo tudi ilustrirajo. Ob privlačni spodbudi, da bomo iz njihovih zgodb napravili slikanice, pride do lepih rezultatov.

Primer slikanice, ki jo je napravila Mojca iz starejše skupine:

Na prvi sliki je šest cvetic in k njim leti sedem metuljev. (Deklica je kasneje tako razlagala svoje slike.) Na drugi sliki šest metuljev sedi na cveticah, sedmi je žalosten, ker nima kam sesti. Nadaljevanje zgodbe se odvija tako, da je zrasla tudi sedma cvetica, ki je bila sprvačisto majhna; metuljček je šel prosit oblake za dež. In res je deževalo. Ko so drugi metulji spali, je šel sedmi metuljček pogledat, če je njegova cvetica zrasla. Videl je, da je bila precej večja kot poprej, in bil je vesel.

V skupini je vsak otrok naredil svojo slikanico; nekatere so se naslanjale na že znane zgodbe, mnoge pa so bile izvirne. Bile so zelo raznovrstne ter vzgojiteljici in otrokom dragocene, zato so jih vsem obiskovalcem s ponosom pokazali.

Veliko domiselnosti pokažejo otroci tudi pri sestavljanju in ilustriranju zgodb na temo: narobe svet.

Vzgojiteljica izkoristi najboljše sestavke tako, da jih otroci obnavljajo ob otroškem televizorju in episkopu.

R A Z G O V O R

Razgovor je ena najobičajnejših metod, s katerimi utrjujemo, dopolnjujemo, preciziramo in posplošujemo otrokova spoznanja o okolju, naravi in družbi. Z razgovorom uspešno realiziramo tudi naloge moralne vzgoje.

Obenem pa je razgovor pomembna metoda jezikovnega področja. Z njim vplivamo na otrokove sposobnosti izražanja, spodbujamo k aktivnemu, organiziranemu govoru v skupini.

Praksa kaže, da vzgojiteljice s pridom uporabljajo metodo razgovora za posredovanje in utrjevanje spoznanj o okolju, naravi in družbi, da pa zanemarjajo pomembnost razgovora kot metode jezikovne vzgoje. Pri razgovoru redko ali pa sploh ne postavljajo smotrov jezikovne vzgoje, čeprav jih ob uspešnem razgovoru posredno lahko dosežemo. Pravilno organiziran razgovor o pticah selivkah bo na primer dal otrokom osnovna spoznanja o teh živalih, posredno pa si bodo otroci razširili besedni zaklad z imeni ptic selivk in nekaterimi drugimi besedami, kot so "jata, jug, vodja" ipd. Vendar bo uspeh bolj gotov in večji, če bomo tudi smoter jezikovne vzgoje - v tem primeru bogatenje besednega zaklada z imeni ptic selivk - zavestno postavili, ne pa ga dosegli le slučajno.

Skupno življenje v vrtcu daje mnogo možnosti za razgovore, bodisi individualne - s posameznim otrokom ali manjšo skupino - bodisi skupne, pripravljene in nepripravljene.

Individualni razgovor daje vzgojiteljici možnost, da spozna raven razvoja otrokovega govora: morebitne govorne napake, slabo razvit sluh, malomarno izgovorjavo nekaterih glasov, izpuščanje glasov, reven besedni zaklad, slabo oblikovanje

stavkov itd. Vse to bo laže opazila pri individualnem razgovoru in s to metodo tudi pomagala otroku. Novinci in nekateri drugi otroci se pri skupni zaposlitvi ne morejo sprostiti, s takimi se več pogovarjamo pri individualnih zaposlitvah. Morda se bo tak otrok sam želel pogovarjati individualno, sicer pa ga bomo neprisiljeno zapletli v pogovor ob igrači, delu, pač ob priložnosti, ki se nam bo ponudila. Morda ga bomo povprašali o njegovih igračah, ki jih ima doma, o nedeljskem izletu. Najbrž se bo takemu razgovoru pridružil še kakšen otrok in prvi korak je storjen. Otrok bo postal v govoru pogumnejši in bo tudi v skupini počasi začel sodelovati, vzgojiteljica pa ga bo znala pritegniti, saj bo vedela, kolikšne so njegove govorne sposobnosti.

Pri mlajših otrocih igra individualni razgovor še pomembnejšo vlogo, saj se z malčki pogovarjamo skoraj izključno le individualno ali v manjših skupinah. Otroci zaradi skromnih izkušenj in predstav potrebujejo mnogo pomoči ob najrazličnejših priložnostih, ki jih spretno izkoristimo za spontan razgovor. Kasneje jih že namerno usmerjamo k opazovanju in izkoristimo njihov interes za deloma organiziran razgovor. Tako se počasi tvori pogovorna skupina, ki je prehodna oblika k skupnim, pripravljenim razgovorom.

S skupinskimi razgovori dosegamo še druge smotre, ki jih pri individualnih razgovorih teže ali pa sploh ne moremo doseči. Pri pogovoru v skupini se otroci navajajo pozorno poslušati vzgojiteljičina vprašanja, vpraševati, poslušati drug drugega, govoriti drug za drugim, govoriti v skladu s temo, jasno, razumljivo izražati svoje misli, govoriti dovolj glasno, a ne kričavo. Spodbujamo jih, da uporabljajo nove izraze, z vzgledom jih navajamo na slovnično pravilno rabo besed in stavkov, ne da bi to sicer posebej obravnavali. Razumljivo, da moramo te smotre postopno in sistematično planirati. Upoštevati moramo starostno stopnjo otrok in sposobnosti na področju jezikovne vzgoje pri posamezni skupini.

1. Organizacija razgovora

Za metodo razgovora se odločimo tedaj, kadar otroci določeno vsebino že delno poznajo - iz skupnega ali individualnega opazovanja, pripovedovanja staršev, slikanic itd. Le v tem primeru se bodo razgovora udeleževali in z veseljem poslušali tudi to, kar jim je morda že znano, ker jim tudi prepoznavanje povzroča ugodje. Vedeti pa moramo, da je resnični razgovor le tisti, pri katerem prispevajo svoj delež tako vzgojiteljica kot otroci. Seveda se delež otrok po obsegu spreminja s starostno stopnjo otrok. Od mlajših bomo zahtevali le, da vsi govorno aktivno sodelujejo, odgovarjajo na vprašanja. Pri mlajših razgovorno metodo največkrat kombiniramo s pripovedovanjem vzgojiteljice, pri starejših pa skušamo že doseči, da se otroci pogovarjajo tudi med seboj, ne odgovarjajo samo na vprašanja, ampak tudi sami vprašujejo in pripovedujejo. Starejše otroke včasih že pred opazovanjem opozorimo, da se bomo o tem pogovarjali, in jih spodbudimo: "Kdo bo znal več povedati o tem, kar bomo videli?"

Pri organizaciji razgovora ne smemo pozabiti tudi na privlačna sredstva in ponazorila, ki nam pomagajo, da razgovor teče v določeni smeri, ki spodbujajo k pripovedovanju, vzgujajo v otrocih ustrezne predstave. Ponazorilo seveda ni vedno potrebno; razgovor lahko opremo tudi samo na kakšno bogato doživetje.

Sredstva in ponazorila, ki jih bomo uporabljali pri razgovoru, izbiramo vedno v skladu s starostno stopnjo otrok, temo oz. smotrom razgovora. Npr.: pri mlajših otrocih bomo za razgovor o obleki izbrali ustrezno oblečeno lutko. Otroci jo bodo opazovali, sproščeno se bodo z njo pogovorili in mnogo hitreje osvojili imena posameznih kosov obleke, kot bi vzgojiteljica to dosegla z razgovorom ob sliki. Za isti razgovor pri starejši skupini pa bo zadostovalo že, če uporabimo kot nazorno sredstvo njihovo lastno obleko in morda nekaj krpic raznih vrst blaga.

S l i k a je primerno sredstvo za razgovor za vse skupine. Da dosežemo z njo svoj namen, mora biti dovolj velika, da otroci brez naprezanja vidijo, kaj je na njej. Tako se izognemo neljubim medklicem: "Jaz nič ne vidim!" "Kaj je tisto..?" Ti motijo potek razgovora. Kakšna naj bo njena vsebina in kako polna naj bo, je seveda odvisno od smotra in vsebine razgovora. Sliko tudi primerno namestimo, da pada svetloba nanjo in da je pravilno oddaljena od otrok, drugače izgubi pol svoje vrednosti.

P e s k o v n i k je sredstvo, ki ga uporabljamo za razgovor predvsem v starejši skupini. Prednost peskovnika je v tem, da na njem lahko zelo plastično ponazorimo dogajanje, o katerem se želimo pogovarjati. Otroci ali vzgojiteljica lahko situacijo na njem tudi poljubno spreminjajo, kar daje nove možnosti za vpraševanje in pripovedovanje.

F l a n e l o g r a m je prav tako ustrezno ponazorilo, saj lahko na njem figure polagoma dodajamo in jih premikamo ter tako z lahkoto vzdržujemo potreben interes pri razgovoru.

L u t k a spodbuja predvsem k sproščenemu govoru in je zato primerna za razgovor v mlajših skupinah ali tudi pri starejših otrocih, kadar pri njih sicer težko dosegamo sproščenost.

D i a f i l m in d i a p o z i t i v i so sredstvo, ki otroke zelo pritegne. Že okolje samo: tema, sijoče platno in barve na njem, spodbudijo še tako boječe ali v govoru nesproščene otroke, da pripovedujejo. Poleg tega pa nobeno ponazorilo ne daje tako natančnih predstav kot diapozitivi, kar pri razgovoru ni postranskega pomena, saj otroci govorijo le o tistem, kar poznajo.

M a g n e t o f o n a kot sredstva za razgovor se poslužujemo predvsem v starejši skupini, kadar želimo, da otroci slišijo sami sebe, koliko razumljivo so odgovarjali, kdo je več povedal, kdo je govoril dovolj glavno ipd. Magnetofon uporabljamo šele takrat, ko smo z otroki preizkusili že vsa ostala primerna sredstva in so otroci dovolj kritični, da bodo svoje sposobnosti znali presoditi. Pri mlajših pa ga lahko uporabimo z namenom, da bodo vsi otroci govorili, saj jih bo zelo zabavalo, ko se bodo poslušali.

2. Vodstvo razgovora

Še tako primerno in privlačno ponazorilo pa nam ne bo pomagalo, če razgovora ne bomo znali voditi.

Ko vzgojiteljica razmisli o temi razgovora, v svoji pripravi predvidi glavni tek razgovora, logično postopnost, glavne misli, smoter, ki ga hoče z razgovorom doseči, uvod oz. začetek razgovora, potek in zaključek. Zavedati se mora, da razgovora ne more v celoti predvideti, ampak lahko računa le s tem, kar bo povedala sama, ne pa s tistim, kar bodo povedali otroci. Vendar je dobro, če si za razgovor pripravi glavne točke in vprašanja, ki jih bo morda morala postaviti otrokom, če bo to potrebno.

Razgovor začnemo z nečim, kar bo vzbudilo interes. To je lahko ponazorilo ali sredstvo, lahko pa je tudi uganka, stih, pesem, kretnja, kratka zgodba ali pa samo uvodno vprašanje, s katerim otroke usmerimo oz. spomnimo na doživetje. Tudi prijetno presenečenje, ko prinesemo živalico, novo igračo, nekoga povabimo, je lahko uspešen začetek razgovora. Že vnaprej moramo premisliti, kako bomo ta interes obdržali. Če imamo ponazorilo, tedaj preudarimo, ali ga ne bi namesto na začetku pokazali šele, ko opazimo, da interes upada ali pa ga med razgovorom dopolnjevali.

Če pa smo organizirali razgovor brez ponazorila, ga popestrimo tako, da vpletemo med razgovor še kakšno uganko, pesem, stih. Včasih bo zadoščalo malo težje vprašanje, da bodo spet vsi pozorno prisluhnili. Vzgojiteljica vpleta tudi svoje pripovedovanje, predvsem pri mlajših otrocih. Posameznike, ki so pasivni, pritegnemo z direktnimi vprašanji: "Zdaj nam bo pa Tomaž povedal ..." Seveda pa smemo to storiti le takrat, kadar otroka dovolj poznamo in vemo, da mu s takim vprašanjem ne bomo vzeli vsega poguma in sproščenosti. Predvsem pa so vzgojiteljičina vprašanja tista, ki vzdržujejo interes. Zato morajo biti pripravljena tako, da bodo otroke spodbujala k razmišljanju, iskanju odnosov in samostojnemu odgovoru. Vprašanja naj bodo jasna, kratka, vsebinsko ne preširoka; stavek naj vsebuje samo eno vprašanje. Vprašanja si morajo smiselno slediti, tako bodo tudi otroci urejeno odgovarjali in bo manj možnosti, da se oddaljijo od osnovne teme. Pri vprašanjih, ki omogočajo odgovor z "da" ali "ne", zahtevamo pojasnilo. Pri mlajših otrocih pa smo tudi s takimi odgovori zadovoljni. Mlajšim tudi dovoljujemo, da se oddaljijo od teme, saj nam gre predvsem za njihovo aktivnost pri razgovoru. Izogibamo pa se formalnih in sugestibilnih vprašanj.

Vzgojiteljica tudi pazi, da se predolgo ne pogovarja z enim samim otrokom, da sama predolgo ne govori. Pri razgovoru upošteva individualne sposobnosti otrok (slabša koncentracija, manjša govorna sproščenost, uveljavljanje in podobno).

Smiselno je, da ob koncu razgovora ugotovimo skupno z otroki, o čem smo se pogovarjali. To storimo neprisiljeno in se izogibamo preočitnih moralnih povzetkov. S starejšimi otroki lahko pogovor zaključimo tudi s kritično ugotovitvijo, ali so vsi sodelovali, ali so drug drugega poslušali, ali so govorili v skladu s temo, kdo je več povedal ipd., vendar moramo otroke

na začetku razgovora na to opozoriti.

Trajanje organiziranih razgovorov je različno. Če je razgovor glavna tema zaposlitve, bo trajal pri mlajših 5 - 10 minut, pri starejših 20 - 30 minut. Če pa je razgovor le uvod v ustvarjalno igro ali opazovanje ali uvod v likovno zaposlitev, bo temu primerno krajši.

DEKLAMACIJA

Prvi stiki otroka z besedno umetnostjo in tudi že s poezijo segajo v konec prvega in na začetek drugega leta. Mati otroka tolaži in uspava s pesmijo, igra se z njim in mu pri tem govori prastare stihe, kot: "Križ, kraž, kralj Matjaž" ali "Biba leze, biba gre"... Ritmični gibi, ki spremljajo besede, in materin nežni glas razveseljujeta otroka, tako kot ga veseli pozibavanje po taktu pesmi ali glasbe. Nekoliko kasneje že prisluhne kratkim, a zelo ritmičnim verzom v slikanicah in ponavlja besede, ki so nosilci rime. Predšolski otrok rad posluša pesmi in se jih tudi nauči; sposoben je že doživljati osnovna lepotna čustva.

Z deklamacijami dosegamo pri predšolskem otroku različne smotre. Razvoj estetskega čuta in sposobnost za doživljanje lepega je v veliki meri odvisen od tega, koliko priložnosti je imel posameznik za doživljanje lepote v naravi in ob zanj dostopnih umetniških delih. Spomnimo se razmišljanj Maksima Gorkega, ki pravi, da se je že ob poslušanju čudovitih pripovedi njegove babice zapečatila njegova usoda, da bo postal pisatelj.

S prvimi verzi, ki jih sliši doma ali od vzgojiteljice, dojema harmonijo in melodičnost materinščine in si pridobiva posluh za lep jezik in za literarno izražanje nasploh. Poleg te osnovne naloge pesmi, da vcepljajo otroku potrebo po stiku z literaturo, mu širijo še obzorje in bogatijo besedišče. Pesmi opozarjajo otroka na zanimivosti in lepote v naravi in vzbujajo zanimanje za ta dogajanja. Živi orisi oseb in prizorov bude otrokovo domišljijo in ga spodbujajo k likovnemu izražanju. Estetska oblika pesmi dviga vzgojno jedro, ki ga vsebujejo nekatere pesmi, tako, da otrok spozna vrednote in posnema pozitivna dejanja oseb, o katerih pripoveduje pesem.

1. Splošni vidiki za izbiro tekstov

Pesnik otroških stihov in pravljičar morata gledati svet in ga doživljati kot otroci, da lahko pišeta njim primerno. Verjetno je prav zato pri nas sorazmerno malo pesmi za predšolskega otroka, zlasti za najmlajšega. V načrtih naših vzgojiteljic naletimo tako pogosto na pesmi, pri katerih niso znani avtorji - največkrat jih napišejo vzgojiteljice same. Res je, da se prav te pesmi vsebinsko zelo približajo otroškemu svetu, a po oblikovni plati ne dosegajo zaželene ravni.

Pri izbiri pesmi nas mora voditi načelo, da morajo biti pesmi za otroke umetniško kvalitetne; ta zahteva temelji na spoznanju, da se otrokov okus in odnos do literature prične oblikovati že v predšolski dobi. Z enostavnimi, otrokovemu doživljanju in razumevanju primernimi pesmimi usposabljamo otroka za kasnejše dojemanje oblikovno in vsebinsko zahtevnejše poezije.

Bližino za dojemanje pesmi je treba iskati v otrokovih razvojno pogojenih interesih. Posegajmo po neposrednih, neizumetničenih pesmih, po takih, ki odsevajo resnični in topel odnos do človeka in narave. Izogibajmo se didakticizma in ne izbirajmo pesmi samo zaradi nauka, ki ga vsebujejo, če so dvomljive estetske vrednosti. Če se odločimo za poučno pesem, glejmo, da bo nauk v njej izražen povsem neprisiljeno, tako, da ga bo otrok v njej sam začutil. V splošnem se izogibajmo kopičenju poučnih deklamacij in izkoriščajmo druge priložnosti za navajanje otrok na zahteve, ki jih postavlja družba.

Pesem, kot vsako umetniško delo vpliva vselej s skladnostjo vsebine in oblike; zaradi jasnejših vidikov za presojanje primernosti pesmi bomo razčlenili vsako posebej.

Naj nam kot primer posluži pesem Otona Župančiča, ki se je znal čudovito približati otrokom in se njegove pesmi uvrščajo med najboljše storitve te zvrsti v svetovni literaturi.

Pesem je primernejša za šolarja, vendar ji radi prisluhnejo tudi starejši predšolski otroci.

Ciciban-cicifuj

Ciciban teče v zeleni dan;
ptičica znanka v goščavi
vsak dan lepo ga pozdravi:
"Ciciban, ciciban, ciciban,
Ciciban, dober dan!"

Ciciban misli:"Zakaj Cicifuj?"
takrat si roke zagleda,
pa se domisli: "Seveda,
danes se nisem umil še, fej, fuj,
danes sem res Cicifuj!"

Ciciban, kaj pa je danes, čuj,
kaj ti to ptička prepeva?
Po vsej dobravi odmeva:
"Cicifuj, Cicifuj, Cicifuj,
Cicifuj, fej in fuj!"

Bister potoček se vije čez plan,
preko kremenov se lije;
Ciciban v njem se umije,
ptička zapoje spet: Ciciban,
Ciciban, dober dan!"

Iz pesmi spoznamo, kako dobro je Župančič poznal otroke. Iz nje odseva otrokov pristni, topel odnos do ptic; pesnik upošteva situacijski značaj mišljenja, ki prevladuje v tem obdobju: otrok ne išče razloga ptičkine jeze daleč n.pr. da ni ubogal mamice. Cicibanov "greh" spoznamo povsem neprisiljeno ptička je najprej prijazna z njim in iz njene jeze spoznamo, da je nekaj narobe, in ker ima otrok ptičke rad, ga njena nevolja prizadene. Pesem vsebuje srečen konec, kar je v tej dobi neizbežno. Živo slikanje situacije - skoro vsako vrstico bi lahko naslikali -, izredna melodičnost in izrazit ritem pesmi so momenti, ki prispevajo k njeni priljubljenosti. Razen tega je v pesmi zaporedna rima, včasih že v sami vrstici, vrste in besede se ponavljajo, v njej so onomatopoetični izrazi in interjekcije ter premi govor. Izredno lepi opisi prizorov v naravi, ki jih otrok srečuje na sprehodih, obogatijo otrokovo besedišče.

Župančičeva pesem nam zelo nazorno kaže, kakšna naj bi bila otroška pesem, da moremo ob njej povzeti osnovne vidike, ki veljajo za izbiro pesmi.

Izkušnje kažejo, da je oblika pesmi za otrokov odnos do nje morda pomembnejša od same vsebine. To prepričanje potrjujejo priljubljene izštevanke, ki so pogosto povsem nesmiselne, a zelo ritmične. Razen zahtev, ki smo jih nanizali že ob analizi Župančičeve pesmi, bi poudarili, da morajo biti pesmi razgibane in lahko pregledne. Če si vzgojiteljica sama le s težavo zapomni pesem, ki jo želi posredovati otrokom, jo bodo tudi oni verjetno hladno sprejeli.

Otrok ne privlači opisovanje, želijo si dinamiko; radi imajo pesmi, katerih tekst lahko spremljajo z gibi. To dejstvo pojasnjuje ruski psiholog Teplov z ugotovitvijo: "Pri otroku je dojemanje umetnine aktiven proces, struktura emocionalnega in intelektualnega doživljanja, ki vključuje otrokovo motoriko in aktivira domišljijo; ritmično - gibalni elementi se povezujejo z besedo, tako da beseda izzove gib, kretnje pa pripomorejo, da postane tekst razumljivejši in si ga otroci zapomnijo."

Otroci ljubijo vedre pesmi. Osebe, predmeti in dogodki naj izhajajo iz njihovega sveta ter naj bodo plastično orisani, da si bo lahko otrok besedne karakterizacije prestavil v žive fantazijske slike.

2. Deklamacije v mlajši skupini

Kako izbiramo pesmi za najmanjše?

Znano je, da otrok že v drugem letu rad prisluhne pesmim. Srečuje se z njimi ob slikanicah, ob materinem ljubkovanju, ponavlja besede, ki so mu všeč, še posebno onomatopoetične

izraze in besede, ki se rimajo. Tekst je pri manjših otrocih neločljivo povezan s sliko, s spremljajočimi gibi ali z igro. Beseda se le postopoma osamosvaja in vedno bolj postaja otrok sposoben za doživljanje ob sami lepi besedi.

Še močneje kot pri večjih otrocih je tu odziv na pesem odvisen od njene ritmičnosti. Jezik v pesmi je preprost, besede lahko izgovorljive; včasih vsebuje pesem elemente otroškega čebljanja. V tekstu prevladujejo glagoli in samostalniki, pogosti so onomatopoetični izrazi. Vsebinsko je pesem razgibana in nazorno riše situacijo. Govori o osebah, živalin in stvareh, ki jih ima otrok rad in jih pogosto srečuje. Pesmi pogosto ponazarjajo oglašanje in gibanje živali, kar izziva pri otroku gibanje. Pri izboru pesmi upoštevajmo otrokovo ljubezen do vsega majhnega in tu nas naj ne motijo pomanjševalnice, ki se jim sicer rajši izognemo. Mislimo na to, da otrok pooseblja živali in igrače in se z njimi pogovarja. Hiter kontakt s pesmijo bomo dosegli, če lahko v pesem vstavimo ime otroka iz skupine. Pesem je kratka in ima eno kitico.

P o s r e d o v a n j e p e s m i

Mlajši otroci se pesmi nauče neprisiljeno, nekako mimogrede. Prožnost načrtnega dela se mora v tej skupini še prav posebno odražati. Prav je, da vzgojiteljica predvidi v načrtih pesmi, ker jo to sili k iskanju primernih tekstov, vendar se tu bolj pogosto kot v ostalih skupinah dogaja, da realizacija odstopa od predvidenega. Nepričakovan dogodek, kakor n.pr. srečanje z živaljo na sprehodu, bo spodbudil vzgojiteljico, da bo povedala o tem pesem. Zelo prav je, če zna vzgojiteljica mnogo pesmi, ki jih otrokom pove ob primernih priložnostih.

Morda bo ostalo samo pri tem, če pa bo pesem otrokom všeč, jo bo utrjevala še ob drugih priložnostih in se jo bodo otroci

naučili. Pesem, predvidena v načrtu, pa bo počakala do naslednjega meseca ali pa jo bomo sploh spustili.

Zelo zgrešeno bi bilo, če bi otrokom vsiljevali pesmi, ki jim niso všeč. Estetska vzgoja ne pozna prisiljevanja, kar velja tudi za odnos do pesmi, še prav posebno v predšolskem obdobju. Veselje do pesmi naj vodi otroka do tega, da se jo bo naučil.

Oglejmo si nekaj primerov, kako vzgojiteljice mlajših skupin približajo otrokom pesem in jo utrdijo.

Na sprehodu je otroke pot pripeljala mimo potoka. Zaželeli so si igre in pričeli metati kamenčke v vodo. Ko so se naigrali, so posedli ob potočku, kjer jim je vzgojiteljica povedala verz, ki se ji je zdel primeren:

Tam ob potočku
Jožek sedi,
kamenčke zbira,
se modro drži.

Otrokom je bila pesem všeč in vzgojiteljica jo je še dvakrat ponovila. Otroci so ji pomagali in tisti, ki se je opogumil in želel povedati pesem sam, je sedel bliže k potoku. Vzdušje je bilo prijetno; otroci so se nasmejali ob poskusu, da bi se držali pametno, modro. V naslednjih dneh so še nekajkrat ponovili pesem v igralnici in pri tem izoblikovali potoček tako, da so sedeli v krogu. Ko so na sprehodu ponovno prišli do potočka, so se sami spomnili na pesem in jo želeli povedati.

V dneh pred novoletnimi prazniki je vzgojiteljica posredovala pesem o dedku Mrazu.

Zima je zares lep čas,
saj prihaja dedek Mraz
s sivo kučmo, belo brado,
v torbi nosi čokolado.

Smoter: doseči čisto izgovorjavo in primerno glasno govorjenje. Pesem naj stopnjuje pričakovanje praznika.

Pesem je primerna za to stopnjo. Zadnje tri vrstice živo slikajo prizor. Prva vrstica je nekoliko abstraktna, kar pa ne moti, saj otroci večkrat slišijo, da je pozimi lepo, ker se lahko sankajo. Kot uvod v zaposlitev so otroci najprej v krogu ponavljali pesem "Zima, zima bela..." Vzgojiteljica je nato otroku, ki je bil v sredini kroga, nataknila kučmo in ob tem povedala verze. Privlačen prizor otroka v kučmi je prispeval, da so otroci pričeli ponavljati besedilo ter ob tem rajali v krogu. Naslednji dan je otroke ob prihodu v vzgojno varstveni zavod presenetila slika na flanelografu, ki je predstavljala dedka Mraza z darili - spodbuda za neprisiljeno ponavljanje pesmi. Pred praznikom so otroci obiskali še oddelek sredinčkov in jim povedali, kaj so se naučili za Dedka.

Veselje, ki vselej spremlja otrokovo srečanje s ptički, lahko izkoristimo za uvod v naslednjo pesem:

Vrabček (J.Bitenc)

Vrabček čivka:
"čiv, čiv, čiv!
Komaj, komaj sem še živ.
Moj trebušček prazen je,
ves od mraza tresem se."

Smoter: Čista izgovorjava sičnikov in šumevcev; vzbuditi pri otrocih željo, da bi skrbeli za ptičke.

Pesem o vrabčku je preprosta, primerna za najmanjše otroke ter se naslanja na otrokove izkušnje (otrok ve, da ni prijetno, če je lačen) ter vsebuje priljubljene onomatopoetične izraze. Vzgojiteljica je prvič posredovala pesem, ko so otroci opazovali vrabčke, ki so prišli na okno igralnice. Pomagali so vzgojiteljici, ko je delala ptičjo hišico, ter jo postavili na okno. Ko so prihajali ptički zobat zrnje, so otroci večkrat spontano povedali verz.

V tem oddelku so priljubljene pesmi, ki jih lahko spremljamo z ritmičnimi gibi, kakor n.pr.

Miha pavliha
balonček napiha.

Miha poskoči,
balonček pa poči.

Tekst je lahko uvod v igro napihovanja balona, t.j. širjenja kroga. Otrok, ki v sredini recitira, da znak za začetek igre.

Podobno lahko izkoristimo izštevanke za začetek lovljenja. Primerna izštevanka za ta oddelek bi bila:

Le poslušaj vsak:
tika, taka, tak,
čas hiti, hiti,
ura bije tri,
ura bije tri,
Marko naj lovi!

Pri pesmih, ki jih spremljamo z gibanjem, ne smemo pozabiti, da otroci ne morejo hkrati govoriti tekst in n.pr. hoditi v krogu, zato vloge vselej delimo.

Malo je primernih pesmi, ki bi jih z otroki tega oddelka lahko pripravili za proslave ob prazničnih dneh. Tovrstne pesmi so zvečine za malčke prezahtevne, nerazumljive ter tuje otrokovemu doživljanju. Če otroke veseli nastopanje na prireditvi, bo prisrčna prav vsaka pesem, ki so se jo naučili ob raznih priložnostih, čeprav ni uglašena na dogodek, ki ga praznujemo. Bolj bo motilo, če bodo otroci recitirali besedilo, ki ga ne razumejo.

Prisrčna in tudi za najmanjše primerna je pesem:

Tito (Lojze Krakar)

Res, mi cicibani mali smo,
a Tita vsi poznamo.
Prisrčno ga pozdravljamo
in radi ga imamo.

Naj ob koncu poglavja ponovno poudarimo potrebo po neprisiljenem posredovanju in utrjevanju pesmi in po sproščenem vzdušju, ki naj vlada pri vsaki zaposlitvi. Čas trajanja zaposlitve bo vzgojiteljica najbolje presodila po pripravljenosti otrok za sodelovanje.

Pri teh otrocih ne moremo pričakovati izrazitega govorjenja, trudili pa se bomo, da bodo govorili primerno glasno in v mejah svojih možnosti tudi razločno.

3. Pesmi v srednji skupini

V naši vzgojni praksi so ti oddelki po starosti najbolj neenotni; mnogi zavodi imajo mlajši in starejši oddelek sredinčkov. Tako se pri izbiri pesmi, njeni dolžini, zahtevnosti in po načinu posredovanja približujemo bodisi starejšemu oddelku oziroma upoštevamo zahteve, ki so primernejše malčkom.
Prav tako se prepletajo in srečujejo načini utrjevanja pesmi - od povsem neprisiljenega ponavljanja prehajamo pri večjih otrocih že na zavestnejše učenje.

Na sprehodu so otroci zagledali sneženega moža, katerega so na vzgojiteljičino željo napravili otroci starejšega oddelka. Zelo so se ga razveselili, ga prijemali in kepali. Ko se je veselje nekoliko poleglo, jim je vzgojiteljica povedala o njem pesem:

Na hribčku mož stoji
prijazno se drži,
za gumbe ima oglje tri,
na glavi lonec mu stoji.

Ko sončece posije,
se možek raztopi
in grenke solze lije
na svoje gumbe tri.

Za mlajše otroke bo zadostovala samo ena kitica, sicer moramo drugo kitico primerno razložiti.

Pri otrocih je pesem vzbudila ponovno zanimanje za sneženega moža - šteli so, če ima res tri gumbe ter si pozorno ogledali oglje. Menili so, da gleda prijazno brzčas zato, ker je vesel njihovega obiska. Vzgojiteljica jim je ponovno povedala pesem, nato pa so nadaljevali z igro na snegu. Pesem so ponavljali v naslednjih dneh, najprej ob sliki in še, ko so lepili snežene možičke.

Prav je, če novo igračo in druge predmete, ki bodo ostali v oddelku, prinesemo otrokom svečano. Tako se jih otroci bolj razveselijo in morda tudi skrbneje ravnajo z njimi.

Vzgojiteljica je povedala otrokom, da so dobili novo punčko, ki ji je ime Špelca. /Imena izbiramo punčkam sicer skupno z otroki/. Ko jo je prinesla v sobo in so si jo otroci dobro ogledali, so posedli v polkrog, vzgojiteljica pa jim je povedala pesem:

To je naša Špelca,
pridna kot čebelca,
z metlo šviga-švaga,
mamici pomaga,
krožnike pobriše,
rada mucke riše,
rožice zalije,
punčko si umije.

Vzgojiteljica je pesem utrjevala skupno in individualno z otroki, ki so se igrali s Špelco.

Za ritmično uprizoritev je zelo primerna pesem

Lisica tatica (Anica Černejeva)

Lisica tatica
je v goste prišla
počasi in tiho
kakor gospa.
Tri picke, tri bele
izbrala si je,
kokoške, ubožke
so jokale vse.

Vzgojiteljica je v uvodni zgodbi vpletala izraze, ki so mestnim otrokom tuji, npr. tri picke... Prve kitice je spremljala z ritmičnim uprizarjanjem gibanja lisice, ki se plazi tiho in oprezno, da jo ne bi zasačili pri kraji. Tudi utrjeva-

nje pesmi se je vršilo na enak način.

Podrobnejše bomo o metodah posredovanja spregovorili v naslednjem poglavju.

4. Deklamacija v starejši skupini

I z b i r a n j e t e k s t o v

Interesi otrok se postopoma širijo in se sedaj ne omejujejo več na ozko območje njihovega neposrednega okolja in izkušenj. Zanima jih že pripovedovanje o oddaljenih krajih in načinu tamkajšnjega življenja. Do neke mere že dojamejo pomen praznikov in dogajanja v družbenem življenju, tako da med pesmimi s patriotično vsebino že zasledimo tudi njim primerne. Še vedno posegamo po pesmih, ki so prisrčne, vedre in otroka čustveno razgibajo.

Od jezikovno preprostih pesmi v mlajših oddelkih prehajamo postopoma k takim, ki vsebujejo manj običajne, a lepe izraze. Otrok jih bo najprej razumel, a kasneje vključil v svoj aktivni besedni zaklad. Tekoča rima in melodičnost pesmi še vedno igrajo odločilno vlogo. Zaradi bogatejših izkušenj in želje, da bi se uveljavil, ima ta otrok rad pesmi, ki predstavljajo "narobe svet".

V oddelku starejših predšolskih otrok naletimo na večje i n d i v i d u a l n e r a z l i k e kot doslej v pogledu odnosa do poezije; nekateri otroci že kažejo živ interes in željo, da bi slišali pesem in se jo naučili, drugi pa so do nje, kakor do lepe besede nasploh, ravnodušni. Tako različen odnos je pretežno odvisen od kulturnega okolja, v katerem otrok živi, in v veliki meri prav od prizadevanja vzgojiteljic v oddelku. Otroci se želijo uveljaviti pred starši in radi nastopajo na prireditvah tudi posamič, ne le v skupini.

Otrokom v starejši skupini bolj pogosto kot doslej beremo ali recitiramo pesem z namenom, da slišijo lep jezik, čeprav je nimamo namena urjevati.

Prav je, da pesem, predno jo posredujemo otrokom, v sebi razčlenimo; postati nam mora jasno, kaj hoče pesem povedati in kako jo moramo prenašati, da bo prišla misel do izraza. Včasih že nepravilen stavčni poudarek izmaliči smisel pesmi.

Premislimo, katere besede bomo morali otroku pojasniti in kdaj bomo to storili. Pojasnjevanje neznanih besed med recitiranjem zelo moti in se moramo temu izogniti. Najbolj učinkovito je, če izkoristimo priložnost, ki zagotavlja čimbolj nazorno razlago.

Vendar dejstvo, da otrok razume vse besede, še ni zagotovilo, da bo pesem v celoti dojel. Včasih gre za doživetje vzdušja, ki veje iz pesmi, npr. v pesmi M. Gorupove ..... gosteli na suhi veji... ali v pesmi o medvedu, ki še dremlje .... tam v skritem belem logu... Na naših sprehodih bomo izkoristili priložnosti in ob prizorih, ki jih opisuje pesem, uporabili pesnikove besede. Ti otroci so že sposobni vsaj elementarno doživeti lepoto prizora in verza.

Otrokom, ki bodo kmalu postali šolarji, poskušamo pojasniti, kako lepo je pesnik opisal prizor; kako vse drugače se sliši, kot če bi preprosto rekli, npr. medved dremlje v gozdu, ali ptička poje na veji. Ali npr. vrstice v pesmi "Srnica" M.Bora: ... potlej morate v srebrno noč z menoj.... in prišla bo sloka, nežna skozi brezov log. Če otrokom ne bomo znali približati lepoto izražanja in vzbuditi vsaj preprostega doživetja tega, kar opisi pomenijo, bo posredovanje pesmi suhoparno in pesem ne bo obogatila otrok.

Starejšemu otroku že omenimo, kdo je avtor pesmi. Ne gre za to, da si otroci zapomnejo vsa imena, vzbuditi jim želimo le potrebo, da se bodo kasneje, ko bodo brali že sami, pozanimali za ustvarjalca umetnine.

Pesem se moramo naučiti na pamet, če bomo isto zahtevali od otrok; vse bolj živo jo bomo povedali in dosegli pristnejši stik z otroki. Nič pa ne moti, če jim tu in tam preberemo daljšo, a vsebinsko in oblikovno primerno pesem zaradi bogatitve besednega zaklada in kulture govora.

K a k o v z b u d i m o i n t e r e s z a p e s e m

Tudi v tej skupini še velja značilnost predšolskega otroka, da je predvsem nenamerno pozoren in si tudi nenamerno zapomni; tudi pesem posluša, če mu je všeč. Ko se približuje čas vstopa v šolo, vzgojiteljica izkorišča naraščajočo težnjo otrok po učenju in vse bolj pogosto postavlja otrokom privlačne cilje, ki naj spodbudijo otroke k pazljivosti in k namerni zapomnitvi. Tako že pri posredovanju pesmi in kasneje, ko jo utrjujemo, ustvarimo disciplinirano vzdušje. Z mlajšimi in nekoliko tudi z otroki srednjega oddelka smo pričeli s posredovanjem nekako neopazno, ob opazovanju živali ali dogodka, in pesem prav tako neprisiljeno ponavljali. Otroci v tej skupini vedo, da se bodo pesmi naučili za proslavo. Tovrstna zaposlitev ima, kakor vse druge zaposlitve v tem oddelku, jasen začetek in konec. Otroci sede tako, da jim je udobno in se laže koncentrirajo. Nemirne otroke posedemo bliže k sebi, da jih po potrebi že s pogledom ponovno pritegnemo k sodelovanju. Izhodišče za posredovanje pesmi menjamo; najprivlačnejše je še vedno živo ponazorilo, slika ali flanelograf, ritmična uprizoritev gibanja živali ali prikaz dogodka. Naslonimo pa se lahko na otrokove predstave in z uvodnimi besedami obudimo skupno doživetje, npr. srečanje z živa-

ljo na sprehodu ali podobno. Če je bilo doživetje dovolj močno, je spomin naj sposoben ustvariti primerno vzdušje za začetek zaposlitve. Včasih se odločimo za stvaren pogovor, n.pr. o bližnjem prazniku, ali za glasbo, ki naj pričara vzdušje pesmi.

U t r j e v a n j e p e s m i

Skrbimo, da ne bomo s ponavljanjem pretiravali; nehajmo, preden popusti interes, sicer se bodo prihodnjič otroci le neradi odzvali tovrstni zaposlitvi. Ko postajajo otroci nemirni, ne sledijo več in se pričnо dolgočasiti ter so poskusi, da bi jih znova pritegnili, brezuspešni, je bolje, da odložimo utrjevanje na kasnejši čas.

Iščimo zanimive načine za utrjevanje in jih menjujmo!Ponavljamo v dialogih in z rekviziti, če to pesem dopušča, posamezni otroci in vsa skupina, sedaj deklice in nato fantje.

Skupno ponavljanje lahko privede do neizrazitega govorjenja, ima pa to prednost, da pri njem sodelujejo otroci, ki si počasneje zapomnijo, in boječi, ki sicer ne bi sodelovali.

Pri otrocih tega oddelka že lahko v neki meri vzbudimo kritičnost in se lahko pogovorimo, ali je deklamator govoril dovolj glasno, razumljivo, če je gledal pri tem v tla in bil nesproščen, npr. je gubal obleko. Seveda moramo biti pri takem vrednotenju zelo rahločutni, da ne bi užalili manj uspešnega otroka in mu jemali poguma.

Spodbuda za lepo deklamiranje je, če snemamo posamezne otroke na magnetofon, ker jih želja, da bi se slišali, pripravi do tega, da se potrudijo. Seveda v tem pogledu ne smemo pričakovati preveč, ker se želja in sposobnost za izrazito interpretacijo šele prebuja in kljub prizadevnosti ne moremo prehitevati razvoja.

V skupini so vselej otroci, ki imajo več smisla za deklamiranje in se odlikujejo po tem, da znajo že izraziti razpoloženje v pesmi z mimiko, s kretnjami, ker v tem posnemajo bodisi vzgojiteljico ali starše. Otroci jih radi poslušajo in tako spodbudno vplivajo na ostale otroke. Ne pozabimo na pomen deklamiranja pri doseganju sproščenosti otrok! Nekatere otroke prevzame zadrega, kadar morajo govoriti sami, in so v tem pogledu potrebni posebne pozornosti vzgojiteljice. Če ne gre drugače, jih usmerjamo, da govorijo pesem skriti za lutke, jih vključujemo v skupno ponavljanje in postopoma prehajamo na samostojno. Zadržanim otrokom bomo s potrpežljivostjo veliko pripomogli k boljšemu uspehu v šoli.

Zanimivo je, če otroci pesem, s katero so se seznanili, ilustrirajo ter iz lastnih risb sestavijo slikanice. Obnavljanje ob episkopu po njihovih izdelkih je za otroke zelo zanimivo. Vzgojiteljica skupno z otroki presodi, katere prizore iz pesmi bodo naslikali posamezni otroci. Tako lahko sestavimo več slikanic in ponavljanje bo še bolj pestro. Sčasoma, ko otroci razumejo, kaj od njih pričakujemo, si že sami izbero pesem in jo samostojno "ilustrirajo". Zabavno je z otroki "sestavljati pesmi". Vsi vemo, da otroci v določenem obdobju zelo radi iščejo besedam rime, včasih postane ta pojav prava epidemija v oddelku. Izkoristimo njihovo težnjo in poiskusimo si izmisliti pesem n.pr. o medvedku. Če znamo ustvariti prijetno vzdušje, nam bodo taki poskusi prinesli obilo razvedrila in zdravega smeha in rodili morda celo skromne rezultate.

Oglejmo si v nekaj primerih, kako vzgojiteljice posredujejo pesmi v tem oddelku.

Kaj je luni (Pavle Zidar)

Kaj je luni, mamica
da tako je bleda,
vsa zabuhla, revica,
izza oblakov gleda.

Vidiš, vidiš, Marica,
vodico je pila,
mrzlo, mrzlo vodico
in se prehladila.

Vzgojni smoter: Čista izgovorjava; opozoriti otroke na lunine mene. Vzgojiteljica je otrokom naročila, naj zvečer pogledajo, kakšna je sedaj luna. Drugi dan so jo risali in se pogovorili, kako se luna spreminja. Otroci so doumeli, da je Marica še majhna in da ji mamica ni mogla drugače pojasniti. Vzgojiteljica je drugo kitico recitirala nežno, tako kot govorimo majhnemu otroku.
Pesem je primerna tudi za otroke v srednjem oddelku, vendar brez te razlage.

Vzgojiteljica je predvidela v načrtu pesem V. Arharja "Žabica". Popeljala je otroke na sprehod k mlaki, kjer so otroci z zanimanjem ogledovali žabe, kako skačejo in plavajo po vodi. Ko so posedli blizu mlake na travnik, jih je zbrala in jim recitirala pesem:

Žabica (Vojan Arhar)

Fantek sreča žabico,
žabico rejeno,
žaba skoči v vodico,
vodico zeleno.

Kdo je tebe, žabica,
plavati učil?
Kad bi znal kot žabica,
to bi srečen bil!

Žabica odgovori:
Plavati znam sama.
Fantke, take, kot si ti,
nauči pa mama.

Vzgojiteljica si je zastavila smoter, da bi otroci deklamirali izrazito, živo; oblika dvogovorov in zanimiv dogodek so zagotovilo, da je tak smoter možno uresničiti.

Otroci so pesem z zanimanjem poslušali in že zunaj v naravi poskušali ponavljati tekst. S sprehoda so otroci prinesli v igralnico žabo in jo za nekaj dni obdržali v terariju. Ves čas je bila žaba predmet pozornosti otrok in vzgojiteljici ni bilo težko zainteresirati otroke za ponavljanje pesmi.

Pred prazniki, ki so združeni s prireditvami, na katerih nastopajo otroci, lahko vzgojiteljica tega oddelka pove otrokom, da se bodo za nastop naučili pesem in da morajo zato pazljivo poslušati. Seveda so taki načini posredovanja bolj redki in tudi na tej stopnji še v polni meri velja načelo interesa.

5. Kje bomo iskali tekste?

Nesmiselno bi bilo, če bi vzgojiteljici predpisali pesmi, ki naj jih posreduje v posameznih starostnih skupinah. Skupine se razlikujejo po razvitosti otrok, važen pa je tudi vzgojiteljičin osebni odnos do posameznih pesmi. Pričujoči seznam pesmic naj le opozori vzgojiteljico na tekste, ki jih je morda spregledala. Vsekakor bo vzgojiteljica še nadalje spremljala izdaje otroških tekstov in s pridom uporabljala vse, kar bo primerno za njeno skupino.

Iz seznama bo vsaka izkušena vzgojiteljica znala izbrati pesem, primerno za otroke njene skupine. Iz nekaterih daljših pesmi, ki so v seznamu, bo vzgojiteljica v mlajši skupini posredovala otrokom le eno kitico, ki tvori v sestavu pesmi smiselno celoto. To velja zlasti za daljše pesmi Frana Levstika, Anice Černejeve in delno tudi za pesmi Otona Župančiča. Za sredinčke bomo iz daljših pesmic izbrali dve kitici, ki govore - npr. - o živalih, za starejše pa tri ali celo štiri kitice.

V seznam so uvrstili predvsem pesmice iz starejših letnikov revije Ciciban, nekatere starejše zbirke otroških pesmic, nekatere manj znane in teže dostopne pesmice pa navajamo v celoti.

Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana

Narodne: O prstih
Pesem o sinički
Rajanje
Anzej-Panzej
Muren, muren
Kako mucek prede
Štejmo
Sonček sije, dežek gre
Zdravička (pesem obsega štiri štirivrstičnice o litnih časih; obravnavati moremo vsako kitico zase ali vse skupaj.)
Največ narodnih pesmic, ki so primerne za predšolskega otroka, najdemo v reviji Ciciban, nekaj pa jih je izšlo tudi pri Mladinski knjigi v raznih zbirkah pri knjižnici Najdihojca.

A. Černejeva: Sredi domovine (MK 1953)

V. Taufer - I. Novy: Mojca in živali (to je v vezani obliki dramatizirana pravljica o Mojci Pokrajculji. Taka seveda ne bo uporabna v predšolskem zavodu, koristno pa bomo iz nje izbrali posamezne odlomke, ki karakterizirajo živali ali govore o otrokom znanih dogodkih. Knjiga je izšla pri MK 1950. Z realističnimi risbami jo je ilustrirala Marlenka Mukova).

Mi smo mi (Predvojna slikanica, ki jo je izdala Nova založba v Ljubljani, prinaša nekaj kratkih pesmic za predšolske otroke. Med njimi so pomembnejše predvsem Levstikove pesmice o živalih.)

Bomo šli s sanmi po snegu... (Ta in podobne slikanice, ki jih je ilustrirala Jelka Reichmann in se zlagajo kakor harmonika, prinašajo dvovrstične in štirivrstične pesmice za mlajše otroke. Slikanice izdaja MK.)

Barčica po morju plava (MK 1964)
Sonce sije, dežek gre (MK 1964)
Moji prijatelji (MK 1957, MK 196o)
Naše igre (MK 1957)
Ada Škerl: Voščila (To je zbirka pesmic s po dvema štirivrstičnima kiticama. Verjetno bomo nekatere kitice mogli uporabiti samostojno, toda izbirajmo kritično in se ne zadovoljujmo samo s sorazmerno tekočim verzom. Knjiga je izšla pri MK 1962.)

Barčica (To so Gradnikovi prevodi ruskih otroških pesmic. Nekaj pesmic bomo vsaj po posameznih kiticah mogli koristno uporabiti: Barčica, Ptička, Maček in kozliček, Lastovka, Vesna, Vaška pesem, Dolgočasna slika, Mama, glej, Zimska noč na vasi, Maček prede in morda še katera druga. Knjigo je izdala MK 1952).

Vera Albreht: Vesela abeceda (Verzi nam utegnejo biti v veliko pomoč predvsem pri odpravljanju nekaterih govornih napak. Izšlo pri MK.)

Gustav Krklec: Lonček na repu (Ljubljana 1954)
Gustav Krklec: Telegrafske basni (Pri tej in pri prejšnji zbirki moramo upoštevati, da gre za basni in večina pesmic bo zato za predšolskega otroka še prezahtevna. Knjiga je izšla pri MK 1952).

Moje pesmice (Izbor ljudskih pesmic. MK 1953)
Kdo živi v tej hišici? (Pesmice niso vse enako kvalitetne, razen tega pa moramo, kadar precenjujemo njihovo uporabnost, upoštevati tudi otrokove izkušnje. Avtor pesmic je Jože Šmit. MK 1959).

M. Halamova: Tika-taka, tika-taka... (Če se nam zdi za otroke šest vrstic preveč, moremo skoraj vedno uporabiti samo prve štiri vrstice. Knjiga je izšla pri Mladinski knjigi.)

Grigor Vitez: Maksimir (Izbirali bomo pač samo odlomke. MK 196o)

Igo Gruden: Na Krasu (MK 1949)

Matej Bor: Sračje sodišče (MK 1961)

Desanka Maksimovič: Vetrova uspavanka (Predvsem bomo uporabljali posamezne kitice iz pesmic pod skupnim naslovom "Bim bam, bim bam, je že dan, je že dan." Knjiga je izšla pri MK 1956).

Janko Samec: Čenča Marina (MK 1956)

Mirko Kunčič: Mlada njiva (Solznodolinskih pesmi in religioznih pesmi se bomo izognili, bomo pa tudi v tej knjižici našli nekaj primernih verzov za današnjega predšolskega otroka. Zbirka je izšla pri Družbi Sv. Mohorja v Celju 1935).

Danilo Gorinšek: Kdo lovi? (Ciciban 1961/62)
Škrba pobek

Vida Jerajeva: Nesreča
Uspavanka
Hi-hop

Vera Albreht: Osliček (Ciciban 1959/6o)
Kaj imamo (Ciciban 1952/53)

Pavel Golia: Tito (1954/55)

Neža Maurer: Mucek piše (Ciciban 196o/61)

Janez Bitenc: Pesmice (Ciciban 1955/56)

Zdravko Slamnik: Pomladna (Ciciban 1955/56)
Sneženi mož (Ciciban 1955/56)

Dušan Radović: Pa mi verjamete? (Ciciban 1955/56)

Dane Zajc: Vrana (Ciciban 1955/56)

Lili Novy: Naša Micka (Ciciban 1955/56)

Karel Širok: Dva polža (Ciciban 1955/56)

Pavle Zidar: Kruhek (Ciciban 1961/62)

Matej Bor: Medved (Ciciban 1954/55)
Srna (Ciciban 1954/55)

Miroslav Košuta: Miške plešejo kolo (Ciciban 1961/62)

Manica Komanova: Dve jesenski (Ciciban 1953/54)
Jovanka Hrvačanin: Brivec (Ciciban 1953/54)
Tone Bagatelj: Pastirček in pujski (Ciciban 1953/54)
Ivan Minatti: Čirik-ci (Ciciban 1953/54)
Tiše, le tiše (Ciciban 1953/54 - Od obeh Minattijevih pesmic bomo uporabili morda samo prvi kitici.)
Branko Rudolf: Mokri kuža (Ciciban 1953/54)
Branko Žužek: Kapitan Marko (Ciciban 1950/51)
Marta Gorup: Putkin jajček
Vojan Arhar: Medved

A. Černejeva: ŠKRATELJČKI

Škrateljčki mali
so v gore zbežali,
ojej, ojej!

Iz stare navade
nosijo brade,
ojej, ojej!

Pri ognju sedijo
in pipe kadijo,
ojej, ojej!

Ko lunica vstaja,
vsa družba zaraja,
ojej, ojej!

A. Černejeva: GOSKA

Ga, ga, ga, ga-ga-ga,
goska je gospa.
Štiri stote perja
belega ima.

Ga, ga, ga, ga-ga-ga,
goska je gospa.
Sama rabi perje,
nam ga ne proda.

M. Gorup: PUST

Didel duda, didel duda,
danes je veselo!
smešni pusti, čudne šeme,
vse se bo vrtelo.

A. Černejeva: OČKA DRVA ŽAGA

Očka drva žaga,
Marko mu pomaga.
Žiga-žaga, žiga-žaga,
zima je do praga.

Zima, zima - prava reč,
saj bo kmalu topla peč!

M. Cukierowna: RAČKE

Črna raca ta
mnogo rač ima.
Male račke klepetajo
in za njo capljajo.

J. Humer: MAŠKARE

Fiju, fiju, fiju,
maškare gredo,
s škornji cepetajo,
pesmice pojo.

Fiju, fiju, fiju,
mene je pa strah
pa se rajši skrijem
v maminih rokah.

-: PRVOMAJSKA

Glej! Zastave plapolajo,
ker je danes prvi maj,
godbe pesmice igrajo
za veseli prvi maj.

-: SNEG

"Kdo je stresel moko,
da je bel ves breg?"
"To ni moka, Špela;
pal je prvi sneg!"

-: ROBČEK

Prosim, daj mi robček,
da obrišem nos.
Staknil sem hud nahod,
ker sem hodil bos.

M. Voglar: JEŽEK IN MEDVED

Ježek gre po gozdni poti,
medved pride mu nasproti:
"Ježek, ježek, kam pa, kam
greš ves s hruškami obdan?"
"V svojo hišo zdaj grem spat,
ki brez oken je in vrat.
V njej vso zimo bom ostal,
malo jedel, malo spal.

-:PRVOMAJSKA (ali za drug državni praznik)

Rožic bom nabrala,
v šopek jih zvezala,
spletla jih bom v kito
in jih dala tebi,
naš tovariš Tito.

-: JESEN

Ko jesen prelepa pride,
jabolko z drevesa kliče:
"Utrgajte me, saj sem dobro
za fantiče in dekliče!"

-: POMLAD

Trije zvončki beli
v travi so cveteli.
Trije zvončki mali
tiho so zvonkljali.

-: KROJAČ

Škarje imam, šivanke
in krojač sem pravi;
kdor obleko strga si,
naj se meni javi.

-: MUHA

Zdaj na okno,
zdaj na strop,
hopa, hopa, hopa, hop!
Zdaj na mizo,
zdaj na tla,
hopa, hopa, hopsasa!

-: JESEN

Zunaj jesen je,
prihaja že mraz,
ptički letijo
hitro od nas.

V. Mihelčič: TINČEK KURIRČEK

Sonce zašlo je,
četa že spi,
Tinčku kurirčku
v gozd se mudi.
Slabe novice fantom pove:
"Nemci so v vasi,
brž na noge!"
Borci na juriš,
Nemci pa v dir.
Četo je rešil
Tinček kurir.

-:. ZIMA

Pada, pada prvi sneg,
že pokril je beli breg.
Pri peči babica sedi,
o dedku Mrazu govori.

DRAMATIZACIJA

V predšolski vzgojni praksi vrednotimo dramatizacijo kot dejavnost, ki omogoča otrokom izražanje notranjih doživljanj v različnih vlogah, ko predstavljajo osebe ali uprizarjajo živali z gibanjem, kretnjami, mimiko in z govorom. Z vidika razvoja in oblikovanja govora je zato dramatizacija vredna vzgojiteljičine pozornosti.

1. Kako z dramatizacijo vplivamo na govor

Otroci dramatizirajo pravljice, pripovedke in basni ter zgodbe, ki jim jih pripoveduje vzgojiteljica. Pripovedne vsebine, ki so, ali bi vsaj morale biti literarno popolne, sprejemajo otroci v lepem, knjižnem jeziku, ki ga nato v vlogah prelivajo v svoj govor. Tako si govor kultivirajo.

Na predšolski stopnji obnavljamo pripovedne vsebine na različne načine, med katerimi ima dramatizacija nedvomne prednosti. V resnično in intenzivno doživeti vlogi otroci laže in bolj samostojno oblikujejo besedilo, saj jim ga narekuje samo dogajanje. Tudi ni težko ugotoviti, kako otroci v vlogah hitro pridobivajo izkušnje za sodelovanje v razgovoru, saj morajo pozorno spremljati dogajanje in ga razumeti, morajo se vključiti vanj ob pravem času in s smiselnim besedilom, govoriti morajo s a m o s t o j n o, r a z u m n o in r a z l o č n o ter d o v o l j g l a s n o za igralce in gledalce. Ob večkratnih dramatizacijah se otrokom brusi č u t za organizirano in smiselno povezano dogajanje, kar vpliva na večjo sproščenost in samostojnost v govoru ter na izvirnost v besedilu. V vlogah pa pridobiva otrokov govor še nadaljne vrednote, ki jih v drugih oblikah pripovedovanja dosežemo z večjo težavo. V dramatizacijah namreč ne gre le za to, da bi o-

troke spodbujali k samostojnemu govoru, temveč za to, da jih vadimo v različnem načinu govora. Ponazarjanje v vlogi zahteva, da otrok izraža čustva, npr. veselje, usmiljenje itd., da z govorom nakazuje značilnosti temperamenta oseb, npr. babičino umirjenost, ali posebne lastnosti živali, npr. lisičjo zvijačnost ipd. Da bi to dosegel, otrok n i a n s i r a glas, spreminja tempo govora, izbira besede oziroma se trudi, da bi našel najustreznejše. Tak govor je bolj slikovit in bolj živ. Pridobljena sposobnost izražanja pa vpliva tudi na vsakdanji govor tako, da se v njem vse bolj in bolj zrcali otrokova osebnost.

Dr. F. Pediček v članku "Tudi otrokov govor potrebuje vzgojo" (Otrok in družina, l. 1967, št. 5) ugotavlja, da "Šolniki opažamo v šoli vedno več otrok in mladine, ki govori z radijskim oziroma magnetofonskim zvenom in ritmom, brez srca in čustev, brez ognja in osebne prizadetosti, brez žara in zanesenosti, brez ljubezni do glasov in besed ter brez radosti in slasti ter sreče govorjenja." Ob tej ugotovitvi dobijo naša vzgojna prizadevanja, da bi z uporabo dramatizacije privzgajali prav te kvalitete, še večjo vrednost.

2. Od uprizarjanja do dramatizacije

Če mlajšim otrokom pripovedujemo zgodbo in jih takoj nato povabimo, da bi jo igrali, lahko doživimo neuspeh. S samim, še tako živim pripovedovanjem, morda še nismo storili vsega, da bi otroci sami od sebe dramatizirali. To se zgodi prav gotovo pri tistih mlajših otrocih, ki za dramatizacijo potrebnih izraznih sposobnosti še nimajo razvitih.

Drugače se odzovejo starejši otroci, ki so že vajeni dramatizacij. Pri njih uspe tudi takojšnja, spontana dramatizacija, če so vsebino toliko močno doživeli, da so se takoj vživeli v

vloge. Morda v prvi dramatizaciji besedilo še ni povsem urejeno, v celoti smiselno. Ima pa tudi taka dramatizacija veliko vrednost, saj otroci sami spontano ustvarjajo tekst in se morajo znajti v vsaki situaciji. Pri ponovnih uprizoritvah pa se besedilo še obrusi.

Navedene izkušnje vodijo k ugotovitvi, da se "dramatizacije" v oddelku mlajših bistveno razlikujejo od dramatizacij na srednji in starejši stopnji. To, kar igrajo mlajši otroci - pa delno tudi še sredinčki - ko vloge nakazujejo, še ni prava dramatizacija, kakršne so sposobni samo bolj razgibani, bolj razviti otroci. Če želimo omogočiti otrokom, da bodo z veseljem in uspehom dramatizirali, da bodo pri tem resnično razvijali vse svoje ustvarjalne sposobnosti, jih moramo v to dejavnost p o s t o p n o uvajati in jim r a z v i j a t i izrazne sposobnosti.

Že mlajše otroke s p o d b u j a m o k izražanju z gibi, kretnjami in tudi z govorom. Sami sicer še ne čutijo potrebe, da bi igrali za druge, čeprav kdaj pa kdaj uprizarjajo gledališče, toda pri tem le p o s n e m a j o, kar so nekje videli. Brez težav pa se vživljajo v vloge oseb in živali in jih uprizarjajo najprej predvsem s kretnjami. Govorijo v začetku še malo, samo oglažajo se, npr. cvrčijo, mijavkajo in podobno. Kasneje povedo vmes po kako značilno besedo ali le preprost stavek, saj so njihove govorne sposobnosti še skromne, pa tudi prezahtevno je zanje opravljati več istočasnih dejavnosti. Toda to, kar zmorejo, je treba razvijati, kjerkoli je mogoče in v skladu z zaposlitvijo, predvsem pa pri ritmiki, pri telovadbi, pri glasbenih zaposlitvah. Zato dajemo otrokom večkrat priložnost za izražanje z gibi in kretnjami. Nikoli pa jih pri tem ne učimo besedila, čeprav ga dogajanje zahteva. Otroci igrajo ob vzgojiteljičinem pripovedovanju, ki pa mora biti dovolj živo, da reagirajo manj.

Važno pa je tudi, da si otroci dogajanje povsem jasno predstavljajo. Preden zgodbo pripovedujemo, poskrbimo, da otroci spoznajo lastnosti oziroma značilnosti nastopajočih. Če so to živali, si jih skupaj ogledajo npr. na sprehodu. Pri opazovanju usmerjamo njihovo pozornost na značilnosti gibanja in obnašanja. Otroci najnpr. opazijo, kako žival spi, posluša, priteče itd. Če nastopajo živali, ki jih ne morejo opazovati, si pomagajo s primerjavo, npr. opazijo, da je volk podoben psu. Če že imajo dovolj izkušenj, jih samo obnovimo. Prav tako naj otroci opazujejo tudi osebe, njihove značilne kretnje, govorne posebnosti, da bodo opazili razlike in podobnosti med osebami. Tudi predmete opazujejo in poskušajo z gibi in kretnjami nakazati njihove značilne oblike, npr. da je lonec trebušast, da je smreka vitka, ipd. Ko opazujejo in tudi kasneje, ko preverjamo, kaj so si zapomnili, otroci že nakazujejo in tudi kasneje, ko preverjamo, kaj so si zapomnili, otroci že nakazujejo hojo živali ali npr., kako se muca umiva, kako kužek poskakuje itd. Pri tem posnemajo mijavkanje, lajanje, cviljenje itd. To vse pa vpletamo med ritmiko in telovadbo. Mlajši otroci igrajo vsi hkrati ali po skupinah isto vlogo. Pri tem lahko tudi skupaj ponavljajo značilna besedila, npr. "Muca, muca, pridi pomagat! Sami ne moremo izvleči repe." Šele h koncu leta lahko manj zahtevne vloge igrajo posamezni otroci, ki že samostojneje uporabljajo besedilo.

Važno je, da je za te igre na razpolago dovolj prostora, pa tudi rekvizite, ki otrokom pomagajo pri vživljanju v vloge, ne smemo pozabiti.

V srednji skupini nadaljujemo tam, kjer smo v mlajši prenehali. Dogajanje še prikazujemo s kretnjami, več pozornosti pa že posvečamo besedilu. Najprej se zadovoljimo s tem, da otroci spremljajo gibanje z značilnimi posameznimi besedami, ki jih postopno nadomeščajo celo stavki. Te igre na videz nimajo

zveze z dramatiziranjem, v resnici pa so že preproste dramatizacije, v katerih ima govor vidnejšo vlogo. Jasno je, da je tudi na tej stopnji še potrebna primerna čustvena priprava in spodbuda za posnemanje in igranje. Otrokovo izražanje pa mora biti že znatno bogatejše, ne da bi jim ga diktirali ali vsiljevali.

Ko igrajo zgodbo o Mojci Pokrajculji, naj npr. lisica toži, kako zelo jo boli trebušček. Otrokom je to zabavno, če jih že pred pripovedovanjem pozovemo, naj pokažejo in z glasom izrazijo bolečino. V tekstu je bolečina izražena z besedico "ovbe". Slaba bi bila dramatizacija, če bi lisica z navadnim glasom in brez kretnje samo govorila "ovbe, ovbe". Ko torej dramatizacijo pripravljamo, najprej vsi otroci vzdihujejo in pokažejo, kako jih boli trebuh. To je le primer, ki naj pove, kako otroke spodbujamo, da znajo izraziti veselje, da znajo žalostno jokati, pokazati strah, se začuditi itd. Pomagamo jim iskati različne medmete za izražanje čustev, ali skupno iščemo značilne besede in stavke. Ne pozabimo tudi na i n t o n a c i j o glasu. Otroci zelo hitro doumejo uporabo tihe in glasne besede in dojamejo tudi, da z zviševanjem in padanjem glasu lahko nekaj izrazimo. Ne sme nam biti žal časa za take igre. Važno je, da ob njih dosežemo čim večjo sproščenost otrok, da spodbujamo njihovo domiselnost z iskanjem novih variant. Ne smemo pozabiti, da otroci z lahkoto zaporedoma izražajo nasprotna razpoloženja, npr. veseli otrok, ki glasno in z visokim glasom govori ter ob tem poskakuje, je takoj za tem "žalosten", poveša glavo, počasi hodi in tiho govori.

Take igre lahko preizkušamo ob mnogih priložnostih, npr. ko ogledujemo in beremo slikanice, ko čakamo na počasne otroke, ki dalj časa jedo, se oblačijo ali pospravljajo, bolj urni pa brez dela posedajo. Zaposlimo jih torej s takimi igrami,

ki so dobra protiutež otroškemu pačenju, ki izvira iz želje po uveljavljanju. Da bi vsi otroci s p r o š č e n o "dramatizirali", moramo poskrbeti posebno za utesnjene in plašne otroke in jim pomagati, da se sprostijo, da vsebino obnavljajo. Zato imamo več privlačnih oblik, npr. obnavljanje zgodb s ponazoritvijo na flanelografu ali v peskovniku, obnavljanje z lutko ali s senčnim gledališčem ipd.

Primer: Uvajanje v dramatizacijo Mojca Pokrajculja s ponazarjanjem na flanelografu. Nekaj rekvizitov - hišo - piskrček, drevesa in grme - razporedimo, kakor narekuje vsebina. Otroci z liki Mojce in živali v rokah prihajajo iz gozda, postajajo za drevesi, oprezujejo, se oglašajo, priskakljajo k hiši-piskrčku in govorijo v skladu z vlogo. Če otroci želijo pomoč, jim ne prišepetavamo besed, nakažemo jim le smisel tega, kar naj bi rekli. Besede pa naj izberejo sami. Če si je otrok zapomnil stavek iz vsebine dobesedno, ga lahko uporabi, ali pa naj sam poišče drugo izvirno besedilo. Če se obnova ne posreči, jim pomagamo s tem, da še enkrat pripovedujemo. Otroci sedaj že vedo, katere vloge bodo igrali, zato so še bolj pozorni, močneje se vživijo in igra steče in uspe.

Ponazarjanje v peskovniku s predmeti in liki je zelo blizu dramatizaciji. V velikem peskovniku ali na sestavljenih mizicah postavimo "kulise", ki smo jih izdelali ali pripravili že prejšnje dni. Deloma jih izdela vzgojiteljica, pri izdelavi mnogih pa sodelujejo tudi otroci. Če otroci sami izdelajo like živali ali oseb, jih to še bolj spodbuja k igranju z njimi. Rekvizite, ki jih ne morejo sami pripraviti, naj pripravlja vzgojiteljica skupaj z njimi, naj ob delu pripoveduje oziroma pojasnjuje namen posameznega rekvizita in tako neprisiljeno vpliva na prikazovanje. S tako pripravo se vzgojiteljica izogne dolgočasnemu uvodu pred ponazarjanjem, ko otroci že nestrpno čakajo, kdaj bodo lahko začeli.

Pozornost otrok je sicer osredotočena sprva na prihajanje, premikanje in odhajanje nastopajočih likov. Ker pa so premiki enostavni, jih otroci zlahka in hitro razumejo in osvojijo, zato imamo veliko priložnosti, da pri tem posvetimo pozornost govoru. Otroke spodbujamo, naj zgodbo samo smiselno obnovijo, pri tem pa vnašajo svoje domislice tudi z besedami tako, kot so v mlajši skupini po svoje uprizarjali s kretnjami. Prizadevamo si pripeljati otroke do tega, da bodo skušali izraziti živahnost v dogajanju z glasom, z izbiro besed in s tvorbo bogatejših stavkov. To ne bo težko doseči, če so otroci že ob slikanicah veliko govorili, če je vzgojiteljica uporabljala besedne igre in druge oblike.

Ta način "dramatiziranja" z uspehom izvajamo v času individualnih zaposlitev, ker se bolje obnese v manjših skupinah in brez gledalcev, ki bi ovirali svobodno gibanje okrog peskovnika ali mizic. Če pa se gledalcem ni mogoče izogniti, jih postavimo tako, da stoje v primerni oddaljenosti vsak na svojem stolčku in tako opazujejo igro čez ramena in glave izvajalcev.

Ponazarjanje s senčnim gledališčem je način, ki nudi sigurnost zelo boječim otrokom; ker stoji otrok skrit za zaslonom, pozabi na gledalce oziroma ga vsaj ne motijo več, zato se opogumi in vključi v dogajanje ter tudi govori. Če uspe, mu prav to pomaga premagati boječnost. Zelo boječe otroke postopno navajamo na igranje, sprva brez gledalcev, nato jim dajemo manjše, manj zahtevne vloge in poskrbimo, da bodo uspešne. Senčno gledališče je odlično sredstvo za razvijanje govora. Rokovanje s senčno lutko otrokom ne povzroča nobenih težav, zato se bolj posvetijo govoru. V zgodbah z mnogimi nastopajočimi pa moramo tehniko igranja še poenostaviti s tem, da se premikajo samo tiste figure, ki govore, ostale odidejo z odra ali pa jih fiksiramo na robu za čas, dokler zopet ne pridejo na vrsto.

Obnavljanje v lutkovnem gledališču s kompliciranо tehniko je precej bolj zahtevno, ker morajo otroci deliti pozornost na tehniko igranja in na govor. Zato tega načina za obnavljanje pripovednih vsebin v srednji skupini še ne uporabljamo. Pač pa se poslužujemo preprostih lutk, ki ne zahtevajo posebnih spretnosti, npr. lutk iz vžigalničnih škatlic. Otroci radi in z uspehom obnavljajo, posebno, če lutke izdelajo sami.

Ko vsebino obnavljamo, spreminjamo opisovalne stavke v premi govor in odbiramo samo bistveni del besedila. Na začetku leta opravi vse to vzgojiteljica že ko pripoveduje, kajti spreminjanje besedila v premi govor je za sredinčke zelo zahtevna naloga. Samo poskušamo jih v to uvesti, ko jih vprašujemo, npr. "Kdo bo povedal, da je repa posajena? Seveda dedek ali babica." In nato se odločimo za enega od naslednjih stavkov: "Dedek, ali si že posadil repo?" vpraša babica. Ali: "Babica, pogledat bom šel, kako uspeva naša repa." Kasneje začno otroci dojemati, za kaj gre in pomagajo razvozlavati take naloge. Vzgojiteljica si zapomni najlepše in dobro oblikovane, obogatene stavke in otroke pohvali. Seveda pa vzgojiteljica poišče pri vsakem otroku nekaj, kar je pohvale vredno.

V oddelku <u>starejših otrok</u> pa že lahko preidemo od igranja k p r a v e m u dramatiziranju, kjer se razmahne otroška ustvarjalnost v popolni sproščenosti. Če smo mlajšim otrokom sistematično razvijali izrazne sposobnosti, nam bodo dramatizacije dobro uspele, otrokom pa prinesle marsikatero lepo doživetje. Kakor poprej se tudi v najstarejšem oddelku potrudimo, da z živim, dinamičnim pripovedovanjem zbudimo dovolj močno doživetje, da se otroci v vloge poglobijo in podoživljajo dogajanje. Že v pripravah jih spodbujamo, da si izmišljajo besedila in kretnje, ki jih sicer v zgodbi ni, pa jih situacija zahteva. Npr. v zgodbi "Zajčkova hišica" zajček in lisica v svojih hišicah živita, torej opravljata neko delo, si kuhata, čistita itd., se med seboj pogovarjata ali

v samogovoru pojasnjujeta, kaj bosta počela, si tudi zapojeta ali zaplešeta. Otrokom dopuščamo, da si svobodno izmišljajo besedilo, kretnje in mimiko, da igrajo neposredno in sproščeno. Treba jim je omogočiti, da so i z v i r n o u s t v a r j a l n i , kakor pri likovnem oblikovanju. Morda je treba težje vsebine tudi še kdaj obnoviti na drug način, npr. z lutko, kjer zlasti poudarjamo značilnosti oseb in živali, ki nastopajo, npr. stara, počasna, ljubezniva babica Zima, ali živahna, hitra in površna Hanka, počasni, nerodni, jecljavi medved itd. Ni potrebno obnavljati vse zgodbe, s pomočjo lutke oživimo samo posamezne vloge, da jih bolje karakteriziramo.

3. Vsebine, primerne za dramatizacijo

Iz bogate zakladnice pravljic, povesti, pripovedk izbiramo primerne za dramatizacijo. Praksa je pokazala, da že mlajši otroci prav živo uprizarjajo npr. po naslednjih: Hvaležni medved, Polonca in lisica, Tri marjetke, Veliki godrnjavec, Dedek in repa, Deklica s piskrčkom. Za sredinčke so se pokazale kot bolj primerne: Muca copatarica, Zrcalce, Veliki in mali zajec. Trije medvedi, Rokavička, Lisička sestrička in sivi volk, Budilka v gozdu, O goskici, ki se je učila peti, Hankina igla, Tetka Vsevedka. Starejši dramatizirajo npr. naslednje: Razbita buča, Medved in deklica, Kako so prihajale živali k babici Zimi po toplo obleko, Tinkin zajček, Lisica zvitorepka in boter volk. Zajčkova hišica, Pravljica o mali Marjetici, o zajčku, medvedu in zlati Pomladi, Mojca Pokrajculja, Palček Vseznalček, Zgodba o dveh medvedih in druge.

Že pri izbiri vsebine za dramatizacijo je treba pretehtati, ali je vsebina otrokom dovolj blizu, da jo bodo razumeli in se vanjo vživeli. Če pa se vzgojiteljica odloči za dramatizacijo še zaradi kakih posebnih smotrov, npr. da bi v dialoge neprisiljeno vpletali rabo dvojine ali kake določene besedne

vrste, da bi vadila izgovorjavo težkih besed ipd., mora to upoštevati pri izbiri vsebine. Napačno pa bi bilo, če bi vzgojiteljica s postavljanjem takih smotrov za oblikovanje govora preveč usmerjala dejavnost in govor otrok. S tem bi jih utesnjevala in ravnala v nasprotju s smislom dramatizacije, da sprošča otroško izvirno ustvarjalnost.

Sicer pa izbiramo pripovedne vsebine po splošno znanih merilih. Ne bo odveč, če jih ponovno naglasimo.

Vsebina mora biti otroku blizu in povsem razumljiva. Znano jim mora biti okolje, v katerem se zgodba dogaja; npr. na travniku, na vrtu itd. Mlajši otroci dramatizirajo zgodbe o njih samih, o živalih, ki jih večkrat vidijo, o stvareh, ki jih obdajajo, čeprav je kraj dogajanja nakazan na splošno, npr. visoko v hribih, ali na domačem travniku. Zgodbe se ne začenjajo z "Nekoč je živel...", ker je to še preveč abstraktno, neopredeljeno, nepredstavljivo in zato ni razumljivo. Tudi ne smemo pozabiti, da je mlajšemu otroku medved igrača, ne pa gozdna žival, da je zanj lisica podobna mački, da je volk hud pes itd.

Šele srednčki, ki imajo že več izkušenj in znanja o okolju, razporejajo živali v življenjsko resničnost in razlikujejo rastline po letnih časih. Zato pri izbiri pripovednih vsebin za srednčke upoštevamo željo po urejenosti in klasifikaciji. Zgodbe morajo biti jasno opredeljene, npr. "Na ledini gozdne jase je ležalo zrcalce." /iz Zrcalca/. Ali: "V majhni vasi so majhne hiše" /iz Muce copatarice/.

Zgodbe za starejše otroke postavljamo še konkretneje, npr. v letni čas. Mojca je odšla s tovarišicami v gozd po jagode /Medved in deklica/, ali: Ko je babica Zima zopet odšla v gore in se je Pust odselil... /Palček Vseznalček/. Pojavlja se tudi pravljični začetek: nekoč...

Vsebina mora biti v skladu s čustvovanjem otrok. V vsebinah za mlajše otroke so vsi nastopajoči dobri, ljubeznivi, veseli. Žalostni dogodki ne sodijo v to obdobje. Sredinčki imajo posebno radi vsebine za smeh. Smešne so jim že nenavadne besede in situacije. Tudi že občudujejo vzornike, ki premagujejo težave in zmagujejo. Razlikujejo čustvene kontraste, kakor veselje in žalost, šalo in resnost, plemenitost in hudobijo, marljivost in lenobo. Izogibamo pa se neopredeljivih izrazov, npr. pridnost in porednost, ker si večina otrok pri tem nič ne predstavlja.

Zgodba mora biti dinamična. Razvlečenih opisovalnih tekstov otroci ne razumejo in jih ne marajo. Zato dajemo prednost tekstom s premim govorom ali pa opisovalni način priredimo v dialoge.

V pripovednih vsebinah za mlajše otroke naj se isto besedilo večkrat ponavlja, pri vsebinah za starejše otroke to ni več potrebno. Besedilo je bolj obširno, zlasti v samogovorih.

Izbiramo zgodbe, v katerih nastopajo živali in osebe z izrazitimi lastnostmi, z značilnim gibanjem ali oglašanjem. Število nastopajočih je v vsebinah za mlajše otroke manjše, starejši otroci pa že sprejemajo tudi bolj komplicirane vsebine, kjer nastopa večje število oseb.

Otrokom mora biti <u>razumljiv tudi jezik</u>. Zato v mlajšem oddelku ne moremo uporabiti takih zgodb, ki so pisane za šolarje, ali take, ki so primerne le za starejše otroke. Kadar zgodbo otrokom samo beremo in nimamo namena, da bi jo tudi dramatizirali, si lahko dovolimo uporabo manj znanih izrazov. Nikakor pa jih ne moremo uporabiti za dramatizacijo.

Zato mora vzgojiteljica pogosto preverjati, ob vsakodnevnem pogovarjanju z otroki, katere besede otroci popolnoma p r a v i l n o razumejo, katere si razlagajo po svoje in katerih ne razumejo. Ob takem preverjanju vzgojiteljice ugotavljajo npr. pri izrazu "na pomoč", da otroci mislijo, da je ena beseda "moč", druga pa "napo" - ki je seveda ne razumejo. Ali: pri pesmi "Tomdidldaja" si otrok tolmači stavek "Lipej pa raja" takole: "LIPE PARAJA"; zato sprašuje: "Kaj je to PARAJA in kaj je to o lipah?" - še celo v starejši skupini. Stavek "Vrh gore sedela" si tolmači VRGO kot eno neznano besedo, RESE kot drugo, tudi neznano besedo. DELA mu je edina znana beseda, ki je v tej zvezi napačno tolmači, zato ne razume stavka. Ko torej preverjamo, ali otroci razumejo besede in stavke, jih ne vprašamo samo, ali so razumeli, ker bodo sigurno potrdili, ampak jih spodbujamo, da nam ali svojim punčkam pripovedujejo o vsebini.

Predšolski otrok si abstraktnih pojmov, npr.: mogočen, plemenit, ne zna predstavljati. Tudi pod izrazom "grad" , si predstavlja letovišče ali gostinski obrat. Besede, kot so: kočijaž, hlapec, dekla in dr., jim je treba pojasniti, ker jih v vsakdanjem življenju ne srečujejo več.

Tudi stalnih rekel otroci še ne razumejo, npr.: "Tako je njegovo slavo požela prebrisana lisica", ali: "Zdravilstvo je imel že v malem prstu, daljnovidnost pa v drugem malem prstu." (iz zgodbe L. Suhadolčan: Tetka Vsevedka). Zato jih je treba za starejše otroke obravnavati kot n o v, k v a l i t e t n e j š i element v jezikovnem izražanju, kar pomeni, da take stavke namenoma izbiramo, jih dobro obrazložimo, nato pa še spodbujamo otroke, da jih poiščejo in uporabljajo.

V dialoge vpletamo take besede, ki jih otroci velikokrat napačno uporabljajo ali izgovarjajo, npr. kapa od Bojana, name-

sto Bojanova kapa. Tudi: gor se vstani, namesto vstani in druge. Zelo težko je odvaditi napačno izgovarjavo samoglasnikov v besedah, npr. lisica - lesica, bližči - blešči ipd. V mlajši skupini bogatimo jezik, če posvetimo posebno pozornost pridevnikom, ki pojasnjujejo samostalnik, npr. v zgodbi Tri marjetke: "... po belih cesticah, zelenih stezicah in strmem skalovju". V srednji skupini uporabljamo pridevnike kot mizast, slinast, lopatast. Pazimo tudi, da je v zgodbi čim več izrazov za isti pojem, posebno glagolov, npr. v Hankini igli: je tičala doma, se vrtela po dvorišču, steče, oddrobi, migne, švigne itd. V starejši skupini vpletamo prislove, ker so otrokom novi in se zanje zelo zanimajo: bržčas, torej, in sicer, namreč, morda, pravkar, vsekakor, hkrati itd. Še vedno iščemo zgodbe s stavki, kjer je več različnih izrazov za isti pojem, npr. Tinkin zajček: Ježeve bodice so ostre in dolge, kamor zbodejo, boli in peče in skeli.

Dobra vzgojiteljica se ne zadovolji samo z gostobesednostjo otroka, ampak stremi za tem, da postaja otroški govor tudi izrazno vse boljši in boljši. Zato bo zgodbe za dramatizacijo skrbno izbirala in temeljito analizirala. Prav je, če ima zgodbo napisano, da jo laže prouči. Večkrat jo pregleda in o njej razmišlja. Izkušnje kažejo, da se zgodbe, ki po "ustnem" izročilu krožijo od vzgojiteljice do vzgojiteljice, površno obravnavajo, zlasti glede na jezik.

V literaturi je malo zgodb, ki bi bile primerne za vse oddelke. Ugotavljamo tudi, da se obravnavajo nekatere vsebine prezgodaj, druge prepozno. Npr. zgodba o dedku in repi je primerna za "dramatizacijo" v mlajši skupini, pa jo vendarle srečujemo tudi v srednji in starejši. Druge zopet so primerne šele za sredinčke, ali starejše otroke, pa jih že obravnavamo z malčki. Deloma je to razumljivo, saj je treba npr. mlajšim, zelo razgibanim otrokom posredovati zahtevnejše vsebine, ka-

kor moramo starejšim, manj sposobnim otrokom. omogočiti dramatizacije manj zahtevnih tekstov. Za take se odločimo tudi, kadar nameravamo vodstvo dramatizacije prepustiti v glavnem samim otrokom.

Čeprav je uprizoritev oziroma dramatizacije iste vsebine na različnih starostnih stopnjah povsem drugačna, saj je npr. v najstarejšem oddelku bogatejša, bolj izdelana, bolj samostojno izvedena, je zaradi večje pestrosti in zanimanja otrok vseeno priporočljivo, da se iste vsebine ne ponavljajo vsako leto in v vsakem oddelku, kar je lahko doseči z usklajevanjem letnih vzgojnih načrtov po oddelkih v istem zavodu.

4. Nekatere organizacijske in tehnične priprave za izvedbo dramatizacije

Za uspešno dramatizacijo so potrebne tudi nekatere tehnične priprave, organizacija prostora ter priprava rekvizitov.

K pripravam pritegnemo **p r a v v s e** otroke. Ti dajejo pobude in predloge ter jih tudi izvedejo. Vzgojiteljica pa priprave organizira in vodi.

Pri ureditvi prostora je važna npr. razvrstitev stolov. Postavimo jih ob vseh štirih stenah igralnice, ker na ta način pridobimo na prostoru za prizorišče in omogočimo, da gledalci dobro vidijo. Če mizic ne moremo odstraniti na hodnik, jih postavimo za stole kot "galerijo" za gledalce. Če dramatiziramo v gozdu, kar je za živalske zgodbe posebno privlačno, omejimo prostor za igranje z vrvicami ali trakovi.

Ker ne postavljamo kulis, jih nadomestimo z rekviziti, vendar takimi, da potrebne objekte samo nakazujejo: za hišico nam

služi obrnjena miza, lutkovni oder ali zavesa. Namesto dreves postavimo stole, nanje pa otroke, ki prevzemajo vlogo dreves in "šumijo" ter se "majejo v vetru". Poti, ceste, potočke in sl. narišemo na tla. Nikakor ne smemo pozabiti na prostore za "dnevne opravke", slične kotičkom, ki vzpodbujajo otroke, da se vživijo v vloge ter jim dajejo pobudo za vsebinsko bogatitev dramatizacije: improvizirani štedilniki, peči, postelje, mize, stoli, delovne mize. Te prostore tudi opremimo z materialom, ki bo potreben za opravila: lonci in material za kuhanje, pribor in material za šivanje, kladiva, žeblji in leseni odpadki za mizarjenje, pa tudi star čevelj, nekoliko lesenih žebljičkov in kladivo za čevljarjenje in slična opravila - kakor jih pač narekujejo in nakazujejo vsebine. Tudi ob tem pripravljanju je vzgojiteljica še vedno samo režiser. Iniciativo pustimo otrokom, saj so često iznajdljivejši od nas. Čim bolje so rekviziti izbrani, tem vernejše bo posnemanje življenja, tem bolj se bodo otroci vživeli v vloge, tem boljša bo dramatizacija. Ko je prostor urejen, naj se v njem razgledajo, da ga obvladajo, če je npr. prizor gozd, naj "nabirajo jagode", opazujejo mravlje, lovijo metulje, se pogovarjajo z veverico ali ptičko na veji - živali pa se malo popasejo, lovijo, prevračajo, poslušajo šume, se skrijejo za grm in sl. Če jim tega ne omogočimo, prihajajo otroci po najkrajši poti do določenega prostora, na hitro povedo svoj stavek in zopet po najkrajši poti odidejo med gledalce. - Tako ravnanje osiromaši dramatizacijo.

Šele, ko smo si prizorišče popolnoma pripravili s pomočjo vseh otrok, jim razdelimo rekvizite, s katerimi poudarimo značilnosti nastopajočih: ušesa in repe za živali, predpasnike, klobuke, rute, mreže, košarice, culice, torbe itd. Starejši otroci si preproste rekvizite izdelajo sami, kar jih še posebej veseli. Vsakemu nastopajočemu določimo "pomočnika", t.j. otroka, ki mu pomaga pri oblačenju. Že pri malih drama-

tizacijah, z malim številom nastopajočih, navajamo otroke na to, da bodo svoje rekvizite in svojo obleko imeli zloženo vsak na svojem stolčku. Ne podpirajmo razvade, da bi zlagali stvari vsi na en kup ali vlekli potrebne rekvizite iz skupnega kupa! Z dobro organizacijo, z določitvijo prostorov in razdelitvijo rekvizitov preprečujemo nered, iskanje in nervozo ter izgubo časa. Važno je, da preizkusimo rekvizite, ki jih bodo otroci oblekli, že kdaj prej, ne v zvezi z dramatizacijo oz. neposredno pripravo nanjo, ampak v kakšni didaktični igri ali gibalni igri. Otroke tudi silno moti, če mu ušesa, rep, ovratnik, predpasnik, klobuk, pentlja, rokavice v obliki tačk ali karkoli drugega leze, ga tišči, mu pokriva ušesa, da slabše sliši, ali ga kako drugače ovira v gibanju. Zato odklanjamo maske iz papirnega mašeja, ker spreminjajo glas, poslušalci in soigralci pa izgovorjenih besed ne slišijo razločno. Ušesa, repi in slični rekviziti niso vedno potrebni, posebno, če so drugi rekviziti skrbno izbrani ali če so značilnosti drugače nakazane.

Ko dramatizacijo prvič izvajamo, izberemo za vloge otroke, ki so najbolj sproščeni in domiselni, ker v poznejših izvedbah manj domiselni otroci te prve izvajalce le posnemajo. Pri izbiri otrok za posamezne vloge moramo biti, posebno v srednji skupini, dovolj tenkočutni: vse vloge so enako važne, ne opredeljujmo vlog na "glavne" in "stranske". Manj sposobnega ali boječega otroka vključimo v igro s tem, da mu damo tako vlogo, kjer mu ni potrebno govoriti, vendar sodeluje s tem, da stoji na stolčku kot drevo, čepi kot grm, spremlja koga kot psiček, muca, metuljček, ptiček, ali pa čepi kje ob poti kot cvetka ali gobica.

Ob ponovitvi dramatizacije iste zgodbe, skušamo čim bolj zamenjati vloge: tisti, ki so govorili, prevzemajo neme vloge

in obratno. Tik pred začetkom dramatizacije otroke umirimo. Prepričamo se, če je vse v redu pripravljeno (najbolje med prvim in drugim udarcem na gong ali znakom z zvončkom). S tretjim udarcem označimo začetek igre.

Igre ne prekinjamo. Če igra slabo poteka, jo prekinemo po končanem "prizoru ", se z vsemi otroki pogovorimo, kaj ni bilo dobro in kako bomo izboljšali. Nato jih s primerno motivacijo pripravimo do tega, da prizor ponovijo. Seveda je bolje, če smo že v prejšnjih pripravah otrokom vse tako pojasnili, da točno vedo, kaj želimo. Vzroke za neuspelo dramatizacijo naj vzgojiteljica vedno poišče najprej v pomanjkljivosti s v o j e priprave.

Če je prva izvedba dramatizacije uspela, jo bodo otroci želeli še večkrat ponavljati. Naša naloga je, da jo bomo i z p o p o l n j e v a l i, ne samo ponavljali. Upoštevajmo domisleno in predloge otrok, omogočimo, da posnemanje življenja v igri razširijo in tako vnašajo ustvarjalnost. Za boljšo motivacijo poskrbimo, če povabimo k predstavi sosednjo skupino otrok ali isto starostno skupino iz sosednje otroške ustanove, morda pa tiste otroke iz sosedstva, ki ne obiskujejo ustanove. Za povabljence izdelujemo ob jutranjih zaposlitvah vabila, ki ilustrirajo prizore ali osebe iz dramatizacije. Ko gostje pridejo, naj jih nekaj otrok sprejme, jim pomaga v garderobi odložiti plašče in čevlje. Garderobo lahko improviziramo tudi tako, da pripravimo znake, s katerimi gostje po predstavi dvignejo svojo garderobo. Druga skupina otrok goste razporeja po sedežih, ki so označeni z znaki. Kupovanje vstopnic, označenih z znakom sedeža, s pripravljenimi dinarji, je za goste zanimiva igra. Igro lahko pripravimo tudi tako, da so sedeži ene vrste (ob eni steni) označeni npr. z rastlinami, sedeži v drugi vrsti z živalmi, v tretji vrsti s predmeti, gostje si nato sami poiščejo "svojo" sliko na sedežu.

Če je dramatizacija tudi po tretji ali večkratni ponovitvi še vedno privlačna za igralce, izvedemo dramatizacijo za kakšno posebno priložnost: za člane sveta zavoda, za starše, za vzgojiteljice drugih skupin ali sosednje ustanove. Šolarjev ne vabimo, ker se jim zdi tako izvajanje otročje in smešno. Tudi odraslim gledalcem moramo pred pričetkom predstave pojasniti specifičnost dramatizacije v predšolski dobi in opisati pot, po kateri pridemo do tega rezultata - če tega ne bi storili, se nam utegne zgoditi, da tudi odrasli ne bodo znali vrednotiti ustvarjalnosti otrok, njihovega prizadevanja in našega dela. Odrasle povabimo k dramatizaciji zato, da s tem motiviramo še enkratno ponavljanje. Slabo je, če dramatizacijo izberemo in "naučimo" otroke samo zato, da jo bomo predvajali odraslim, ker nas ob takem namenu zavede smoter, da gledamo predvsem na efekte, ob tem pa popolnoma pozabimo psihološke in pedagoške aspekte, se pravi pozabimo, da imamo opraviti z otrokom predšolske dobe.

5. Zgodbe, ki jih dramatiziramo

M l a j š a s k u p i n a

Hvaležni medved. Po koroški ljudski pripovedki priredila Kristina Brenkova. Izšlo v knjižnici "Zvezdica", založba MK 1964.

Ista zgodba v zbirki "Pesmi in pravljice za najmlajše", zbrali Meta Sever in Dana Petrovič, Srednja vzgojiteljska šola v Ljubljani, izdala DZS 1951. Ponatis v skriptih aktiva vzgojiteljic Maribor 1963; "Priročnik za področje jezikovne vzgoje".

Slog v priredbi K. Brenkove je nekoliko težji od priredbe M. Sever. Obe sta primerni za dramatizacijo v mlajši skupini, če jo vzgojiteljica pripoveduje, otroci pa le ponazarjajo dogajanje.

Polonca in lisička. Ruska narodna pravljica. V zbirki "Pesmi in pravljice za najmlajše"SVŠ v Ljubljani, založila DZS 1951.

Ponatis v skriptih aktiva vzgojiteljic Maribor 1963. Pod naslovom "Deklica in lisica" je zgodba izšla v zbirki Pravljice o živalih, v prevodu Pavla Golia, MK 1950.

Zgodba v priredbi SVŠ in v skriptih je lažja varianta od originala v zbirki Pravljice o živalih. Pojavlja se nov element: verzi. Otroci še vedno ponazarjajo dogajanje, vzgojiteljica pripoveduje. Polovica otrok lahko ponazarja Polonco in zato govori verze, druga polovica otrok ponazarja živali (nekateri so medvedi, drugi volkovi in slednji lisice).

Tri marjetke. Napisala Milica Kitek, izšlo v zbirki "V gozdu" leta 1946.

V vsebini se pojavlja nov element: delitev vlog z množičnim izvajanjem: 3 marjetke, 3 citrončki, 3 čebelice, 3 murenčki. Tem osebam je možno pridružiti še več prebivalcev travnika, tako da so vključeni vsi otroci. Zgodba se lahko konča z igro "skrivanje"; vsebino je treba v soglasju z razvojno stopnjo otrok zgodbo spremeniti tako, da 3 marjetke niso dokončno izgubljene, ker bi to čustveno negativno prizadelo otroke.

Veliki godrnjavec. Napisala Gertrude Crampton, prevedla Marjana Kobe, izšlo v Cicibanu št. 8, letnik 1966/67.

Zgodbo lahko dramatiziramo tako, da je le medved samostojna vloga, otroci še vedno ponazarjajo različne nastopajoče živali, vzgojiteljica pripoveduje. Medved ima lahko s seboj 2 mladiča, hodi naokrog, godrnja, tako kot pravi zgodba: "Globoko je zajel sapo in zabrundal: GRRRRR!" - Drugo njegovo besedilo govori še vedno vzgojiteljica. S takim načinom dramatiziranja smo izločili eno vlogo, kjer se ponazarjanje vrši še vedno

pretežno s kretnjami, a vendar se nastopajoči že tudi oglaša. Govori še ne, ker to zahteva delitev pozornosti in je za to stopnjo prezahtevno.

Dedek in repa (Tudi: Repa). Ruska pravljica. Izšla v zbirki Pravljice o živalih, MK 1950. Ponatis v zbirkah SVŠ (Pesmi in pravljice za najmlajše), DZS 1951 in v "Priročniku za področje jezikovne vzgoje", aktiv vzgojiteljic Maribor, 1963.
Zgodba je klasičen primer za pravljico, primerno za mlajšo skupino: Ponavljanje istega stavka, nenavadna zgodba iz življenja, živali nastopajo kot ljudje. Stavki so kratki, enostavni, slog nezahteven. Jezikovni vzgoji služi zaradi čustvene prizadetosti neprisiljena pravilna uporaba ednine, dvojine in množine: vleče, vleče - vlečeta, vlečeta - vlečejo, vlečejo. Vzgojiteljica pripoveduje, otroci ponazarjajo.

Deklica s piskrčkom. Izšla v zbirki SVŠ Pesmi in pravljice za najmlajše, DZS 1951. Ponatis v skriptih aktiva vzgojiteljic Maribor 1963: "Priročnik za področje jezikovne vzgoje".
Po vsebini zelo slični sta zgodbi "Grad-gradič" in ukrajinska pravljica "Rokavička".
V zgodbi se ponavlja stavek: "Kdo je v piskrčku?" in "Le pojdi še ti noter." Nova je delitev vlog: posamezni otroci ponazarjajo posamezne živali. Pripoveduje še vedno vzgojiteljica.

S r e d n j a s k u p i n a

Zrcalce. Napisal Grigor Viter, prevedel Jože Šmit, izšlo v knjižnici Zvezdica, izdala MK 1965.
Če je to prva dramatizirana vsebina v srednji skupini, jo spočetka še vedno lahko ponazarjajo vsi otroci. Ko že poznajo be-

sedilo, vloge delimo. Ker besedilo po smislu ni težavno, ne zahtevamo dobesednega ponavljanja dialogov. Otroke vzpodbujamo, da se prijavijo za vloge sami. V zgodbi so le štiri zahtevnejše vloge, tri (medvedje) so manj zahtevne. Ostali otroci ponazarjajo nemo: drevesa in cvetice.

Muca Copatarica. Napisala Ela Peroci, izšlo v Cicibanovi knjižnici, MK 1963.

Zgodba je primerna, ker nastopajo otroci posamezno in kot skupina. Snov obravnava življenje otrok, zato svoje vloge hitro dojamejo, tekst jim ne dela težav. Vzgojiteljica poskrbi, da čim verneje igrajo sami sebe.

Veliki in mali zajec. Priredil Emil Smasek, izšlo v knjižnici Zvezdica, založila MK 1964.

To je prva pripovedna vsebina, kjer smo prisiljeni zaradi dvojine skoraj dobesedno reproducirati dialog. Tako pridemo do višje zahtevnosti kot pri prejšnji dramatizaciji. Jezikovni vzgoji služi, ker se otroci vadijo v uporabi dvojine, v primerjavi velik - majhen, sklanjatvi pridevnikov ter v uporabi določne in nedoločne oblike pridevnika.

Trije medvedi. Ruska pravljica. Izšla v zbirki Pravljice o živalih, v prevodu Pavla Golia, MK 1950. Prvi ponatis je v zbirki SVŠ (Pesmi in pravljice za najmlajše) DZS 1951. Drugi ponatis je v skriptih aktiva vzgojiteljic Maribor 1963 (Priročnik za področje jezikovne vzgoje).

V to dramatizacijo vključimo dva "kotička (kuhinjo in spalnico), ter postavimo pred "hišico" (ki jo le omejimo s stolčki) gozd, v katerem ponazarjajo drevesa ostali otroci. Jezikovno služi zgodba primerjanju velikosti. Z malenkostno spremembo se da uporabiti za stopnjevanje pridevnika. Srečujemo količino treh predmetov, situacija se ponavlja, kar je otrokom privlačno.

Rokavička. Izšla v zbirki Ukrajinske pravljice, MK 1953.
Po vsebini in zgradbi je zgodba slična "Deklici s piskrčkom". Če smo jo v mlajši skupini ponazarjali z gibi (govorila je vzgojiteljica), bo v srednji skupini zgodba s slično vsebino otrokom privlačna; posnemanje živali jim je že znano, nov element je govorjenje. Nastopa osem živali.

Lisička sestrička in sivi volk. Ruska pravljica. Izšla v zbirki Pravljice o živalih, MK 1950. Ponatisa sta v zbirki SVŠ Pesmi in pravljice za najmlajše, DZS 1951 in v Priročniku za področje jezikovne vzgoje, (Aktiv vzgojiteljic Maribor, 1963.)
Vsebina vzgaja otroke k razumevanju smešnih situacij: razočarana kmet in kmetica, lahkoverni volk. V tej zgodbi lahko kot novost izrazijo razpoloženja z gibi: kako je izrazil zadrego kmet, ko ni bilo ne rib, ne kožuha, kako kmetica? Kako se je kmet jezil? Kako je lisica ponazorila, da je mrtva, kako, da je pretepena in bolna? Kako vsi to izražajo z intonacijo glasu (visoko, nizko, tiho, glasno) in s kakšnimi medmeti? Otrokom pustimo vso svobodo, ne sugeriramo jim nobene kretnje, nobenega glasu. Motiviramo jih pa s tem, da naj posnemajo sami sebe in se vživijo v situacijo: pokaži, kako si jeze, če .... Brez take izraznosti bi bila zgodba prazna. S takimi zgodbami navajamo otroke na vživljanje v vloge.

Budilka v gozdu. Napisal James Krüss, prevedel Cene Vipotnik, izšla v knjižnici Čebelica, MK 1962.
Zelo primerna zgodba za srednjo skupino, ker se bo znanem realnem predmetu - budilki - zvrščajo živali, vsi govorijo. Ob tej zgodbi lahko kot novost posvetimo vso pozornost onomatopoetičnemu izražanju ob budilkinem tiktakanju: "Kaj pa še, kaj pa še", ki naj bo izraženo v strogem ritmu. V zgodbi srečujemo zopet uporabo dvojine, novi so tudi vljudnostni nagovori, na katere še posebej opozorimo otroke: "Ali ste...?" Konec v zgodbi ni posrečen, ker za predšolskega otroka ni smešen.

O goskici, ki se je učila peti. Napisal K. Hroch, prevedel dr. Fran Bradač, založba MK 1952. Ponatis v skriptih aktiva vzgojiteljic Maribor 1963: "Priročnik za področje jezikovne vzgoje". V prejšnji zgodbi se pojavlja onomatopoetično izražanje le pri osrednji figuri (budilki), pri tej zgodbi pa se vsi nastopajoči predstavljajo z onomatopoetičnimi besedami. Za dramatizacijo v srednji skupini je primerna tudi že na začetku leta, ker jo lahko zrežiramo tako, da so vsi otroci najprej vrane, ki učijo goskico peti, potem so vsi prepelice, nato vsi sove, vsi kukavice.

V zadnjih treh dramatizacijah smo torej stopnjevali sposobnost izražanja: pri št. 6 z gibi, pri št. 7 je glavna oseba predstavljena z onomatopoetičnimi besedami, ostali le z gibi, pri št. 8 se predstavljajo vsi z onomatopoetičnimi besedami in gibi.

Hankina igla. Napisala Janina Porazińska, prevedel Uroš Kraigher, izšlo v knjižnici "Čebelica" MK 1959. Osrednji lik je deklica, zato njena vloga ni težka, čeprav je dolga. Dialog se štirikrat ponovi. Ta zgodba, kot zadnja v vrsti zgodb, s katerimi smo postopoma razvijali sposobnosti, potrebne za dramatizacijo, je obenem prva prava dramatizacija. Jezikovno služi za bogatenje jezikovnega zaklada, ker se javlja obsežna skala glagolov: vbadala, tičala, stečem, pokažem, poskoči, migne, švigne, pograbi, oddrobi, zaklepeta se itd. Opis: "dolgo, tanko" vsebina tolmači kot iglo, deževnik, bilko, koreninico, smrekovo iglico - to pa lahko služi kot primer za razne slične govorne igre (iskanje izrazov, opisovanje predmetov in sl.), ki se jih igrajo otroci po tej zgodbi.

Tetka Vsevedka. Napisal Leopold Suhadolčan, v zbirki "Sejem na zelenem oblaku", izšlo v založbi Obzorja, 1958.

Zgodba omogoča improvizacijo, ker je prva polovica zgodbe le bogat opis, ki vzpodbuja k ponazarjanju lisičinega dela kot zdravnika. (Nataknila je velika očala, neznansko dolgo ogledovala bolnikov jezik, zmajevala z glavo, namazala rano, itd.) Bolnikov je lahko poljubno število in se vsi lahko pogovarjajo z "zdravnikom". Slog je sočen, bogat (: Tetka Vsevedka je ležala pri miru ko hlod, tetka Vsevedka je bila mrzla ko kamen. Nobene besede o smrti, ki otroka prizadene oziroma si jo ne zna predstavljati).

S t a r e j š a s k u p i n a

Razbita buča. Priredila Breda Zemljič, po francoski slikanici. Izšlo v skriptih aktiva vzgojiteljic, Maribor 1963: "Priročnik za področje jezikovne vzgoje". Zgodba je varianta prejšnjih pravljic: Deklica s piskrčkom, Rokavička. Poleg dialogov besedilo nakazuje dejanja: miška si ogleda bučo, si udobno uredi, prigrizuje semena in dremlje. Vsakič se miška obnaša drugače: pokuka skozi okence, pomoli skozi okno levi brk. Razlika med to in ostalimi, sličnimi pravljicami je v slogu: izbrani so manj znani izrazi: pridrobila, imenitna, sklenila, smuknila, udobno, prigrizovala itd. Več izrazov najdemo za isti predmet: bučo - imenitna, krasna, zelo lepa, odlična, dobra.

Poudarek je torej na bogatejšem jezikovnem izražanju (živali govore vsakikrat malo drugače. Tudi izražanje z gibi je v isti situaciji vsakikrat malo drugačno. To so značilnosti za dramatizacijo v starejši skupini.

Medved in deklica. Ruska narodna, priredila Meta Severjeva, izdala SVŠ v Ljubljani, založila DZS 1951. Ponatis v skriptih aktiva vzgojiteljic Maribor 1963: "Priročnik za področje jezikovne vzgoje".

Zgodba omogoča improvizacijo pri Mojcinih opravkih v medvedji hišici. Tudi odhod otrok v gozd po jagode, klicanje in vrnitev domov je lahko samostojen prizor (sličen ustvarjalni igri), kjer sodelujejo vsi otroci. Prizori z Mojco in medvedom omogočajo vzgojiteljici, da laže vpliva na vživljanje otrok v igro že v pripravah - ob zgodbah, kjer nastopa mnogo otrok je tako vplivanje skoraj nemogoče.

Kako so prihajale živalice k babici Zimi po toplo obleko.

Napisal M. Kalinovski, prevedel Lado Prek, izšlo v Cicibanu št. letnik.

Besedilo je enostavno, vzpodbuja pa k ponazarjanju: vsaka žival mora pokazati, kako jo zebe. Otroke lahko vzpodbudimo tudi k vljudnejšemu obnašanju do dobre babice Zime: vsaka žival prosi za toplejši kožuh, ob tem pa še pojasni, zakaj jo zebe: nekaterim zmanjkuje hrane, morajo si jo iskati, drugim je vdrl prepih v stanovanja, tretje preganjajo večje živali, druge spet je presenetil hiter prihod babice Zime itd. Slično kakor v prejšnji zgodbi deklica opravlja hišna dela, jih sedaj opravlja babica Zima - lahko tudi pometa in čisti pred hišo, obeša na streho ledene sveče, stresa snežinke, se pogovarja ali pleše z mrzlimi vetrovi in slično.

Tinkin zajček. Napisal Josip Ribičič, izšlo v Cicibanovi knjižnici, izdala MK 1954.

Pripovedna vsebina je za dramatiziranje v celoti sicer predolga, vendar je prav, da izbiramo dela domačih pisateljev in zato priredimo vsebino tako, da skrajšamo začetek (izpu-

stimo vojake) in končamo, ko se zajček srečno reši v hrastovo duplino, kjer najde svoje brate.

Slog je bogat: lisica laja, volk škrta z zobmi, renči, tuli, sova skovika, ptiči cvrčijo. Ob dramatizaciji se ti izrazi utrdijo in otroci jih sprejmejo v svoj aktivni besedni zaklad. Zgodba pomaga otrokom pri prehodu od pravljičnosti k realnosti: "Če si gozdna žival, moraš biti previden in oči moraš imeti povsod" - in pojasnjuje pojem "izdajalec".

Lisica Zvitorepka in boter volk. Izšlo v zbirki "Ukrajinske pravljice", izdala MK 1953 - prevedla Vera Brnčič.

Kakor pri zgodbi Medved in deklica, omogoča vsebina tudi tukaj vplivanje vzgojiteljice na vživljanje v vlogo pri lisici in volku (udi pri babici). Vsi otroci so lahko pastirčki, vozniki z ribami, vaščani, kjer improvizirajo. Vlogi lisice in volka sta izrazito nasprotni: lisica je hitra, bistra, jezava (ko zmerja, torej govori hitro, zadirčno, se obnaša kot klepetava branjevka) - volk je počasen, ubogljiv, lahkoveren. Zato lahko vzgojiteljica zrežira dramatizacijo tako, da pride do izraza smešnost v tem nasprotju. Ta zgodba naj otroke pripravi na dramatizacijo "Zajčkove hišice".

Zajčkova hišica. Ruska pravljica. Izšla v zbirki Pravljice o živalih, MK 1950. Ponatisa sta v zbirka SVŠ "Pesmi in pravljice za najmlajše", založila DZS 1951 in "Priročnik za področje jezikovne vzgoje", aktiva vzgojiteljic Maribor, 1963.

Zgodba zahteva 6 vlog, ki so vse izrazite, posebno, če je vzgojiteljica že prej posvečala dovolj pozornosti pri vzgoji izraznosti v kretnjah in glasovnem izražanju (lajanje psov je npr. lahko slično "taf, taf" - kakor je v originalu, lahko pa je tudi navaden hov-hov, ali pa "kev-kev" - če izraža jezo.

Če so otroci imeli priliko poslušati oglašanje različnih psov in ob različnih priložnostih, jim to ne bo težko. Slično je pri vseh drugih živalih. Zajčkovo jokanje na štoru je lahko zelo raznoliko, tudi ne smemo pozabiti na robček - zajček lahko med govorjenjem smrka, si briše nos, govori z jokavim glasom, vzdihuje, med govorom joka, ihti. Tudi lisičino izražanje naj bo vsakič drugačno, odvisno od tega, katera žival je pred vrati in kakšen je njen odnos do nje: lahko izraža prezir, vzvišenost, ravnodušnost, strah, zasmeh, izzivanje. Jasno je, da bomo tako visoko stopnjo izraznosti dosegli le, če je vzgojiteljica privzgajala otrokom sposobnosti za dramatizacijo - ne samo v starejši, ampak tudi že v srednji in celo v mlajši skupini.

Pravljica o mali Marjetici, zajčku, medvedu in zlati Pomladi.

Napisala Vida Brest, izšlo v Cicibanovi knjižnici, izdala MK 1951.

Zgodba je pisana v verzih - te v dramatizaciji govorimo, po smislu, v prozi. Kot novost lahko zadnji prizor (prihod Pomladi na travnik in v gozd) zrežiramo tako, da so vsi otroci cvetice, čebele, čmrlji in živali v gozdu. Ptice kot zbor spremljajo glasbo (harmoniko, kitaro, ali ustno harmoniko, ki jo igra vzgojiteljica, tudi otrok-šolar) z zvončki in nežnimi ropotuljami - živali plešejo. Cvetice lahko razporedimo na prizorišču v skupinice po 2, 3 ali 4, ki samo z glavicami majejo "v vetru" (po taktu), lahko pa tudi pojejo kakšno pesem. Ker so vloge nezahtevne, lahko vključimo otroke srednje in mlajše skupine ter jim damo za vodnike tiste otroke iz starejše skupine, ki še nimajo vlog. Na ta način lahko ponovimo to zgodbo za zaključno prireditev. Nujno pa je, da jo ob taki izvedbi in zasedbi izvedemo na prostem.

Mojca Pokrajculja. Koroška pripovedka po zapisu V. Mödendorferja, izšlo v knjižnici Čebelica, MK 1954.

Vse, kar smo doslej storili pri razvoju sposobnosti za dramatizacijo, lahko s to zgodbo uresničimo: vsaka od živali pozna eno od obrti, torej lahko res "dela", hišica daje dovolj možnosti za improvizacijo ustvarjalne igre "dom"; bližina gozda ter prihod živali k piskrčku dajejo možnost za tipičnost v hoji vsake živali, ki jo te lahko spremljajo tudi z bevskanjem, cviljenjem, mrmranjem itd. Jezikovno je slog slikovit, ob vsaki situaciji malo drugačen. Vzgojiteljica naj vzpodbuja otroke, da bodo tudi glasovno različni (npr. "Ovbe, ovbe" - glej str. 125-)

Palček Vseznalček. Napisala Breda Zemljič, izšlo v zbirki aktiva vzgojiteljic Maribor "Priročnik za področje jezikovne vzgoje v predšolski dobi" 1963.

Zgodba omogoča vključitev vseh otrok, ker palček na svojem potepanju srečuje mravlje, metulje, čebele, ki vse lahko nastopajo množično, ne posamič in lahko tudi zaplešejo vsaka svoj ples. Možno je, da zopet zaposlimo otroke vseh skupin in zrežiramo atraktivno točko za zaključno prireditev. Pri tem niso potrebne dolgočasne "skupne vaje", ker že ena "generalka" zadostuje. Uporabimo lahko plese, ki so jih otroci izvajali med letom pri ritmiki, posebno, če vključimo otroke srednje skupine. Kadar pa dramatizacijo uporabimo za prireditev, lahko njen konec poljubno razširimo: palček se hodi k zvončku pogovarjat, lahko se z njim igra besedne igre, besedne uganke - lahko pa se tudi z njim pogovarja o dogodkih v skupini, pohvali posebno prizadevne otroke, ali pograja nepravilnosti - saj palček Vseznalček ve vse.

Zgodba o dveh medvedkih. Napisala Alenka Gerlovič, izšlo v Cicibanu, letnik 1954/55, št. 3 - stran 34.

Zgodba na prisrčen in razumljiv način obravnava pojem: svoboda, ki si ga otroci sicer težko predstavljajo. Ob raznih obletnicah (vstaje, dneva borca in drugih) jo bomo prijetno vključili v načrt dela, ker je primerna za dramatizacijo na prostem. Vsebino razširimo tako, da se vse živali, ki so v zgodbi le omenjene, pogovarjajo dalj časa med seboj - ali pa, da medvedka, ko se znajdeta "v svobodi" v gozdu, srečujeta različne živali (ob srečanju se živali predstavljajo s pesmicami o sebi).

LUTKA

Pri uresničevanju smotrov kateregakoli vzgojnega področja ima lutka veliko vrednost. Prav posebno uporabna pa je za razvijanje in oblikovanje govora. Njen pomen je v tem, da je za otroke tako privlačna, da nedvomno aktivira vsakega otroka, bodisi da z lutko igra sam ali pa jo doživlja kot gledalec, ko jo posluša, ji odgovarja, se z njo pogovarja, pove ji pesmico, če lutka želi itd. Vse ji ustreže. Možnosti za govorno aktivnost otrok s pomočjo lutke so neizčrpne. Lutka izvabi besedo tudi manj sproščenim, nerodnim otrokom. Obrača se npr. neposredno na molčeče, ali govorno manj razvite, pa tudi druge otroke, da jih pritegne v razgovor. Zastavlja vprašanja ali odgovarja sama, pripoveduje, kaj se je zgodilo ali pove otrokom pravljico, popravlja napake, pove nove izraze itd. Izkušnje so pokazale, da si otrok z lahkoto zapomni ne le posamezne besede, temveč cele stavke, ki jih je govorila lutka. Čeprav jih včasih še ne razume v celoti, jih vnaša v svoj govor in šele po večkratni uporabi doume njihov pomen.

Otrokovo zanimanje za vse, kar je v zvezi z lutko, ter izredno pozornost pri poslušanju lahko spretna vzgojiteljica izkoristi, da neprisiljeno, toda učinkovito vpliva na govor. Tako npr. opozori lutka na čisto in pravilno izgovarjavo, ko popravlja in uči drugo, nerodno, ki ji dela govor težave. Malo pretiravanja daje igrici smešen ton, kar otroke zelo veseli, hkrati pa še bolj služi namenu, V dialog pritegneta lutki še poslušalce, da bi pomagali nerodni, ki "ne zna" ali "Ne more", da bi se domislili besede, boljšega izraza itd., ki se ga lutka sama "ne more" domisliti in podobno. Prav tako ni težko najti priložnosti za vajo v uporabljanju pravilnih slovničnih oblik - števila, sklonov, pridevniških stopenj in drugih. Razumljivo je, da lutka govori v lepem, knjižnem

jeziku, da otroci tudi ob tej dejavnosti doumejo in začutijo, kako govorimo lepo. Seveda pa se je treba pri sestavljanju besedil skrbno izogibati vsiljivemu poučevanju in piljenju otroškega govora.

Otrok pa je tudi igralec z lutko. Vživi se v vlogo lutke in igra, podobno, kot pri dramatizaciji. Sam si izmišlja besedilo, kakor mu ga narekuje vloga in igralna situacija. Glede na to lahko igranje z lutko vrednotimo kakor dramatizacijo. Morda je celo otroku laže govoriti, če je s preprosto lutko v roki "skrit" za zaslonom ali odrom in je pozoren samo na besedilo oziroma govor, saj se mu ni treba hkrati gibati, kakor pri dramatizaciji. Drugače pa je z lutkami, ki zahtevajo večjo ročno spretnost. Igrajo jih kvečjemu starejši otroci, sicer pa le vzgojiteljice.

Nekaj izkušenj iz vzgojne prakse.

Utrjevanje pravilnih predstav in pojmov o določeni osebi, živali ali predmetu. Npr.: V raznih lutkovnih igricah otroci spoznajo razne živali. Pri individualni zaposlitvi dobi vsak otrok svojo lutko. Sam sede na tla, lutko pa dvigne nad mizico, nato posamezni otroci kratko podajo značilnosti posamezne lutke. Npr.: lutka psiček: hov, hov, hov, čuvam hišico "tatov". Lutka račka: ga, ga, ga, pri potočku sem doma.

Prvič bodo otroci nerodni, a sčasoma bodo prav posrečeno poudarjali značilnosti svoje lutke. Nekateri postanejo izredno i z n a j d l j i v i v izražanju.

Odpravljanje govornih napak. Npr.: Vzgojiteljica je opazila, da neki otrok nepravilno ali težko izgovarja glas "ž". Pri individualni zaposlitvi vzame lutko žabico in lutka začne razgovor s tem otrokom. V veselem tonu pripoveduje otroku, da je žabica, ki živi v mladi in ima rada otroke itd. Slednjič vpra-

ša: Kako mi je ime? Sedaj pa mi povej še kakšno besedo, ki se začne z "ž" /žaga, želod, žoga itd./. Nekaj besed pove otrok, nekaj pa lutka. Otrok ponovi za njo. Tako se otrok v igri n e p r i s i l j e n o in na p r i j e t e n način vadi pravilne izgovorjave.

Lahko pa postopamo drugače: z lutko posnemamo in ponavljamo posamezne zvoke in šume, ki jih slišimo v naravi.

Navajanje na pravilno in samostojno izražanje. Lutka želi, da ji otroci v vseh slučajih odgovarjajo ali pripovedujejo v l e p i h, c e l i h stavkih. Če ne gre, otroku pomaga in ga navaja na to.

Navajanje na kulturno izražanje. Npr.: Vzgojiteljica redno opozarja otroke, naj se oglašajo s "prosim" in ne s "kaj". Pri nekaterih opozarjanje ne učinkuje. Vzgojiteljica se poslužuje lutke, ki v p r i s r č n i h oblikah posreduje otroku pravilne izraze.

Lutkovne igre. Lutkovne igre so otrokom posebno pri srcu. Planirano imamo za vsak mesec po eno lutkovno igrico. Ker pa so želje otrok po igricah zelo velike, zaigramo včasih po dve ali celo tri igrice mesečno. Lutkovne igrice, ki jih izdajajo razne založbe, so za majhne otroke predolge in težko razumljive. Zato jih prosto skrajšamo in poenostavimo. Velikokrat pa zaigramo prizorčke iz vsakdanjega življenja, iz bližnje in daljne okolice v povezavi z ostalo vsebino in z letnimi časi. Največkrat d r a m a t i z i r a m o pravljice, prav tako v povezavi z ostalim vzgojnim delom. Najraje pa imamo zgodbe v katerih nastopajo živali.

Razgovori. Tu pridejo v poštev n a j r a z l i č n e j š i razgovori kot so npr.: pogovori o nedeljskih doživljajih, o sprehodu v naravi, o poti v vrtec itd. Kadar obravnavamo kak-

šno žival, ista nastopi in sama vodi razgovor o sebi, česar otroci ne povedo, ona dopolni. Prav tako ravnamo pri obravnavi raznih obrti in poklicev. Lutko uporabljamo tudi v skupinskih razgovorih o kulturnih - higienskih navadah.

Ni nujno, da vodi lutka ves razgovor. Lahko vodi razgovor v začetku, v sredini ali na zaključku, kadar pač želimo poudariti posamezne dele razgovora. Včasih nastopajo v razgovorih po dve ali več lutk.

Pravljice. Posebno napeto vzdušje pri pripovedovanju pravljice dosežemo, ako jo pripovedujemo z lutko. Tukaj se lahko poslužujemo v e č n a č i n o v.

Pravljico lahko pripoveduje določena lutka /Pavliha, babica, deklica itd./ ali pa pravljico pripoveduje vzgojiteljica, pri vrhuncu razpleta pa nastopijo lutke, ali pa lutke zaključijo pravljico v drastičen konec.

Deklamacije. Da ni učenje in utrjevanje deklamacije predolgočasno, pogostokrat poživimo to delo z lutkami. Teh pa ne uporabljamo le pri deklamacijah, kjer nastopajo živa bitja, temveč tudi p r i a b s t r a k t n i h pojmih npr.: "Jesen", "Veter", "Pomlad" itd.

Npr.: pesem "Žabica", tu se pogovarjata fantek in žabica. To sta lahko dve lutki, ali pa je fantek otrok, lutka pa samo žabica.

Pri pesmici "Veter" nastopa lutka, ki predstavlja veter. Ta pripoveduje o sebi ter s kretnjami in glasom nakaže, kako pripogiba drevesa, meče na tla klobuke, vdira v hiše, odpira okna in vrata. Nato pozove otroke, naj še oni povedo pesmico o njem. Če ne bo šlo, jim bo pomagal. Po potrebi pesmico ponavlja. Slednjič deklamirajo vsi: lutka in otroci. Pripominjamo

pa, da je treba izdelati primerno lutko, ki naj vzbudi pri otrocih predstavo vetra /napeta lica z velikimi odprtimi ustnicami v obliki šobe, dolgimi sivimi lasmi, oblečen v zelo široko sivo pelerino, pod katero gibljejo prsti/.

Uganke. Uganke imajo otroci zelo radi. Posebno prisrčen in življenjski odnos ustvarimo z lutko. Opazili smo, da ustvarimo izredno razpoloženje, če pripovedujejo uganke lutke, ki so istočasno rešitev uganke.

Npr.: Ježek je pripovedoval uganko: "Iglice imam, pa šivati ne znam. Kaj je to?" Otroci, ki so uganili, so vzkliknili: "Ježek, to si pa ti!" Ježek je na to primerno reagiral in nagradil otroke s pohvalo. Tistega, ki je prvi uganil, je pobožal.

Dramatizacija. Pri dramatizacijah je lutka otroku soigralec ali pa gledalec. Pogostokrat jih s p o d b u j a k samostojnejšemu igranju zlasti pri boječih otrocih. Lutka lahko prevzame tudi vodstvo dramatizacije.

Didaktične igre. Pri didaktičnih igrah uporabljamo lutke zlasti pri igrah za utrjevanje barv, pri igrah, s katerimi odpravljamo govorne napake, pri utrjevanju predstav o osebah in živalih.

Otrok z lutko. Otrok z lutko ponavlja vsebine iz naše redne jezikovne vzgoje in sicer skupinsko ali posamezno;

a/ igra igrice in pravljice, ki jih je že slišal oziroma videl, samostojno po spominu in fantaziji;
b/ deklamira;
c/ lutka sprašuje uganke;
d/ samostojno prikazuje življenje ali posamezne dogodke z doma, s ceste, z igrišča, iz vrtca itd.
To so našim otrokom najljubše zaposlitve.

Naša izkušnja

nam je pokazala, da z lutko pripeljemo predšolskega otroka do sproščenega, vezanega, oplemenitenega govora. Velika pridobitev pa je še, da postanejo predšolski otroci s a m o z a v e s t n i v vedenju in govoru, kar velja posebno za plahe otroke.

Navedli smo le skopi del dela vzgojitelja in otroka z lutko. Možnosti za čim pestrejši potek jezikovne vzgoje s pomočjo lutke je mnogo. Tu je pač potrebna vsestranska v z g o j i t e l j e v a i z n a j d l j i v o s t in ne v majhni meri velika prizadevnost in ljubezen do dela z lutkami in otroki.

Seveda je potrebno imeti v ta namen p r e c e j lutk. To naj vzgojiteljice nikar ne plaši. Saj je najpreprostejša lutka boljša kot nobena. Vzgojiteljice pa si lahko pri svojih kolegicah, ki to že znajo, ogledajo, kako se delajo lutke na najpreprostejši način. V nekaterih ustanovah imajo okoli štirideset lutk, ki smo jih vzgojiteljice same izdelale. Te so jim ogromen pripomoček pri delu.

Najprimernejše so ročne lutke, ker so najpreprostejše in najbolj dostopne in nazadnje tudi najcenejše. Prilagodimo jih lahko vsaki starostni stopnji. Otrok se v igri z ročno lutko čuti popolnoma sproščenega tudi zato, ker je lutka poleg privlačnosti tudi snovno prijetna, lahka in trdna.

Tekste za igre z lutkami izbirajo, prirejajo ali sestavljajo vzgojiteljice same po kriterijih, ki veljajo tudi za tekste, ki jih pripovedujemo in dramatiziramo.

Primerne tekste prinaša revija "Lutka", ki jo izdaja "Prosvetni servis" Ljubljana, Miklošičeva 7.

IGRA

V igri, ki je otrokova osnovna življenjska dejavnost, so bogate možnosti za razvoj in oblikovanje govora. Otrok z govorom izraža, kar v igri doživlja. Govori sam sebi ali svojim igračam ter soigralcem. Pri tem ponavlja znane besede, vprašuje po novih, ki jih v igri potrebuje ali si jih izmišlja, da bi poimenoval, kar mu igra odkriva. Rad pripoveduje o tem, kar se v igri dogaja v resnici ali otrokovi domišljiji. V tej aktivnosti pa govorno napreduje. H govoru ga še posebno spodbujajo želje, da bi se igral z drugimi, da bi se sporazumeval v skupni igri. Vzgojna praksa kaže, da spregovorijo v igri tudi molčeči otroci, ki se drugače težko sprostijo, da bi govorili. "Raziskave nekaterih sovjetskih psihologov (zlasti Leontjeva) so pokazale, da si 4-6 letni otrok pri ustvarjalnih igrah z vlogami zapomni dvakrat toliko besed kot izven igralne situacije" (dr. L. Žlebnik: Psihologija otroka in mladostnika II. del, str. 203).

Med oblikami in načini, s katerimi v predšolski vzgojni praksi načrtno razvijamo in oblikujemo govor, imajo igre posebno visoko vrednost. Igra je otroku najbližji, najbolj neposreden in nevsiljiv način načrtnega smotrnega vplivanja na govor. Otrok se igra po naravni potrebi. Če ga igra zanima, se igra rad. Njegova čustvena in miselna dejavnost sta v igri mnogo bolj intenzivni kakor drugače. Aktivnost pa je pogoj in osnova vsega vzgojnega vplivanja, tudi v razvoju govora. Zato v predšolskih vzgojnih zavodih omogočamo otrokom čimveč spontanih individualnih in skupinskih iger, da bi otroci v najrazličnejših igralnih situacijah vpraševali, odgovarjali, pripovedovali. Vzgojiteljica uporablja igro tudi kot metodo za dosego smotrov v razvoju govora.

Analiza naše vzgojne prakse odkriva bogastvo raznovrstnih iger. Za razvoj govora pa se kot metoda najpogosteje uporablja didaktične igre ali igre s pravili ter njim podobne ustvarjalne igre oz. igre z vlogami.

Izkustva vzgojne prakse o uporabi didaktičnih in njim podobnih iger za razvoj in oblikovanje govora.

Nenavadno je, da obravnavamo didaktične igre samo z vidika govornega razvoja, ko so prav te vrste iger namenjene pospeševanju umskega razvoja nasploh, ne pa samo govornega. Natančneje jih bomo osvetlili prav zaradi njihove izredne vrednosti in široke uporabnosti pri razvoju govora.

Znano je, da naloga didaktične igre vselej zbudi otrokovo umsko dejavnost. Otrok npr. opazuje, posluša, je pozoren, primerja, izbira, sklepa, ugotavlja značilnosti, si nekaj zapomni itd. Miselna dejavnost pa je temelj govora. Otrok z govorom misel izrazi ali pa jo zbudi. V nalogah, ki jih otroku zastavljamo v didaktičnih igrah, sta mišljenje in govor nedeljiva. Zato tudi v vzgojni praksi ne razlikujemo iger po smotrih psiholoških aktivnosti za razvijanje govora, saj uresničujemo hkrati obojne. Čeprav so smotri razvoja mišljenja pri didaktičnih igrah v ospredju, ima prav vsaka igra tudi večji ali manjši vpliv na govor, če vzgojiteljica igro pripravi in vodi tako, da reševanje naloge aktivira tudi otrokov govor. Praksa sicer kaže, da vzgojiteljice in z njimi tudi otroci marsikdaj zanemarjajo govorno plat igre, npr. kadar tekmovalna vnema otroke zavede v površen govor. Da bi nalogo hitreje rešili, zlasti če pravila to zahtevajo, si pomagajo in odgovarjajo z rokami, izražajo se samo s posameznimi besedami, čeprav bi svoje misli že znali povezati v stavek; poenostavijo, kar bi že lahko povedali natančneje, z izbranimi izrazi, v bogatejšem jeziku. Mlajšim otrokom pa

dela govor težave, saj še niso sposobni hitro povezati predstavo in besedo in potrebujejo več časa, da nalogo rešijo. Vzgojiteljica, ki površnost prezre ali dopusti, ki ne odmerja časa za rešitev naloge v skladu z otrokovimi govornimi sposobnostmi, zapravi del vzgojne vrednosti didaktične igre. Čeprav vzgojiteljica izbira igro zaradi nekega drugega smotra, pa izkoristi celotno vzgojno vrednost igre le, če stalno skrbno pazi, da so tudi govorne možnosti v igri polno in pravilno izkoriščene.

Vzgojiteljice pa izbirajo med didaktičnimi igrami nekatere predvsem zaradi razvoja in oblikovanja govora. Poslužujejo se jih zavoljo naslednjih dobrih izkušenj.

Didaktično načelo ponavljanja zahteva tudi v razvoju govora pogosto obnavljanje, utrjevanje, preverjanje ipd. Z uporabo didaktičnih iger pa daje vzgojiteljica za ponavljanje potrebnim vajam zanimivo privlačno vsebino. Enake ali podobne naloge sprejema otrok v najrazličnejših variantah, uporablja v igri raznovrstne pripomočke, ki ga zanimajo in privlačijo, zato vaje niso niti vsiljive, niti utrujajoče. Otroci se radi igrajo, v igri pa se vadijo. Pri tem jih motivira še zadovoljstvo ob uspešni rešitvi naloge, nagrada, zmaga, pohvala. Pravila dajejo igri večjo težo in pomembnost, zato pa uspešna rešitev naloge ne zbuja otrokom le zadovoljstva in veselja, temveč tudi ponos in jih podpira v samozavestnem in samostojnem govoru. Če so otroci zainteresirani za pravilno rešitev naloge, sprejmejo pravila prostovoljno, s tem pa tudi obvezo, da bodo disciplinirano sodelovali. Za pravilno rešitev naloge se potrudijo. Starejši otroci se navajajo, da so kritični tudi v govoru. Skrbno pazijo na pravilnost svojih odgovorov, poslušajo druge, ocenjujejo sebe in druge. Popravljanje govornih napak sprejme otrok kot vzgojiteljičino

p o m o č k pravilni rešitvi naloge. Otrokov pogum torej ne more biti prizadet, čeprav ga vzgojiteljica otroka kdaj prekine ali popravlja. Osrednjega pomena pa je, da so vsi otroci aktivni, da sodelujejo, da pride vsak na vrsto. Tudi boječi, manj sproščeni otroci se nalog ne izogibajo. Spretna vzgojiteljica pa vodi igro tako, da rešuje otrok ali prav njemu namenjeno nalogo, če je to potrebno, ali katerokoli, ali pa izbere naloge, ob katerih vadi vsa skupina. Tako vzgojiteljica načrtno in smotrno pospešuje razvoj govora pri posameznem otroku ali pri vsej skupini. Didaktična igra ji še omogoča hitro in zanesljivo kontrolo uspehov, ki jih je dosegla in s tem tudi kontrolo lastnega dela. Tako se hitro prepriča npr. ali so otroci osvojili nove izraze za predstave in pojme, ki jim jih je posredovala, ali jih pravilno razumejo in ali jih znajo tudi uporabiti. Vzgojiteljica lahko večkrat in na več načinov preveri, ali se skladno povečuje otrokov predstavni in pojmovni obseg ter besedni zaklad, ali se sposobnosti mišljenja prelivajo v otrokov aktivni govor. In končno so te vrste didaktičnih iger še zelo primerna oblika združevanja otrok h kolektivnim dejavnostim.

Igre za razvoj in oblikovanje govora sestavijo vzgojiteljice same po znanih vzorcih didaktičnih iger. V njih se zrcali vzgojiteljičina domiselnost in strokovna usposobljenost.

Otroci rešujejo naloge ob neposrednem zaznavanju, pri opazovanju predmetov, pojavov in dejavnosti, ob uporabi najrazličnejših didaktičnih ponazoril, ki jim aktivirajo mišljenje ter jih usmerjajo k rešitvi naloge. Raznovrstne lutke, slike, parne slike, loto, domine, razne sestavljanke, čarobna vrečka in drugo so nepogrešljiva sredstva didaktičnih iger za razvoj govora. Vzgojiteljica si lahko nabavi le redkokatera pomagala, največ si jih mora sama izdelati. Marsikatera nova zamisel zahteva, da izpopolni svojo zbirko sredstev bodisi z no-

vimi značkami, slikami, elementi za upodabljanje s flanelografom itd. S prav drobnimi spremembami ali dopolnitvami lahko zbudi interes tudi za sredstva, ki so se jih otroci prej že naveličali ali ki jih poznajo tako dobro, da se jim za rešitev naloge sploh ni več treba potruditi. Zbirka didaktičnih sredstev ne more biti nikoli dokončna; po obliki in vsebini spremlja življenje otrok v oddelku.

Otroci rešujejo naloge tudi brez ponazoril, po svojem znanju oziroma izkušnjah, na osnovi poprejšnjega opazovanja, po nakazanih značilnostih ipd. V to vrsto iger sodijo preproste uganke, ki jih imajo otroci zelo radi.

Med različnimi variantami, ki jih vzgojiteljice načrtujejo kot didaktične igre, pa je marsikatera poenostavljena na stopnjo vaje. To se zgodi, če vzgojiteljica postavi nalogo, ne pa hkrati tudi pravil, ki so bistveni element didaktične igre. Pravila natančno določajo pogoje, v katerih je rešitev veljavna. Npr. dopuščajo predmet otipati, ne pa ga pogledati, določajo trajanje in način opazovanja, čas za rešitev, vrstni red reševanja, zahtevajo ali prepovedujejo rabo določenih izrazov, gibov ipd. Pravila so važna. Ne le zaradi večje privlačnosti, temveč zato, ker z njimi vzgojiteljica usmerja igro k postavljenemu smotru.

Pri izmišljanju nalog in določanju pravil, pa vzgojiteljica predvidi tudi igralni postopek ali potek igre. Vnaprej si zamisli, kako bo zbudila zanimanje, kako bo obrazložila nalogo in pravila, katera sredstva bo pripravila, kako razvrstila otroke, kako bo vodila igro, ali kakšno vlogo bo v igri prevzela sama. Izkušnje kažejo, da zbujanje zanimanja za igro ne dela težav, saj zadošča včasih že samo povabilo k igri, drobna uvodna zgodbica, privlačna nova igralna sredstva. Vprašanje pa je, kako zanimanje ohraniti do konca, kako si zagoto-

viti sodelovanje vse dotlej, da so vsi na vrsti ali pa da lahko ugotovijo dokončni rezultat igre, kar velja zlasti za starejše otroke. Dobro je pripravljena igra, če so otrokom naloge, pravila in potek igre povsem razumljiva. Z novinci ali ob uvajanju novega načina didaktične igre vzgojiteljica poskusi, kako bo igra potekala. Otrokom dovoli, da si dodobra ogledajo, kar bodo v igri uporabljali, če sevedа da pravila igre to dopuščajo. Sredstva ne smejo pritegniti otroške pozornosti med potekom igre bolj kot vsebina igre. Če se otroci npr. zagledajo v značke, ki so jih dobili, zgubijo stik z dogajanjem v igri. Važno je tudi, da vzgojiteljica premišljeno razporedi otroke v prostoru, da je igralna skupina pregledna in strnjena vse do konca igre. Pozorna je na to, ali govorijo posamezni otroci dovolj glasno, da jih vsi slišijo in tako dobijo pobude za sodelovanje. Spodbuja jih, da se zanimajo za odgovore drugih tudi potem, ko so bili sami že na vrsti. Otroke pritegne k pripravi igre, morda tudi k pripravi nekaterih igralnih pripomočkov, k ocenjevanju poteka igre ter uspehov in razdelitvi nagrad.

Posebno važno pa je, da pri izbiri nalog, pravil in organizacije igre upoštevamo starostno stopnjo ter zmogljivosti otrok, ki se igrajo. Podobne igre se po težavnosti nalog med oddelki močno razlikujejo. Mlajši otroci npr. predmete samo poimenujejo, ali označujejo samo dejavnost, samo lastnosti; kasneje predmet opišejo širše, pozorni so že na več lastnosti npr. na obliko, barvo, velikost; poskusijo predmet primerjati z drugimi podobnimi, nasprotnimi predmeti, povedo uporabnost predmeta ali spletejo iz opazovanih elementov celo zgodbico. Npr.: Ko otroci poimenujejo pojave v letnih časih, se omejimo najprej na dva, in sicer na zaporedna pomlad - poletje, ali nasprotna zima - poletje; nato šele zastavljamo naloge, ki obsegajo izraze za pojave v vseh letnih časih.
Trajanje igre ne sme presegati sposobnosti za namerno pozor-

nost in koncentracijo. V oddelku mlajših otrok didaktična igra ne traja dalj kot lo minut. Postopno pa se podaljšuje tako, da se starejši otroci igrajo tudi že do 3o minut. Predvideti je treba čas za rešitev naloge. Vzgojiteljica dovoli mlajšim otrokom daljši čas za premislek kakor starejšim, toda spodbuja jih, da bi nalogo hitreje rešili. Kdaj pa kdaj predvidi posebne naloge za h i t r o reševanje. Prelahko zastavljene naloge bo vzgojiteljica zaostrila že med potekom igre. Npr. skrajšala bo čas za premislek, ali bo nalogo razširila in kombinirala. Ni dobro, če vse naloge formulira kot vprašanja, s katerimi polaga otroku odgovor na jezik. Naloga naj spodbudi otroka, da bo sam iskal in našel pravilno rešitev.

Analiza nalog kaže na silno velik obseg in raznovrstnost smotrov govorne vzgoje, ki jih vzgojiteljice uspešno uresničujejo z didaktičnimi igrami.

Z njimi razširjajo in utrjujejo otrokom besedni zaklad. V ta namen jim zastavljajo naloge, da bi otroci poimenovali, kar zaznavajo, kar si predstavljajo, ali pa poiskali danemo izrazu odgovarjajoči predmet. S pravilnim odgovorom ali rešitvijo naloge dokažejo, da jim je beseda vzbudila odgovarjajočo predstavo oziroma da znajo predstavo ali pojem poimenovati. Z nalogami vzgojiteljica preizkuša, ali so otroci dojeli pomen besede ali če pojmujejo pravilno, kar si predstavljajo. Zato se v nalogah ne omejuje le na vprašanja: "Kaj je....?", temveč "Kakšno je!", "Čemu služi?", "Kaj je podobno, nasprotno po obliki, barvi, uporabnosti...?", "V katero celoto ali skupino nekaj spada?", "Kaj spada k določenemu predmetu?". Tako otroci pridobijo nove izraze in se vadijo v pravilnem poimenovanju tega, kar razumejo. Ko spoznajo istovrstne predmete, si zapomnijo zanje skupna imena, npr. igrače, vozila,

ali pa razčlenjujejo pojme oz. skupna imena. Poimenujejo lastnosti predmetov in jih npr. primerjajo z lastnostmi podobnih ali drugačnih predmetov (npr. sladka pomaranča, kisla limona); iščejo podobne in nasprotne lastnosti. Naloge jih usmerijo, da opazujejo, kaj kdo dela, kako se giblje ter da poimenujejo dejavnosti. Primerjajo raznovrstne dejavnosti in se vadijo v natančnem izražanju in pestrem govoru. Npr. opazujejo gibanje različnih živali in povedo, da skačejo, tečejo, skakljajo, se plazijo itd. Bogatijo si jezik z novimi besednimi vrstami, z glagoli, pridevniki, prislovi... ne da bi besedne vrste poimenovali. Npr.: Na osnovi slike poiščejo čim več odgovorov na vprašanja "čigav", "kakšen", "kje", "kam", "kdaj", "kako", "zakaj".

Z didaktičnimi igrami vadimo otroke oblikovati misel v stavke in razumevati v stavku izraženo misel. Starejši otroci npr. iščejo smiselne zveze med predstavami npr. hiša - gnezdo in jih povedo s stavkom "Lastovica si je zgradila gnezdo pod streho". Ko opisujejo predmete, pojave in dejavnosti, oblikujejo najprej proste stavke, ki jih kasneje razširjajo. Seveda mora vzgojiteljica pri tem paziti, da jih oblikujejo preprosto, toda smiselno, da jasno povedo svojo misel. Zahtevnejše zgodbice, sestavljanje zgodbice po danih elementih, npr. cvetica - sonce - metuljček. Dobra vaja v smiselnem govoru d o p o l n j e v a n j e in p o p r a v l j a n j e začetih stavkov ali nesmiselnih stavkov. Podobne so naloge v pripovedovanju oz. opisovanju določenih dogajanj, npr. "Kdo ne bo ničesar pozabil, ničesar izpustil?". Otroci so primorani paziti na v r s t n i r e d dogajanja ter na b i s t v e n i deldogajanja.

Med igre, ki jih vzgojiteljice izbirajo zaradi razvoja govora, sodijo tudi igre za razvijanje sluha in vaje v poslušanju, ki jih sicer programirajo tudi v okviru glasbene vzgoje.

Naloge zahtevajo, da otroci po slušnih zaznavah ugotavljajo preproste zvoke in glasove, poslušajo in ugotavljajo, od kod glasovi prihajajo, kako se izgubljajo in približujejo, kako naraščajo in pojemajo. Vadijo se razlikovati med podobnimi in istovrstnimi zvoki, npr. brnenje, ropotanje različnih vozil, prepoznavanje oseb po glasu... Poskušajo po slušnih zaznavah ugotoviti, kaj se nekje dogaja, in o tem pripovedujejo. Ali pa naloga zahteva, da pozorno poslušajo, ker v igri treba ponoviti ali nekaj dalje sporočiti, kar je otrok slišal. Navajajo se vztrajno poslušati, poslušati do konca, ker je treba v igri uporabiti zadnjo besedo, če je npr. zadnja beseda začetna beseda nove misli. Te vrste iger je treba pripraviti tako, da se čas namernega usmerjenega poslušanja podaljšuje, da otroci pri poslušanju premagujejo razne motnje, da poslušajo vsi hkrati in se pri tem ne motijo, da si zapomnijo, kar so slišali, da poskušajo razumeti in ponoviti, kar so slišali, da reagirajo na nesmisle, ki so jih slišali itd. Vsebino teh iger nakazujejo tele naloge: "Kdo se oglaša?", "Kaj igram?", "Kdo te je poklical?", "Iščemo budilko", "Slepi muzikant", "Kdo več sliši?", "Telefon", "Prepovedane besede", "Kaj se dogaja?", "Narobe svet", "Leti-leti", "Pripoveduj dalje".

Z didaktičnimi igrami lahko vzgojiteljica navaja otroke tudi k pravilnemu dihanju, npr. "Pihanje kosmiča vate", ter k jasnemu, razumljivemu izgovarjanju glasov, besed in stavkov. Teh iger se poslužuje zlasti, če imajo otroci težave z izgovarjavo. Otroci prisluhnejo n a r a v n i m glasovom in posnemajo oglašanje živali; poslušajo ropote, šume, zvoke, ki jih povzročajo npr. vozila, stroji itd., posnemajo jih in ugotavljajo, kaj slišijo. Vrednost teh iger povečujemo, če otroci ne posnemajo samo glasu, temveč uprizarjajo npr. čebele, žabe, vlak itd.

Prisluhnejo pa otroci tudi l a s t n i govorici, da bi slišali določene glasove ali zloge, in sicer na začetku, v sredi in na koncu besede. Iščejo zahtevane besede v izrečenem stavku, tvorijo besede po danih zlogih ali glasovih (npr. lo-vec, lo-nec, mi-lo ...). Iščejo podobne besede npr. vrt - prt - krt, roža -koža, most - gozd; iščejo enake besede z različnim pomenom, npr. list papirja in list na veji. Besede si tudi sami izmišljajo ali iščejo rime določenim besedam npr. Peter - veter...; tvorijo nove besede po smiselni zvezi npr. lisica - tatica... Pri tem otroci radi tvorijo nesmisle in jih brez konca in kraja ponavljajo. Ponavljanje besedil z izrazitim ritmom in rimo, čeprav nesmislov, se poslužujejo vzgojiteljice pogosto, ker z njimi odlično urijo otroški govorni aparat. Sovjetski psiholog Eljkonjin v poglavju o "Razvoju govora" (Psihologija pretskolskog deteta; prevod bibl. Savremena nastava) opozarja na upoštevanja vredno vzgojno pomembnost takih besednih iger. Te vaje povezujemo z gibalnimi igrami, kjer se besedila še in še ponavljajo, ali pa se začenjajo z izštevankami itd. Izštevanke so dobra vaja za govorni aparat. Naj pri tem naglasimo, da morajo otroci besedilo razumeti!

V didaktične naloge vključujejo vzgojiteljice tudi vaje za slovnično pravilno oblikovanje jezika. V poštev pride zlasti tvorjenje števil, npr. dvojine, ki dela otrokom težave, uporaba šestega sklona, spola, zaimkov itd.

Didaktična igra je nevsiljiva oblika za odpravljanje popačenk, če naloga zahteva od otroka uporabo pravilnega knjižnega izraza.

Pozornost zasluži še posebna skupina nalog, s katerimi si vzgojiteljice prizadevajo navajati otroke k sproščenemu , samostojnemu in organiziranemu govoru. Ta vrsta iger je zelo

podobna ustvarjalnim igram z vlogami. Naloge zahtevajo npr., da prevzame otrok neko vlogo, npr. vlogo prodajalca, ki prodaja in hvali svoje blago, vlogo radijskega napovedovalca, telefonista, zdravnika v ambulanti, igralca v gledališču itd. Važno v nalogi je, da se otrok p r a v o č a s n o vključi v igro npr. napovedovalec na dogovorjeni signal, da sproščeno govori, da posluša druge, ki so bili pred njim na vrsti, npr. v igri "Pokaži kaj znaš" in podobnih, da se izraža z izbranimi besedami, da izraža v govoru tudi svoja čustva. V teh igrah nastopajo otroci pred gledalci oziroma poslušalci pa se navajajo poslušati tudi sami sebe, da so kritični do svojega govora kakor tudi do govora drugih. Manj samostojni in manj domiselni otroci radi ponavljajo, kar so že povedali zgovornejši pred njimi, zato jih spodbujamo, da bi bili izvirni. Te vrste iger izbira vzgojiteljica predvsem za starejše otroke, ki so že kritični, v govoru že izurjeni, bolj sproščeni in samozavestni. Vsebino iger nakazujejo tile in njim podobni naslovi: "Pokaži kaj znaš", "Naše gledališče", "Prodajalec časnikov", "Kdo več ve", "Vremenske napovedi" itd.

Igre z nakazanimi smotri in nalogami so razširjene v najrazličnejših variantah. Nekatere navajamo kot primerne in kot pobudo za izmišljanje novih.

Igra: "Kje in kaj se dogaja?"

Smoter: pazlivo poslušanje, pojmi blizu, daleč, vaja v pripovedovanju.

Začnemo vedno na prostem, na sprehodih, kjer je za poslušanje glasov nešteto možnosti.

Potek:

a/ Kaj slišimo tu prav blizu nas? - Morda nič, mogoče le šelestenje listja /tega otroci ne slišijo, če jih ne opozorimo, da so tiho in poslušajo/.

b/ Ugotavljamo, kaj slišimo od daleč. Tudi pogled se nam upre tja bolj daleč. Morda vidimo avto po cesti, ali ga tudi slišimo? Zakaj ne? Ga bomo slišali?

c/ Kaj slišimo na kmetiji? Po možnosti se ustavimo kje blizu. Tu ne smemo posnemati z našim glasom, ker bi gotovo zmotili glasove v naravi.

d/ V vrtcu pa bomo ob obnavljanju vtisov ali pripovedovanju zgodbice posnemali, kar smo slišali zunaj; posnemali bomo vsi hkrati, pa tudi posamezniki.

e/ Posamezniki - predvsem tisti, ki imajo kake motnje v govoru, posnemajo živalske glasove večkrat pri individualni zaposlitvi.

f/ Bratec se igra: Otrok ima zavezane oči, lahko tudi dva ali trije. Povedati morajo, kaj slišijo /hojo, stopicanje, korakanje, trganje papirja, kozarec je padel itd./.

g/ Otrok ima zavezane oči. Posluša in ugotavlja, kaj se dogaja, nato to pove v zgodbici. Npr.: Slišal je: tek otroka, prevrne se stol, padec kozarca, jok. Otrok mora, kar je slišal, povedati v zgodbici: "Pritekel je bratec. Prevrnil je stol. Ubil je kozarec. Bal se je mame, zato je zajokal."
Ali: Korakanje, lajanje psa, tek otrok, padec, smeh.Otrok pripoveduje: "Po vasi korakajo otroci ali vojaki, Za njimi teče psiček in laja. Nato tečejo še otroci. Eden pade, drugi se smejejo."

Opomba: Za začetek vzamemo le dve, največ tri dogajanja, ker si jih otroci ne zapomnijo. Lahko jim začetek zgodbice nakažemo mi, da jim je laže.

h/ To igrico lahko tudi obrnemo. Vzgojiteljica pove zgodbo. Otroci poslušajo, nato posnemajo posamezne glasove po vrsti, kot so slišali in razumeli. Smoter je zato razvijanje pomnjenja.

Igra: "Dospel je vlak natovorjen z..."

Smoter: bogatenje besednega zaklada, utrjevanje pojmov itd. To igrico bomo lahko igrali, ko so si otroci že osvojili pojme oziroma skupna imena "zelenjava", "sadje".

Potek:

Vzgojiteljica govori: "Dospel je vlak natovorjen z zelenjavo."

a/ Otroci morajo našteti, kaj je pripeljal. Pri tej prvi igri se omejimo le na naštevanje stvari, ki spadajo pod določeno skupno ime, ker si navadno utrjujemo pojme.

b/ Ko že igramo drugič, pa si postavim za smoter oblikovanje pravilnih stavkov. Tako morajo otroci na vzgojiteljičin stavek: "Na postajo je pripeljal vlak natovorjen z zelenjavo" odgovoriti z daljšim stavkom. Npr. "Solato bo odpeljal sosed z vozom v trgovino. Korenje bo Tone z avtom odpeljal v kmetijsko zadrugo itd." Opozoriti moramo otroke, da ne ponavljajo, ampak, da pove vsak nekaj drugega.

Igra: "Metuljčki in cvetke"

Smoter: Pravilno poimenovanje barv.
Izvajamo jo, ko utrjujemo določene barve, in za sprostitev govora.

Potek:

a/ Nekaterim otrokom dam cvetke določenih barv, drugi skupini otrok pa metuljčke tudi v barvah - nato usmerjam: "Rdeči metuljček naj zleti k rdeči rožici!" Otrok odleti, po-

iskati mora rdečo rožico in nato odgovoriti: "Našel sem rdečo rožico."

b/ Ko utrjujemo glagole, odgovarjamo: "Priletel sem k rdeči ..." Dospel sem k rdeči ...." itd.

c/ Drugim naročam: "Vsi rumeni metulji k modrim rožicam! " Otroci odgovarjajo: "Prileteli smo ..." To igrico lahko uporabimo tudi za utrjevanje števila, oziroma rabe edni-ne, dvojine, množine (Priletel-a,-i sem, sva, smo.../

d/ Po naročilu: "Metulji, odletite h katerikoli rožici!" Metulji odletijo in si poiščejo rožico, ki si jo želijo. V odgovoru pa morajo povedati barvo rožice, ki so jo izbrali.

To igrico igramo, ko otroci že dobro poznajo barve.

Igra: "Kaj komu?"

Smoter: Utrjevanje znanja, pozornosti in oblikovanja stavkov.

Opis igrače:

x	
x	
x	
x	

Kartoni so razdeljeni na osem enakih polj. Na levih poljih so narisane druga pod drugo slike, desna pa so prazna. K vsaki sliki pa pripravimo še male kartončke, ki jih bodo otroci polagali na prazna polja.

Način igre:

Vzgojiteljica razdeli otrokom kartone, sama pa obdrži pokrovčke, ki drugega za drugim kaže otrokom in jih sprašuje: "Kdo to rabi?" Otrok, ki bi predmet rabil, se oglasi in pove tudi, zakaj ga bo rabil. Npr.: Na kartonu ima narisanega metulja, tovarišica pa ima na kartončku mrežo za metulje. Zato odgovori: "Jaz bi to rabil, da bom ulovil metuljčka."

Ali: hiša brez strehe - streha
lonec - pokrov
polževa hiša - polž
deček bos - čevlji

Igra: "Orodje"

Smoter: Bogatenje besednega zaklada; raba orodnika.

Pripravimo kartončke, na katere narišemo po en primer orodja /kladivo, škarje, lopata, žaga .../. Kartončke položimo v škatlo tako, da se slika ne vidi.

Potek:

- Otrok izvleče karton, si ga ogleda in imenuje narisani predmet. Govori v celem stavku: To je lopata.... Kartonček položi na mizo tako, da je slika zopet skrita.
- Ko so vsi kartončki na mizi /biti jih mora toliko, kot je otrok/, jih otroci pobirajo z mize in v kratkem stavku povedo, kdo orodje rabi: škarje rabi krojač, kladivo rabi mizar... Otrok, ki je nalogo opravil, položi kartonček v škatlo.
- Otroci vstanejo in posnemajo delo s sekiro, z grabljami...
- Poklicani zopet izžreba kartonček, povedati pa mora, kaj s tem orodjem delamo: s sekiro sekamo, z grabljami grabimo..
- Kartončke razdelimo otrokom kot nagrado za sodelovanje.

Orodnik dela otrokom precejšnje težave. Takole ga tvorijo: "Z grablam grabimo. Iz lopato kopamo. S škarjam režemo..."

Igra: "Zelenjava"

Smoter: Utrjevanje novih izrazov, predvsem pa vaja v izgovorjavi glasu R in razvijanje govorne spretnosti.

Potek:

Otroci se razdelijo v skupine, ki predstavljajo zelenjavo: krompir, kolerabo, korenje, fižol, peteršilj, zeleno, zelje in grah.

Sredi sobe je narisan lonec, ob njem stoji kuharica.
Govorijo vsi: "Kuharica je dala na mizo:..."
Govori kuharica sama: "... krompir, kolerabo, korenje, fižol, peteršilj, zeleno, zelje in grah. /Imenovana skupina mora počepniti in vstati/.
Govorijo vsi: "Ah! Pa so se bratci sprli, sprli in strašno razdrli: Kdo je večji /stopajo na prste/, kdo da je manjši /počepnejo/, kdo lepši? Kdo da je srčkan bolj? Kdo?" /Otroci se vrtijo in ogledujejo/.
Kuharica sama: "Kdo? Krompir, koleraba...." /Imenovana skupina poskoči./
Govorijo vsi: "Ah! - Naveličali so se, da je strah! Pa je prišla kuharica z nožem in - čah! - pokriž in počez razsekljala:
Govori kuharica sama: Krompir, kolerabo... /skupine popadajo na tla/ in vse jih je v lonec zmetala." /Kuharica jih vleče v lonec./

Igra: "Prsti"

Smoter: Igra je primerna za vaje v jasni izgovorjavi in posebej v izgovorjavi črke R, obenem pa za spoznavanje in utrjevanje imen za prste.

Tekst: Igrajmo, se igrajmo se, veselo trkajmo /otroci trkajo s prsti/; palec se utrudi, kazalec že začne.

Igrajmo se.... kazalec se utrudi, sredinec že začne.
" sredinec " prstanec že začne.
" prstanec " mezinec že začne.
" mezinec " ročica že začne.
" ročica " peščica že začne.
" peščica " komolec že začne.
" komolec " glavica začne.
" glavica " spančkati začne.

Igra: "Premisli - povej!"

Smoter: Poslušanje, popravljanje nesmislov.

Potek:

Vzgojiteljica pripoveduje: "Poleti piha mrzel veter". Ali: "Pozimi piha topel veter. Poleti sneži, pozimi dežuje. Pomladi odpada listje. Pozimi zorijo češnje itd."

Otrok ve, kaj je pravilno, dvigne roko ter s celim stavkom in razločno pove pravilno: "Poleti piha topel veter. Pozimi sneži. Jeseni odpada listje itd."

Igra: "Poimenuj pravilno!"

Smoter: Odpravljanje popačenk.

Potek:

Na mizi so razporejeni predmeti oz. sredstva, ki jih uporabljamo vsak dan ali pogostokrat ter jih otroci napačno poimenujejo. Posamezni otrok mora poimenovati razstavljene predmete. Če uporabi popačenko, dobi črno piko, če poimenuje pravilno, dobi zastavico. Kdo bo zbral največ zastavic? Namesto predmetov lahko uporabimo tudi slike.

Igra: "Kdo ve?"

Smoter: Zapomnitev izrazov za določene predmete.

Potek:

Vzgojiteljica postavi na mizo nekaj predmetov /igrače, sadje, jedilni pribor in posodo ipd./. Otroci jih poimenujejo in opišejo. Zatem vzgojiteljica predmete skrije. Otroci morajo predmete, ki so bili na mizi, ponovno imenovati. Tisti, ki imenuje vse predmete, je zmagovalec. /Spreminjamo število in vrsto predmetov, npr. manj znane, podobne, podobne oblike, toda z različno uporabo itd./.

Igra: "Ne bom se zmotil"

Smoter: Vaja v govoru - hitra in pravilna izgovorjava soglasnika p, t, l itd.

Potek:

Posamezni otroci izgovarjajo hitro, ne da bi si "zlomili" jezik. Npr.: "Peter pri plotu pure pase" ali: "Lovro rad ribe lovi", "Lovro lepo ribe lovi","Pika, poka, pikapolonica", "Preste pri peku Petru po petdeset par" itd. Izgovarjava zapletenih zlogov npr. "kli, klo, kle; kler, kle; klo, kli, kle..."

Igra: "Vremenska napoved"

Smoter: Razumljivo, v lepem jeziku napovedati vreme.

Potek:

Otroci ugotovijo vremensko situacijo npr. po sliki. Posamezniki napovedo vreme po radiu: "Danes /jutri/ bo sončen dan." Ali: "Obeta se nam sončen dan" "Vedro, jasno vreme" itd.

Igra: "Razpored dneva"

Smoter: Razvijanje sposobnosti za zbrano pripovedovanje.

Potek:

Vzgojiteljica izdela toliko slik, kolikor ima otrok v skupini. Slike naj prikazujejo otrokovo življenje od jutra do večera: vstajanje, umivanje, oblačenje, česanje, zajtrk, pot v vrtec. delo v vrtcu, sprehod, kosilo, pot domov, srečanje z mamico, igre na dvorišču, večerja, spanje.

Za uvod v igro pokažemo slike, tako da se otroci spoznajo z vsebino in zaporednostjo slik. Nato otrokom razdelimo slike,

ki si jih ogledajo. Vsak otrok sliko glasno opiše, nato počaka na vrstni red. Vzgojiteljica napove: Danes je sreda, petelin nas je zbudil. Otrok, ki ima v roki sliko, na kateri je prikazano umivanje, se oglasi, opiše, kako in kaj rabimo pri umivanju... kako se obnašamo na cesti ... kaj delamo v vrtcu ipd.

Ko s pripovedovanjem končamo, posameznik obesi sliko na steno. /Govori vsak sam, drugi mu ne smejo pomagati/.

Igra: "Radio"

Smoter: Razvoj razločnega in dovolj glasnega govora, spodbujanje bolj plašnih otrok za nastopanje pred skupino.

Izvedba:

- Star, neraben radijski aparat ali izdelan iz večje škatle postavimo na mizo.
- Določimo otroka, ki bo uravnaval "jakost in tempo" igranja.
- Otroci nastopajo z
  deklamacijami,
  pripovedovanjem kratke zgodbe,
  napovedovanjem ure.
  napovedovanjem vremena,
  pripovedovanjem novic iz narave...

Če govori nastopajoči pretiho, opozorimo, da je treba aparat naravnati na glasnejši ton. Če govori nastopajoči prehitro, zopet obračamo gumbe, da bi ujeli razločnejši govor.

Ker govori otrok za aparatom in ga ne vidimo, se brez zadrege podreja navodilom poslušalcev.

Nekaj primernih besedil za govorne vaje v gibalnih in drugih igrah.

Igra: "Lastovka" /Ljudska s Krasa/

Igra je primerna za vaje v oblikovanju glasov r, š, ž.

Potek igre:

Igramo se lastovičke. Letamo, letamo. Ustavljamo se pod oknі zaspancev ter jim ponagajamo /se pohvalimo/:

Zgodaj sem vstala, drvc sem nabrala, v hiško sem stekla,
sem hiško pometla, sem lupila krompir -R-R-R.

ali:

Čiv, čiv, čiv! Ptička sem mala, zgodaj sem vstala,
ti pa še ležiš, ti pa še ležiš!

ali:

Zgodaj sem vstala, sem že drvc nabrala,
ti pa še ležiš, ti pa še ležiš!

Igri: "Lovimo se" in "Ponazarjamo..." na besedila:

- Ribič, ali ribice loviš?
- Čebelice, brenčelice, od cvetke do cvetke
  letajo zum, zum, zum...
- Težko peljem, težko peljem, čuf, čuf, čuf...
  Že grem, že grem...
  Hitro vozim, hitro vozim...
- Leze, leze polžek počasi
- Brzovlak, brzovlak, malo postoj
  prosim te, vzemi še mene s seboj...
- Ježek spi, nič ne vidi
  Ježek spi, nič ne sliši
  Ježek se zbudi,
  zdaj zbeži ti!

- "Sinice drobne smo plašne,
  strah nas je vsake stvari,
  listje na drevju se zgane
  en, dva, tri - glej že nas ni!"

- "Miška, miška, kje je luknja?
  Dobro glej na vse strani!
  Miška, miška, tam je luknja.
  Hitro teci - en, dva, tri!"

- "Lisička, kaj ješ?" Odg.: "Jem...."
  "Lisički, kaj jesta?" " "Jeva...."
  "Lisičke, kaj jeste?" " "Jemo...."

  (Uporaba različnih glagolov)

- Pridni mucek,
  pridni mucek,
  žogico ima,
  žoge noče samo zase,
  Anici jo da.

Primerne izštevanke

Jure, Jure pase kure,
Nace, Nace pase race,
Miško piško in gosi,
hitro steci, en, dva, tri!

Muca, maca, slepa miš,
puta, raca, ti loviš.

Eci, peci, pajec,
ti si mali zajec,
ti si mala veverica,
eci, peci, pajec!

Slepa miš, slepa miš,
v krogu našem ti loviš!

Hitro po rešilni voz,
Marko padel je na nos!
Ena, dva, tri,
po rešilni voz greš ti.

Mačka, račka, putka, miš,
jaz se skrijem - ti loviš.

Pikica in Tonček
ližeta bonbonček,
bonbonček se stopi,
Pikica lovi.

Didel, didel, dajčka,
mi imamo zajčka,
noge ima štiri,
niso nič pri miri.
Ena, dva, tri,
zajček si zdaj ti.

En kovač konja kuje,
kol'ko žebljev potrebuje,
potrebuje samo tri,
pojdi venkaj ti!

Ti boš mačka,
jaz bom miš,
jaz bom bežal,
ti loviš.

Rac, racman, kam racaš,
rac, racman, kaj mi daš,
pa povem ti, kje je mlaka;
tam te tvoja račka čaka,
račka žabice lovi,
meni tri in tebi tri.

Ci, ci, ko,
ko, ci, ci,
kdor je v krogu,
naj lovi!

Jurij Benko,
vzemi Lenko,
pridno ženko
boš dobil.

Le poslušaj vsak,
tika - taka - tak.
Čas hiti, hiti,
ura bije tri,
ura bije tri,
Marko naj lovi!

Ena, dva, tri,
kdor ne teče, ta lovi!

Ena podgana miši lovi,
eno ujame, se kislo drži.
ena, dve, tri -
ujemi jo še ti!

Anka banka pomaranka
v prvi klopici sedi,
tablico ima pri sebi
in napiše črko i.

En, dva, tri,
kuje star cigan
ves dan,
cin - can!
En, dva, tri,
črn vran leti
v to stran,
da te ne ulovi,
ven greš - ti!
(G.Vitez)

Tako metulj pomladni leta,
tako čebela išče cveta,
tako gre srnica stasita,
tako s kopitom konj kopita,
tako po nebu orel plava,
tako se zajček zakopava,
takole zajček z zobki melje,
takole melje tuje zelje,
takole teče drobna miš -
le brž za njo, da jo uloviš!
(G. Vitez)

Ana, bana, dve in tri,
kdor bo zadnji, ta lovi,
ta sovražnik bo, vojak,
hitro hitro le vkorak,
brž pojdimo vsi v zasedo,
tam še Petra, Jurčka, Bredo,
Mihca, Jakca bomo dali,
vse fašiste v beg pognali.
Ana, bana, dve in tri,
kdor bo zadnji, ta lovi.

Vija, vaja, eden, dva,
vol ima
dva roga.
Zdaj se gremo slepe miši,
vsakdo naj le dobro sliši!
Vija, vaja, kdor lovi,
mu zavežemo oči.
Naj se briga, naj skrbi,
da se kam ne zaleti!
Tonček, ti si slepa miš,
vija, vaja, ti loviš!
(Manica)

En, dva - ropota,
tri, štiri - polž rožičke širi,
pet, šest - polna pest,
sedem, osem - kruha prosim,
devet, deset - grem ga vzet.

Trikule, trakule, buc, buc, buc,
v kotu štreno prede muc.
Kuža se na gosko krega,
goska pa se smeje z brega.
Ga, ga, ga!
Zdaj bo mačka mižat šla.

Ena, dve, polž po cesti gre;
tri, štiri, polž rožičke širi;
pet, šest, preko belih cest.
Kakor vlak sopiha, komaj
komaj diha.
Sedem, osem, polža jaz poprosim,
da me s sabo vzame na široke
rame;
ko devet porečem, z njim v
daljavo stečem;
ko deset zakličem, bova že za
gričem.

UGANKE

V predšolski vzgojni praksi uporabljamo uganke za več namenov. Kot didaktične igre so uganke primerna oblika za vajo v logičnem mišljenju in izražanju. Z ugankami usmerjamo otroški interes in pozornost, npr. v uvodu ali na koncu kake zaposlitve ali, če želimo otroke na kaj posebej opozoriti. Uganke zastavljamo včasih tudi zato, da bi zbudili otrokom smisel za predstavno in besedno komiko ali da bi se otroci sprostili v veselem razpoloženju.

Zaradi široke uporabnosti in vzgojne vrednosti so uganke zelo zaželene in iskane. Toda v literaturi je le malo za predšolsko stopnjo primernih ugank. Mnoge so otrokom nerazumljive, ker so preveč odmaknjene njihovemu življenjskemu okolju in izkušnjam. Sodobni otrok, ki živi v mestni stolpnici, brž-kone ne ve za dimnik, ki "na strehi čepi in pipo kadi", ne za slamnato streho, kjer "luknjica pri luknjici, pa vendar vodo drži", ne za žival, "ki na zapeček sede in prede" ter podobne uganke. Predšolski otrok, zlasti mlajši, tudi še ne obvlada operacij abstraktnega mišljenja, da bi razumel ali uporabljal metaforičen besedni pomen. Uganko pojmuje dobesedno.

V literaturi ne bomo našli za otroke mlajše in srednje skupine primernih ugank, to je takih, ki bi jih otrok lahko rešil brez posebne razlage. Če je razlaga potrebna, pa je uganka zgubila svoj smisel.

Pač pa v starejši skupini s pridom uporabljamo uganke C. Župančiča, V. Albrehtove in druge. Seveda pa morajo biti otroci vajeni poslušati in razumeti knjižni jezik in imeti že bogat besedni zaklad. Nesmiselno bi bilo pojasnjevati otrokom uganko z domačo govorico. Uganke tudi ne smejo biti vsebinsko preveč zastarele, kakor so npr. Stritarjeve ali pa tako znane,

da so se jih otroci naučili na pamet z odgovorom vred že od svojih staršev. Uganka mora biti tudi starejšim otrokom po vsebini razumljiva. Npr. uganka:

"Stara baba grbasta,
stara baba škrbasta,
kraj vode poseda,
se v potoku gleda."

Otroci, ki še niso videli krivih vrb ob potoku, uganke ne bodo rešili; pač pa si bodo odgovor zapomnili.

Večino ugank, zlasti za mlajše otroke, sestavijo same vzgojiteljice. Npr. "Tri noge ima, tovarišica nanj pesmi igra" je primerna uganka za mlajše otroke, če je v igralnici klavir in vzgojiteljica zares igra pesmi. Nesmiselno je omenjati strune, čeprav so te značilne za klavir, ne pa tri noge. Toda trileten nemu malčku so noge in pesmice bližje. Primer opozarja na to, da je treba pri sestavljanju ugank za mlajše in srednje predšolske otroke poleg značilnosti, ki nakazujejo predmet uganke, upoštevati še otrokov čustveni odnos do predmeta ali pojava. V teh ugankah se tudi izogibamo personofikacije, npr. "fantek nima kapice, kapica ima fantiča..." Najmočnejše pobude za zastavljanje ugank izvirajo iz razgovorov in opazovanj.

Marsikatero uganko skujejo otroci sami in jemljejo vsebino iz svojega okolja. Ob teh poskusih lahko vzgojiteljica odkriva, kako se otroci približujejo pravilnemu pojmovanju bistva ugank. Spočetka so njihove uganke nesmiselne. Nekateri hočejo po sili skovati rimo pa pri tem zaidejo v nesmisle. Ali pa otroci ne razlikujejo značilno, bistveno od manj pomembnega. V starejši skupini so uganke večinoma že prave, če so otroci že bolj sposobni razlikovati in primerjati. Navadno so uganke v verzih. Vendar zaradi tega ne bi smeli popačiti besednega reda, ker je taka uganka manj razumljiva.

Celo bolje je, če uganka ni v verzih, ker se zaradi ritma in rime otrok še prej nauči uganko na pamet.

Istih ugank ne ponavljamo večkrat, saj interes zanje upada.

Primeri ugank

a) za mlajšo skupino:

- Z repom pomaha
tačko mi da,
hišico čuva -
kdo ga pozna?

- Dva bratca
sta oba enaka
z njima
Igor naš koraka.

Če skupaj lepo
ne bosta stala,
bo prišla muca
in ju pobrala.

- Visoko, visoko
so se pripodili
na rožice žejne
(na glavice naše)
vode so nalili.

- Na oknu poseda,
lepo se umiva,
za nami gleda
in počiva.

- Rdeč je, na njem je žepek
(v njem pa robček)
(predpasnik)

- Na vrtu raste,
bela je in
lepo diši.
(šmarnica)

- Trdo in oglato,
ima štiri noge
(na njem je vaza)
(miza)

U p o r a b a

Pred učenjem pesmice "Kuža pazi". Pred tem smo že opazovali psa.

Ob obnavljanju povesti Muca Copatarica. Pred tem smo pri telovadbi in v garderobi poudarjali kako morata bratca (copatka) stati lepo skupaj.

Opazovali smo oblake in ugotavljali, da so visoko. Zalivali smo rožice in ugotavljali, da po dežju ni treba zalivati, ker niso več žejne.
Druga, šaljiva varianta je nastala, ko nas je na sprehodu dobil dež.

Na sprehodu smo na nekem oknu opazovali muco.

- Zelen je in
pazi, da te ne zebe
(pulover)

- Rdeči so in pazijo,
da si ne zmočiš nog.
(škornji)

- Pod znakom visi
in čaka
na tvoje mokre roke.
(brisača)

- Kadar si na cesti,
so v vrečki;
kadar si v sobi,
so na tebi.
(copati)

-- Na štirih kolesih
te v vrtec pripelje.
(avto)

- Tovarišica jo na roki ima
da ve, kdaj bo mamica prišla.
(ura)

- Mize nam krasijo
v njih rožice cvetijo.
(vaze)

- Pisana in okrogla,
z nami rada skače
(brez nas pa ne zna).
(žoga).

- Po cesti te nosijo
v sobo ne smejo.
(čevlji)

- Tovarišica ga polni,
Dušan ga prazni,
nato sta vesela oba.
(krožnik)

- Na dveh kolesih
te v vrtec pripelje.
(kolo)

- Po zraku leti
in kliče či-či.
(ptiček - vrabček)

Pri zastavljanju ugank v mlajši skupini je važno, da ne skačemo preveč s predmeta na predmet. Če sprašujemo po predmetih ali pojmih, ki so po položaju blizu, uganke ne bodo pretežke. Npr. uganke o predmetih v sobi, drugič o rastlinah na vrtu, tretjič o predmetih v garderobi, o igračah, ki jih imamo v skupini, in podobno. Za otroka v mlajši skupini je značilna lastnost tudi barva, ker še misli na določen predmet - tisti, ki je njegov ali mu je najbližje - zato otroku dosti pomagamo, če v uganki navedemo barvo predmeta.

b) Srednja skupina:

- Na kupčku so same bodice
na straži zaradi lisice.
Ponoči miške in žabe lovi,
a zimo v brlogu prespi.
(jež)

Priprava na povest Jesenska zgodba. Pred tem smo že opazovali ježa v bazenu na vrtu in se o njem pogovarjali. Poslušali smo že pesem Ježek, ježek, kam pa kam.

- Spod velikega klobuka
iz mahu za tabo kuka.
(gobica)

V gozdu smo iskali gobice in jih prinesli z mahom vred v vrtec.

- Vsi otroci ga poznajo:
  Revček dolgouhi ta
  bil obdolžen je za krajo,
  a tatica je ušla.

Kot uvod v obnovo povesti Mojca Pokrajculja.

- Videl ga še ni nihče,
  kaj pa dela, vsakdo ve:
  očku je klobuk odnesel,
  peska nam v oči natresel,
  s ceste je smeti pobral,
  jih na pločnik nametal
  in celo perilo naše
  je zmetal na rože vaše!

Po opazovanju na sprehodu smo se pogovarjali o vetru. Razgovor je pokazal, da otroci razmišljajo o pojavih, ki so jim znani, toda ne čisto razumljivi: zrak, veter, oblaki, dež.

- Beloglavček prvi vstane
  a za njim rumenka plane;
  kdo bo tretji brž poglejmo,
  mamici takoj povejmo!

Ob pripravljanju slike na flanelografu. Na flaneli je bila samo trava: pomlad je, cvetice že vstajajo... Slika na flaneli je bila nekak zaključek obravnavanja pesmi Mali zvonček in drugih "pomladanskih" zaposlitev.

- V sobi sedi,
  nikamor ne gre,
  brez ust in ušes je,
  novice vse ve,
  še nam jih pove.
  (radio)

Kljub temu, da vsi poznajo radio, otroci včasih skušajo videti, "kdo je notri". Otroci so tudi sami postavljali uganke: nima ušes, pa vse sliši, nima ust, pa govori.

- Na strehi sedi
  in slike lovi.
  (TV antena)

- Brni, brni, pobira smeti,
  v vrečko jih nosi,
  nič ne raztrosi.
  (sesalec)

c) Starejša skupina:

- Med krošnjami begam
  in skačem veselo
  iz storžev luskinic
  na pot vam natrosim,
  semena pa v svojo
  hišico znosim.
  (veverica)

To je moje delo:
pojem vam veselo
v gozdu, vrtu, na livadi,
vsi poslušate me radi.

Uvod k povesti: Veverica in lišček

- Visoko, visoko leti,
je balonček ali ni?
Meni prav tako se zdi,
da nekdo se zanj drži.
(Jelkin dežnik)

Uvod v obnovo povesti:
Moj dežnik je lahko balon.

- Nabira in nosi v shrambo,
to ni naša mama,
v hiški topli čez vso zimo
hrusta, gloda čisto sama.
(veverica)

Po gozdu listje nabira,
brez koša ga nosi domov,
od hrušk se in hroščev redi,
v domu, v listju pa zimo
prespi. (jež)

- Takoj, ko na dan prikuka,
že dirja in teče,
čez kamenje skače,
a bolj je možak
in bolj korenjak,
vse počasneje se vleče.
(potok)

Po opazovanju potoka ob izviru pod Pohorjem in v ravnini.

Primeri ugank, ki so jih sestavili otroci:

- Po zraku frči,
ptiček ni,
lastovka prileti,
več je ni.
(muha)

- Na vrtu cvetijo
lepo dišijo,
beli zvončki
nič ne zvonijo.
(šmarnice)

- V zraku brni,
vozi ljudi.
(letalo)

- Kadar pada, vse hiti,
da se ne prehladi.
(dež)

- Jagode rad ima in med
mu je najljubša jed.
(medved)

- Kratka ušesa, dolg košat rep
in po drevju pleza.
(veverica)

- Veliko igel ta mojster ima,
a šivati se z nobeno ne da.
(jež)

- Rada miške lovi,
še rajši na peči čepi.
(muca)

Uganite kdo sem, saj včeraj delali ste me
in še to povejte, kako sem narejen.
(zvonček)

Živi v gozdu, čepi za grmičkom,
če koga sliši, hitro zbeži.
(zajec)

Ne strehe rdeče, ne dimnikov nima,
ne štirih vogalov, ne oknic zelenih, otrok ni nobenih.
Iz zemlje ni zrasla, po cesti se plazi, da vsak jo pregazi.
(polževa hišica)

Ceste pometa, drevesa stresa
in Jurčku odnaša klobuk.
(veter)

Tisk: Delavska univerza "Tomo Brejc" Kranj

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA
00000511328

Narodna in univerzitetna knjižnica - Ljubljana

Popravek:

Tabela na str. 59 in 60 odpade